

Anna Brożek
Uniwersytet Warszawski
ORCID [0000-0003-1807-7631](https://orcid.org/0000-0003-1807-7631)

Filozofia na Uniwersytecie Lwowskim do 1939 r.

Wstęp

Filozofia we Lwowie była uprawiana od początku istnienia *Alma Mater Leopoldensis*, jednakże dzieje filozofii we Lwowie sprzed 1895 r. zostały dotychczas rozpoznane i opisane jedynie wyrywkowo. Rozkwit badań filozoficznych nastąpił we Lwowie między rokiem 1895 a 1939. Była to prawdziwie złota epoka filozofii w tej części Europy, dzięki czemu Lwów stał się jednym z najsilniejszych ośrodków badań filozoficznych na świecie. To stąd wyszła słynna Szkoła Lwowsko-Warszawska (SLW), która okazała się jedną z najważniejszych gałęzi filozofii naukowej w XX wieku – szkoła, której powstanie i działalność stały się, jak to ujął jeden ze współczesnych filozofów polskich, „momentem chwały” naszej filozofii.

Struktura artykułu jest następująca.

W części I przedstawiam zarys dziejów filozofii we Lwowie od ufundowania uczelni do roku 1939.

W części II omawiam sylwetki najważniejszych postaci akademickiej filozofii lwowskiej w latach 1895–1939 – w szczególności profesorów i docentów prywatnych filozofii, a także asystentów, którzy rozpoczęli kariery naukowe na lwowskiej uczelni, lecz z różnych powodów nie mogli jej tam kontynuować.

Część III poświęcam charakterystyce formacji filozoficznej, jaką była Filozoficzna Szkoła Lwowska (zwana także Szkołą Twardowskiego), a także rozwijająca się równolegle Lwowska Szkoła Psychologiczna; to właśnie one – po odzyskaniu niepodległości – stały się trzonem wspomnianej wyżej SLW. W części tej omawiam też organizację dydaktyki filozofii we Lwowie.

W części IV charakteryzuję lwowskie środowisko filozoficzne – w szczególności uniwersyteckie i pozauniwersyteckie instytucje, społeczność filozofów lwowskich i relacje międzyludzkie w tym środowisku.

W krótkim podsumowaniu formułuję również pewne uwagi ogólne dotyczące znaczenia filozofii lwowskiej.

Gdy się mówi o filozofii w jakimś okresie historycznym, niezbędne są pewne ustalenia terminologiczne. Pierwotnie „filozofia” było właściwie synonimem współczesnego terminu „nauka”. Kiedy powstały pierwsze uniwersytety, do filozofii zaliczano wszystko, co nie było teologią, prawem i medycyną, czyli nie tylko np. metafizykę i logikę, lecz także matematykę i fizykę. Do filozofii zaczęto później włączać także inne tzw. nauki szczegółowe – biologię, astronomię, historię, psychologię itd. Jeszcze w pierwszych dziesięcioleciach XX w. Wydział Filozoficzny obejmował wszystkie te dyscypliny. Skądinąd charakter filozoficzny miały pewne dyscypliny uprawiane poza Wydziałem Filozoficznym – np. teologia moralna na Wydziale Teologicznym czy teoria prawa na Wydziale Prawa. We Lwowie podział Wydziału Filozoficznego na Wydział Humanistyczny i Wydział Matematyczno-Przyrodniczy został dokonany dopiero w roku 1924.

Przyjęcie za punkt wyjścia dzisiejszego sensu terminu „filozofia” również nie jest rozwiązaniem idealnym. Wspomniana złota epoka filozofii lwowskiej był to zarazem czas, kiedy z filozofii wyemancypowała się psychologia, logika czy pedagogika. Trudno byłoby ten doniosły kontekst historyczny zignorować. Ostatecznie więc przez „filozofię” będę rozumieć, jak się to czyniło w Szkole Twardowskiego, grupę dyscyplin obejmującą logikę, psychologię, metafizykę i ontologię, teorię poznania, etykę i estetykę, a także historię filozofii jako dyscyplinę pomocniczą.

Część I. Zarys dziejów filozofii we Lwowie

Prehistoria

Prawdopodobnie już w 1382 r. została we Lwowie założona Niższa Szkoła Miejska, którą w 1455 r. Grzegorz z Sanoka (1407–1477), arcybiskup lwowski i oryginalny filozof renesansowy, którego poglądy znane są głównie z relacji Kallimacha – przekształcił na Miejską Szkołę Metropolitalną. Następnie szkoła ta w 1608 r. uzyskała status kolonii akademickiej Akademii Krakowskiej, z której rekrutowano lwowskich nauczycieli. W XVIII w. jej miejsce zajęło *Gymnasium Academicum* (Gimnazjum Akademickie), w ramach którego wykładano filozofię do 1784 r. oraz w latach 1805–1817. Gimnazjum Akademickie zostało w połowie XIX w. przekształcone na Cesarsko-Królewskie Akademickie Wyższe Gimnazjum, a w roku 1918 – na Gimnazjum im. Stefana Batorego.

Wychowankiem Szkoły Metropolitalnej, a później wykładowcą logiki był Adam Burski (1560–1611), autor dzieła *Dialectica Ciceronis* (1604). Kształcił się w niej również przyszły wybitny logik Marcin Śmiglecki (1563–1618), autor wziętego w swoim czasie podręcznika *Logica* (1618). Dla dziejów filozofii lwowskiej nie bez znaczenia jest fakt, że Gimnazjum Akademickie ukończyli trzej wybitni filozofowie lwowscy. W 1896 r. ukończył je Władysław Witwicki (1878–1948)¹, w 1908 r. – Kazimierz Ajdukiewicz (1890–1963)², w 1911 – Roman Ingarden (1893–1970)³. Ajdukiewicz był też przez sześć lat: od 1919 do 1925 r. nauczycielem w Gimnazjum im. Stefana Batorego.

Kolegium Jezuickie (1608–1773)

W dziejach nauczania filozofii w lwowskim Kolegium Jezuickim można wydzie-
lić trzy fazy.

(a) Faza pierwsza: lata 1608–1661.

W 1613 r. w programie Kolegium znalazł się kurs filozofii, obejmujący logikę, metafizykę (a w jej obrębie problematykę ontologiczną oraz epistemologiczną) i etykę. Podstawą programu nauczania filozofii, wspólnego dla wszystkich europejskich kolegiów jezuickich, było *Ratio studiorum* (1599). W Kolegium była też wykładana teologia moralna. W roku 1552 papież Juliusza III (1487–1555) zgodził się na nadawanie stopnia doktora filozofii w kolegiach jezuickich – a więc także w kolegium lwowskim.

(b) Faza druga: lata 1661–1758.

W 1661 r. król Jan II Kazimierz Waza (1609–1672) ogłosił akt przekształcający kolegium w akademię (uniwersytet). Chociaż akt ten nigdy nie uzyskał wymaganego prawem zatwierdzenia przez Sejm Rzeczypospolitej, nazwa „Akademia” była używana nawet w oficjalnych dokumentach. Prawo do nadawania stopnia doktora filozofii przez Kolegium-Akademię potwierdził papież Aleksander VII (1599–1667).

W 1749 r. utworzono konwikt szlachecki (*Collegium Nobilium*) dla młodzieży świeckiej (tzw. eksternów). W *Collegium* nauczano filozofii przez dwa lata. Wykorzystywano m.in. podręcznik *Compendiaria logicae, metaphysicae et physicae institutio*, którego autorem był węgierski jezuita Pál Makó (1723–1793). Program czteroletnich studiów dla duchownych obejmował teologię moralną.

W uczelni lwowskiej początkowo był jeden profesor filozofii (tak było na pewno w 1677 r.), a następnie dwóch (od 1686 r.). Wychowankiem Kolegium-Akademii w tym okresie był Ignacy Krasicki – poeta i moralista, który kształcił się we Lwowie w latach 1743–1750.

¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 265, [AUWR_UA_000_26_0_5_265_75392](#).

² DALO, z. 26, op. 5, spr. 8, [AUWR_UA_000_26_0_5_8_48221](#).

³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 768, [AUWR_UA_000_26_0_5_768_51598](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 73, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_73_53863](#).

(c) Faza trzecia: lata 1758–1773.

W 1758 r. akt Jana II Kazimierza Wazy został potwierdzony przez króla Augusta III Sasa (1696–1763). W pełnym kolegium jezuickim (*studium universale*) obowiązywał wtedy trzyletni kurs filozofii, obejmujący m.in. logikę oraz metafizykę z etyką. W 1759 r. papież Klemens XIII (1693–1769) wyraził zgodę na prowadzenie wykładów z filozofii w kolegium lwowskim. Filozofia wykładana była w duchu arystotelesowskim: studiowano m.in. łaciński przekład *Organonu*. Słuchaczami studiów filozoficznych była młodzież świecka. Kurs logiki obejmował następującą problematykę: pojęcie, sąd, rozumowanie, klasyfikacja, metoda dedukcyjna; w obrębie metafizyki uwzględniano problematykę duszy, bytu, istnienia i Boga.

W Kolegium istniała katedra filozofii moralnej i katedra filozofii. Oto lista wykładowców, którą udało się zrekonstruować na podstawie różnych dokumentów (w nawiasach lata zajmowania katedry, niekiedy tylko hipotetyczne):

Tomasz Wroniawski (1616–1618),

Marcin Zalewski (1618/19, 1620/21),

Tomasz Elżanowski (1621–1624 w konwiktzie dla świeckich; 1629–1631 w konwiktzie dla duchownych),

Stanisław Śmiałkiewicz (1626–1629),

Szymon Kwapich (1637–1640),

Stanisław Koprowski (1648/49),

Jan Hacki (1672/73),

Jerzy Gengell (1687–1693 katedra filozofii; 1693–1704 katedra teologii moralnej),

Kazimierz Ostrowski (1699–1701),

Józef Glower (1743–1745, 1749–1764),

Jan Kowalski (1744–1746),

Stanisław Chyczewski (1750–1774),

Florian Śmigielski (1756–1759),

Grzegorz Piramowicz (1770–1773).

Spośród wymienionych profesorów na wyróżnienie zasługują czterej: T. Elżanowski, autor m.in. *Positiones philosophicae* (1623), J. Gengell, autor m.in. *Defensio Aristotelis et philosophiae peripateticae* (1715), K. Ostrowski, autor *Singulares universae rationalis scientiae controversiae* (1722) oraz J. Kowalski, autor m.in. *Rozmowy o filozofii* (1746) i *Philosophia peripatetica* (1749). Najbardziej znany jest oczywiście G. Piramowicz, ale nie jako filozof, lecz jako reformator szkolnictwa w Polsce.

Lata 1773–1817

Działalność Kolegium przerwała kasata zakonu jezuitów w 1773 r. Przez kolejne trzy lata działała we Lwowie szkoła o charakterze licealnym. Następnie władze austriackie powołały Akademię Szlachecką. Filozofii nie przyniosło to żadnych istotnych zmian: nadal słuchaczy obowiązywały zajęcia z metafizyki i logiki; w Akademii doszły wykłady z etyki. Zajęcia z filozofii prowadził Wit Vrecha, późniejszy rektor (1787–1788) Uniwersytetu Józefińskiego.

W latach 1784–1805 działał we Lwowie Uniwersytet Józefiński (zwany też Uniwersytetem Cesarza Józefa II).

Wykładowcami filozofii byli: w latach 1784–1805 logik Wit Vrecha (?–1809), w latach 1784–1802 filozof Piotr Łodij (ukr. Петро Лодій, w DALO jako Piotr Lody) (1764–1829)⁴, w latach 1802–1805 teolog Jan Ławrowski (ukr. Іван Лаврівський (1773–1846)⁵.

Vrecha prowadził wykłady na podstawie podręczników niemieckiego teologa Johanna Federa, m.in. *Institutiones logicae et metaphysicae*, a Piotr Łodij korzystał z podręcznika niemieckiego filozofa Friedricha Baumeistera *Institutiones philosophiae rationalis*. Vrecha był Czechem. Łodij i Ławrowski byli Ukraińcami i wykładali po ukraińsku. Ten pierwszy przełożył podręcznik Baumeistera na język cerkiewno-słowiański (1790).

Natomiast wykładowcami teologii moralnej byli: przed rokiem 1796 – Andrzej Pawłowicz (?–?), od roku 1796 – Bernard Domosławski (1734–1821)⁶. Od około 1802 r. wykłady rozpoczął Michał Szankowski (?–?).

Spośród nich szerzej znany był jedynie Domosławski jako autor dziełka *Mędrekc w prawdziwej swojej postaci na publiczny widok wystawiony* (1786).

W latach 1805–1817 we Lwowie ponownie działało jedynie Liceum. Wykłady z filozofii kontynuowali: w latach 1805–1808 Wit Vrecha, w roku 1809 – Jan Ławrowski. W późniejszym okresie filozofię wykładali: w latach 1811–1813 filozof Michał Voigt (1765–1830)⁷, w roku akademickim 1809/10 oraz w latach 1814–1817 filozof i teoretyk prawa – Mikołaj Napadiewicz-Więckowski⁸ (w DALO jako Mikołaj Napadiewicz) (1779–1845)⁹.

⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1093, [AUWR_UA_000_26_0_5_1093_56796](#).

⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1050, [AUWR_UA_000_26_0_5_1050_49434](#).

⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 605, [AUWR_UA_000_26_0_5_605_49468](#).

⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1961, [AUWR_UA_000_26_0_5_1961_56628](#).

⁸ W 1836 r. zmienił nazwisko na Więckowski. W literaturze przedmiotu funkcjonuje dziś jako Mikołaj Napadiewicz-Więckowski, ale w zdigitalizowanych dokumentach m.in. jako Napadiewicz lub Napadiewicz von Więckowski.

⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1331, [AUWR_UA_000_26_0_5_1331_64950](#).

Filozofia nauczana była z podręcznika *Elementa philosophiae* Josepha Likawetza. Spośród wymienionych wykładowców jedynie Michał Voigt, Czech piszący po niemiecku, ma na swoim koncie własne publikacje filozoficzne.

Z kolei w Studium Teologicznym wykładowcami teologii moralnej byli: Jan Ławrowski wygłaszający wykłady po ukraińsku (w latach 1805–1815), Deodat Maramorosz (1823–1832)¹⁰ prowadzący wykłady po grecku, łacinie i ormiańsku (w latach 1808–1819), filozof i teolog Józef Jaryna (ukr. Йосиф Ярина) (1788–1817)¹¹ w latach 1815–1817 oraz teolog Kajetan Żmigrodzki (1852–1853) w latach 1816–1817.

Poza wspomnianym już Ławrowskim – także Józef Jaryna był Ukraińcem, natomiast Maramorosz – Ormianinem.

Cesarsko-Królewski Uniwersytet im. Cesarza Franciszka I (1817–1918)

W 1817 r. nastąpiła reaktywacja Uniwersytetu Józefińskiego – a właściwie przemianowanie Liceum na Universitas Franciscæ (nazywany również Uniwersytetem Cesarza Franciszka I). W 1849 r. przekształcono Wydział Filozoficzny z wydziału przygotowawczego na wydział kształcący samodzielnie studentów.

Na Wydziale Filozoficznym wykłady prowadzone były po niemiecku i według niemieckich podręczników: filozofia teoretyczna (na I roku) i filozofia moralna (na II roku) według wiedeńskiego *Lehrbuch der Philosophie* (1835), prawdopodobnie autorstwa Josepha Likawetza, a historia filozofii według *Auszug des Wissenswürdigsten aus der Geschichte der Philosophie* (1836) autorstwa Johanna Lichtenfelsa. Podręcznikiem do wykładanej po łacinie teologii moralnej (na III roku) była *Theologia moralis* (1841) Josepha Stapfa.

W drugiej połowie XIX wieku nastąpił stopniowy proces polonizacji uniwersytetu. W 1848 r. zezwolono docentom na wykłady po polsku, ale po paru miesiącach zezwolenie cofnięto i powrócił język niemiecki jako wykładowy. W 1871 r. wydano ponownie zgodę na prowadzenie wykładów po polsku, a także ukraińsku. W 1879 r. pozwolono na rygorozę doktorskie po polsku lub – jeśli egzaminowany sobie tego życzy i gdy w tym języku mówią wszyscy profesorowie – po niemiecku lub ukraińsku.

A oto lista lwowskich profesorów filozofii z tego okresu (z pominięciem tych, którzy byli jedynie adiunktami) z Wydziału Filozoficznego, Wydziału Teologicznego i Wydziału Prawa.

¹⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1195, [AUWR_UA_000_26_0_5_1195_69124](#).

¹¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2256, [AUWR_UA_000_26_0_5_2256_49362](#).

Tabela. 1. Profesorowie filozofii w latach 1817–1918

Nazwa wydziału	Imię i nazwisko, link do teczki osobowej (niepodany wcześniej)	Lata życia (niepodane wcześniej)	Okres pracy na Uniwersytecie Lwowskim	Nazwa wykładanego przedmiotu (poza Wydziałem Filozoficznym)
Wydział Filozoficzny	Mikołaj Napadiewicz-Więckowski		1817–1825	–
	Franciszek Stroński ¹²	1803–1865	1825–1828 adiunkt 1834–1837 zastępca profesora	–
	Marceli Horak ¹³	(?–?)	1828–1830	–
	Mikołaj Lipiński ¹⁴	(?–?)	1837/38 adiunkt 1848–1871	–
	Ignacy Hanusz (czes. Ignác Hanuš) ¹⁵	1812–1869	1839–1847	–
	Euzebiusz Czerkawski ¹⁶	1822–1896	1843–1846 adiunkt 1871–1892	–
	Julian Ochworowicz ¹⁷	1850–1917	1885–1895 docent prywatny	–
	Aleksander Raciborski ¹⁸	1845–1920	1885–1891 docent prywatny 1891–1895	–
	Kazimierz Twardowski ¹⁹	1866–1938	1895–1918	–
	Aleksander Skórski ²⁰	1851–1928	1895–1902	–

¹² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1830, AUWR_UA_000_26_0_5_1830_56667.

¹³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 468, AUWR_UA_000_26_0_5_468_51606.

¹⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1110, AUWR_UA_000_26_0_5_1110_56791.

¹⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 365, AUWR_UA_000_26_0_5_365_51628.

¹⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2059, AUWR_UA_000_26_0_5_2059_62786.

¹⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1436, AUWR_UA_000_26_0_5_1436_68934.

¹⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1602, AUWR_UA_000_26_0_5_1602_56720.

¹⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1860, AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655.

²⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1861, AUWR_UA_000_26_0_5_1861_56654.

²⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1740, AUWR_UA_000_26_0_5_1740_56691.

Nazwa wydziału	Imię i nazwisko, link do teczki osobowej (niepodany wcześniej)	Lata życia (niepodane wcześniej)	Okres pracy na Uniwersytecie Lwowskim	Nazwa wykładanego przedmiotu (poza Wydziałem Filozoficznym)
Wydział Teologiczny	Wojciech Dzieduszycki ²¹	1848–1909	1896–1909	–
	Witold Rubczyński ²²	1864–1938	1902–1909 docent prywatny	–
	Mściśław Wartenberg ²³	1868–1938	1903–1918	–
	Władysław Witwicki ²⁴	1878–1948	1904–1917 docent prywatny	–
	Jan Łukasiewicz ²⁵	1878–1956	1906–1915 docent prywatny	–
	Kajetan Żmigrodzki		1817–1830	teologia moralna
	Deodat Maramorosz		1817–1819	teologia moralna
	Benedykt Lewicki (ukr. Бенедикт Левіцький) ²⁶	1783–1851	1817–1850	teologia moralna
	Ludwik Malinowski ²⁷	1889–1962	1851–1865 początkowo adiunkt	teologia moralna
	Wojciech Filarski (w DALO jako Albert Filarski) ²⁸	1831–1898	1865–1869 zastępca profesora 1869–1894	teologia moralna
	Adam Gerstmann ²⁹	1873–1940	1910–1918	teologia moralna

²¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 570, AUWR_UA_000_26_0_5_570_52188.
²² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1647, AUWR_UA_000_26_0_5_1647_56713.
²³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 210, AUWR_UA_000_26_0_5_210_51663.
²⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 265, AUWR_UA_000_26_0_5_265_75392.
²⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1127, AUWR_UA_000_26_0_5_1127_56786.
²⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1065, AUWR_UA_000_26_0_5_1065_49433.
²⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1181, AUWR_UA_000_26_0_5_1181_49424.
²⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1949, AUWR_UA_000_26_0_5_1949_49379.
²⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 406, AUWR_UA_000_26_0_5_406_49478.

Nazwa wydziału	Imię i nazwisko, link do teczki osobowej (niepodany wcześniej)	Lata życia (niepodane wcześniej)	Okres pracy na Uniwersytecie Lwowskim	Nazwa wykładanego przedmiotu (poza Wydziałem Filozoficznym)
	Józef Laskowski ³⁰	(?-?)	1892–1894 docent prywatny	filozofia chrześcijańska
	Leon Wałęga ³¹	1859–1933	1894–1901	filozofia chrześcijańska
	Stanisław Narajewski ³²	1860–1943	1893/94 adiunkt 1894–1899 zastępca profesora 1899–1918	filozofia chrześcijańska
	Stepan Juryk (ukr. Степан Юрик, w DALO jako Stefan Juryk) ³³	1864–1937	1897/98 zastępca profesora	filozofia chrześcijańska
	Jan Żukowski ³⁴	1870–1911	1897–1899 adiunkt 1899–1904 zastępca profesora 1894–1908	filozofia chrześcijańska
Wydział Prawa	Kazimierz Wais ³⁵	1865–1934	1908–1918	filozofia chrześcijańska
	Gustaw Roszkowski ³⁶	1847–1915	1888–1914	filozofia prawa

kreska (–) – zjawisko nie występuje

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Finkel (1894); Starzyński (1894); Skład i program wykładów: 1876/77–1918/19; Skład i program wykładów UJK: 1919/20–1938/39.

³⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1145, [AUWR_UA_000_26_0_5_1145_49428](#).

³¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 200, [AUWR_UA_000_26_0_5_200_49487](#).

³² DALO, z. 26, op. 5, spr. 1332, [AUWR_UA_000_26_0_5_1332_49420](#).

³³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2212, [AUWR_UA_000_26_0_5_2212_49364](#).

³⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 681, [AUWR_UA_000_26_0_5_681_49460](#).

³⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 198, [AUWR_UA_000_26_0_5_198_49488](#).

³⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1645, [AUWR_UA_000_26_0_5_1645_64908](#).

Na Wydziale Prawa filozofię prawa wykładał Gustaw Roszkowski, autor programowej pracy *O istocie i znaczeniu filozofii prawa* (1871).

Warto zauważyć, że na tej liście jest tylko czterech nie-Polaków, mianowicie jeden Czech – Ignacy Hanusz oraz trzech Ukraińców: Euzebiusz Czerkawski, pochodzący z greckokatolickiej rodziny, ale uważający się za Polaka, Benedykt Lewicki³⁷ i Stepan Juryk, co dobrze ilustruje wspomnianą wyżej polonizację Uniwersytetu Lwowskiego.

Jeśli chodzi o Wydział Filozoficzny, to o A. Raciborskim, A. Skórskim, K. Twardowskim, W. Dzieduszyckim, M. Wartenbergu, W. Rubczyńskim, W. Witwickim i J. Łukasiewiczu będzie szczegółowiej mowa w części II. Spośród wcześniejszych wykładowców do wybitniejszych należeli M. Lipiński i J. Ochorowicz – obaj specjalizujący się w psychologii: pierwszy wydał *Zarys antropologii psychicznej, czyli psychologii empirycznej* (1867), drugi opublikował m.in. *Jak należy badać duszę, czyli o metodzie badań psychologicznych* (1869), *Wstęp i pogląd ogólny na filozofię pozytywną* (1872), *Z dziennika psychologa* (1876) i *O sugestii myślowej* (1887).

Jeśli chodzi o Wydział Teologiczny, to na czoło wysuwali się w tym okresie S. Narajewski i K. Wais – pierwszy jako autor książki *Moralność chrześcijańska a etyka najnowsza* (1901), drugi jako autor m.in. czterotomowej *Psychologii* (1902–1903) oraz niedokończonych *Kosmologii, czyli filozofii przyrody* (1907)³⁸.

Dodajmy, że problematyką filozoficzną zajmowali się w tym okresie profesorowie, którzy nie wykładali filozofii: polonista Antoni Małecki (1821–1913)³⁹, lekarz Edmund Biernacki (1866–1911), lekarz Władysław Szumowski (1875–1954) (który prowadził w latach 1908–1919 na Wydziale Lekarskim zajęcia z filozofii medycyny), bibliotekarz Karol Frenkel (1891–1920), kustosz Biblioteki Uniwersyteckiej Franciszek Smolka (1883–1947)⁴⁰ i psycholog Stefan Błachowski (1889–1962)⁴¹, który w latach 1913–1919 najpierw był asystentem, a potem docentem prywatnym psychologii.

Uniwersytet Jana Kazimierza (1918–1939)

W roku 1918, w wolnej Polsce, Uniwersytet Lwowski został przekształcony w Uniwersytet Jana Kazimierza (UJK). Ponadto powstałe w 1896 r. Seminarium Filozoficzne przekształciło się w roku 1928 w Zakład Filozoficzny (przejściowo w roku 1931/32 miało status Instytutu Filozoficznego). Współkierowali nim: Kazimierz Twardowski (w latach 1896–1930), Aleksander Skórski (w latach 1897–1899), Mściśław

³⁷ Od 1849 r. jako Benedykt Lewicki herbu Rawicz. Otrzymanie nobilitacji znajduje potwierdzenie w zdigitalizowanych dokumentach, gdzie zapisywano nazwisko jako Ritter Rawicz von Lewicki.

³⁸ Więcej na temat duchownych pracujących na Uniwersytecie Lwowskim pisze Marek Miławicki w niniejszym tomie.

³⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1178, [AUWR_UA_000_26_0_5_1178_56775](#).

⁴⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1761, [AUWR_UA_000_26_0_5_1761_56681](#).

⁴¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 126, [AUWR_UA_000_26_0_5_126_56088](#).

Wartenberg (w latach 1903–1911, 1920–1930), a następnie Kazimierz Ajdukiewicz (w latach 1928–1939) i Roman Ingarden (w latach 1933–1939). Dzielono je – w zależności od stanu kadrowego – na oddziały: *A* (Twardowski, a po jego odejściu Ajdukiewicz), *B* (Wartenberg, a po jego odejściu Ingarden) i *C* (Ajdukiewicz w latach 1928–1932), które zwyczajowo nazywano „Katedrą Filozofii I”, Katedrą Filozofii II” i „Katedrą Filozofii III”.

Filozofia wykładana była przede wszystkim na Wydziale Filozoficznym, a następnie na wyodrębnionym z niego Wydziale Humanistycznym.

A oto lista filozofów zatrudnionych na tym Wydziale (obejmująca także asystentów/adiunktów) w okresie międzywojennym.

Tabela 2. Filozofowie zatrudnieni na Wydziale Filozoficznym/Humanistycznym w latach 1918–1939

Imię i nazwisko, link do teczki osobowej (niepodany wcześniej)	Lata życia (niepodane wcześniej)	Okres pracy na UJK	Stanowisko na UJK
Kazimierz Twardowski		1918–1930	profesor
Mścisław Wartenberg		1918–1933	profesor
Daniela Gromska (Tenner-Gromska) ⁴²	1889–1971	1918–1923	asystentka
Tadeusz Czeżowski ⁴³	1889–1981	1920–1923	docent prywatny
Mieczysław Kreutz ⁴⁴	1893–1971	1920–1939	1920–1927 asystent 1927–1934 docent prywatny 1934–1939 profesor
Kazimierz Ajdukiewicz	1890–1963	1921–1925 1928–1939	1921–1925 docent prywatny 1928–1939 profesor
Tadeusz Witwicki ⁴⁵	1902–1970	1923–1928	asystent
Helena Słoniewska ⁴⁶	1897–1982	1924–1926	asystentka
Roman Ingarden	1895–1970	1924–1927 1933–1939	1924–1927 docent prywatny 1933–1939 profesor
Izydora Dąmbska ⁴⁷	1904–1983	1925–1930	asystentka
Maria Kokoszyńska-Lutman (Kokoszyńska-Lutmanowa) ⁴⁸	1905–1981	1930–1933	asystentka

⁴² DALO, z. 26, op. 5, spr. 502, [AUWR_UA_000_26_0_5_502_52205](#).

⁴³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2055, [AUWR_UA_000_26_0_5_2055_62788](#).

⁴⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 968, [AUWR_UA_000_26_0_5_968_68868](#).

⁴⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 266, [AUWR_UA_000_26_0_5_266_51652](#).

⁴⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1752, [AUWR_UA_000_26_0_5_1752_56688](#).

⁴⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 603, [AUWR_UA_000_26_0_5_603_52183](#).

⁴⁸ W DALO jako Maria Lutman-Kokoszyńska. W opisie archiwalnym nazwisko panińskie podano jako drugie.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1136, [AUWR_UA_000_26_0_5_1136_56781](#).

Imię i nazwisko, link do teczki osobowej (niepodany wcześniej)	Lata życia (niepodane wcześniej)	Okres pracy na UJK	Stanowisko na UJK
Seweryna Łuszczewska-Romahn (Łuszczewska-Romahnowa) ⁴⁹	1904–1987	1932–1939	asystentka
Stefan Świeżawski ⁵⁰	1907–2004	1934–1936	asystent
Władysław Bednarowski ⁵¹	1905–2002	1935–1939	asystent
Zygmunt Schmierer ⁵²	1906–1943	1935–1936	asystent wolontariusz
Ludwik Borkowski ⁵³	1914–1993	1936–1938	asystent
Salomon Igel	1889–1942	1939	asystent

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Finkel (1894); Starzyński (1894); Skład i program wykładów: 1876/77–1918/19; Skład i program wykładów UJK: 1919/20–1938/39.

Nowością było utworzenie na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Zakładu Logiki, którym kierował w latach 1930–1939 Leon Chwistek (1884–1944)⁵⁴.

W dwudziestoleciu międzywojennym na Wydziale Teologicznym teologię moralną wykładali Adam Gerstmann (w latach 1918–1939) oraz Stanisław Narajewski (w latach 1920–1933), a wykładowcami filozofii chrześcijańskiej byli: Kazimierz Wais (w latach 1918–1928), Jan Stepa (1892–1959)⁵⁵, najpierw jako docent prywatny w latach 1929–1930, a następnie jako profesor w latach 1931–1931, oraz Stefan Skibniewski (1878–1942)⁵⁶ jako profesor w latach 1936–1939.

Problematyką filozoficzną na Uniwersytecie Jana Kazimierza zajmowali się ponadto, m.in. fizyk Marian Smoluchowski (1872–1917)⁵⁷, historyk oświaty i szkolnictwa Stanisław Łempicki (1886–1947)⁵⁸ oraz teoretycy pedagogiki Kazimierz Sośnicki (1883–1976)⁵⁹ i Bogdan Suchodolski (1903–1992)⁶⁰.

⁴⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1132, [AUWR_UA_000_26_0_5_1132_56784](#).

⁵⁰ W DALO jako Stefan Świeżawski.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1690, [AUWR_UA_000_26_0_5_1690_56704](#).

⁵¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 80, [AUWR_UA_000_26_0_5_80_56134](#).

⁵² DALO, z. 26, op. 5, spr. 2134, [AUWR_UA_000_26_0_5_2134_62766](#).

⁵³ DALO, z. 26, op. 5, spr. 146, [AUWR_UA_000_26_0_5_146_56068](#).

⁵⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1983, [AUWR_UA_000_26_0_5_1983_74832](#).

⁵⁵ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1810, [AUWR_UA_000_26_0_5_1810_49391](#).

⁵⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1732, [AUWR_UA_000_26_0_5_1732_49397](#).

⁵⁷ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1762, [AUWR_UA_000_26_0_5_1762_70592](#).

⁵⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1080, [AUWR_UA_000_26_0_5_1080_56801](#).

⁵⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1784, [AUWR_UA_000_26_0_5_1784_70608](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1. spr. 172, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_172_53824](#).

⁶⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1844, [AUWR_UA_000_26_0_5_1844_56663](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1. spr. 179, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_179_53821](#).

Na Wydziale Ogólnym Politechniki Lwowskiej w latach 1923–1929 dzieje filozofii na tle historii nauk przyrodniczych, logikę i teorię stosunków wykładał Zygmunt Zawirski (1882–1948)⁶¹.

Wszyscy filozofowie z powyższej listy byli Polakami, przy czym troje z nich (S. Igel i Z. Schmierer oraz D. Gromska, po ojcu) miało pochodzenie żydowskie; troje (Gromska, Dąbska i Kreutz) byli lwowianami z urodzenia.

Twórczość filozofów z Wydziału Filozoficznego (z okresu zarówno przed podziałem, jak i po podziale) Uniwersytetu Lwowskiego oraz twórczość L. Chwistka zostanie omówiona w części II. Spośród filozofów z uniwersyteckiego Wydziału Teologicznego na wyróżnienie zasługują: J. Stepa, autor m.in. książek *Neokantowskie próby realizmu a neotomizm* (1927) i *Poznawalność świata rzeczywistego w oświeceniu św. Tomasza* (1930) oraz S. Skibniewski, autor *Theologie der Mechanik* (1928) i *Kausalität* (1930).

Uniwersytet Jana Kazimierza przestał istnieć w 1939 r. Jednakże w latach wojennych wykładowcy kontynuowali nauczanie w ramach Podziemnego Uniwersytetu Jana Kazimierza. Wykłady z filozofii prowadzili m.in. K. Ajdukiewicz, I. Dąbska, S. Skibniewski i K. Sośnicki.

Część II. Sylwetki filozofów Uniwersytetu Lwowskiego

Uwagi wstępne

Poniżej przedstawione zostały sylwetki filozofów Uniwersytetu Lwowskiego z lat 1895–1939. Rok 1895 jest *terminus post quem* z dwóch powodów. Po pierwsze, jest to rok, w którym zatrudnionych było dwóch filozofów (na dwóch katedrach filozofii), rok później utworzono trzecią katedrę, przy czym tylko przez dwa stosunkowo krótkie okresy obsadzone były wszystkie trzy. Po drugie, w 1895 r. został zatrudniony na Uniwersytecie Lwowskim twórca Szkoły Lwowsko-Warszawskiej – Kazimierz Twardowski.

Przez „filozofów Uniwersytetu Lwowskiego” rozumiem tu wyłącznie osoby zajmujące się problematyką filozoficzną, które były na tej uczelni zatrudnione. Nie sposób uwzględnić tu wszystkich filozofów związanych z Uniwersytetem Lwowskim w tym czasie, choć było wśród nich – jak się później okazało – wiele osób wybitnych.

Potrzebne są tu jeszcze pewne wyjaśnienia terminologiczne. Przed XIX w. każdego wykładowcę filozofii nazywano „profesorem”. W XIX w. na stanowisko profesora mógł zostać mianowany wyłącznie ktoś, kto uzyskał habilitację, przy czym po uzyskaniu *venia legendi* zostawało się zwykle na kilka lat docentem prywatnym, tj. wykładowcą nieopłacanym. Były dwa „stopnie” profesury uniwersyteckiej: nadzwyczajna i zwyczajna. Zajęcia

⁶¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 696, [AUWR_UA_000_26_0_5_696_70142](#).

z filozofii prowadzili także młodszy (niekoniecznie wiekiem) pracownicy naukowcy, tytułowani „asystentami”, „demonstratorami”, adiunktami” lub „suplentami”.

Na przełomie XIX i XX w. „seminarium” oznaczało jednostkę organizacyjną w ramach wydziału, której kierownikiem był profesor mający do pomocy asystenta – niekiedy „dzielonego” z innym seminarium; w wypadku więcej niż jednej katedry filozofii ich kierownicy „dzielili” się także samym seminarium (stąd mowa o oddziałach seminarium).

W omawianym okresie główną postacią filozofii uniwersyteckiej we Lwowie był Kazimierz Twardowski. Rozpoczął swą karierę uniwersytecką w roku 1895 i niemal od razu doprowadził do powstania Seminarium Filozoficznego, kierując jednym z jego oddziałów nieprzerwanie do emerytury w 1930 r. Oprócz niego najdłużej katedrę miał Mściław Wartenberg, jednakże na jego pracę kładły się cieniem problemy osobiste. Tak się złożyło, że inni filozofowie tego okresu działali we Lwowie stosunkowo krótko, a ich kariery przerywały albo sprawy zdrowotne (np. Aleksander Skórski), albo inne obowiązki (np. Aleksander Raciborski, Wojciech Dzieduszycki, Witold Rubczyński), albo wypadki wojenne (np. Kazimierz Ajdukiewicz, Roman Ingarden).

Część niniejszą dzielę na dwa punkty.

W punkcie pierwszym przedstawiam sylwetki 11 filozofów, którzy byli profesorami lub docentami prywatnymi na Wydziale Filozoficznym (później Humanistycznym) Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1895–1939; uzupełniam tę listę sylwetkami Raciborskiego, który jest swego rodzaju łącznikiem między tym i poprzednim okresem, oraz Chwistka, który był co prawda profesorem Wydziału Matematyczno-Fizycznego, ale jego zainteresowania naukowe przesądzały o niewątpliwej przynależności do grona filozofów. Razem daje to 13 filozofów z habilitacją.

W punkcie drugim przedstawiam sylwetki 11 asystentów filozofów, którzy przevinęli się przez lwowskie Seminarium Filozoficzne i pozostawali pod filozoficzną „kuratełą” Seminarium Pedagogicznego oraz Seminarium Psychologicznego. Wiele z tych osób kontynuowało później kariery profesorskie na innych uczelniach. Uderza przy tym fakt, że z jednej strony duża część asystentów to były kobiety (z doktoratami), a z drugiej, że żadna kobieta do końca omawianego okresu nie uzyskała habilitacji (niektóre z nich habilitowały się wkrótce po wojnie, ale oczywiście poza Lwowem).

W ramach każdej z tych dwóch kategorii sylwetki filozofów zostały uporządkowane chronologicznie – według daty urodzenia.

1. Profesorowie i docenci prywatni

Aleksander Raciborski

Aleksander Raciborski herbu Rawa urodził się 27 lutego 1845 w Czernelicy (obecnie obwód iwanofrankiowski, Ukraina) w rodzinie ziemiańskiej, jako syn Napoleona

Raciborskiego i Teresy Raciborskiej (z d. Czyż). Początkowo uczęszczał do gimnazjum w Stanisławowie, z którego został wydalony z powodu działalności konspiracyjnej. Ukończył gimnazjum we Lwowie, a następnie odbył studia na Uniwersytecie Lwowskim, uzyskując w 1883 r. doktorat z filozofii na podstawie pracy *Etyka Spinozy krytycznie rozebrana i z tegoczesnym materializmem zestawiona*.

W roku 1885 Raciborski uzyskał habilitację za rozprawę *Podstawy teorii poznania w „Systemie logiki dedukcyjnej i indukcyjnej” J.S. Milla*⁶². W latach 1885–1886 odbył staż na paryskiej Sorbonie, a w roku 1890 na Uniwersytecie Wiedeńskim. Prowadził we Lwowie jako docent prywatny wykłady z historii filozofii, estetyki i etyki. W 1891 r. uzyskał profesurę nadzwyczajną. W latach 1894–1895 był członkiem państwowej komisji egzaminacyjnej dla kandydatów na nauczycieli szkół gimnazjalnych i realnych. W 1895 r. zrezygnował z katedry uniwersyteckiej⁶³, jednak zachował tytuł profesora nadzwyczajnego i wykładał dalej jako docent prywatny.

Raciborski był przede wszystkim ziemianinem. Gospodarował początkowo w Czernele, następnie w nabytym w 1876 r. Czerteżu (powiat żydaczowski), zasiadał w radach powiatowych w Horodence (1873), a potem w Żydaczowie (1877–1881). Został posłem do galicyjskiego Sejmu Krajowego IV kadencji (1877–1882). Po odejściu z uniwersytetu prowadził majątek ziemski w Spasowie (powiat sokalski). Był m.in. członkiem Rady Powiatu w Sokalu i powtórnie został wybrany na posła do galicyjskiego Sejmu Krajowego na IX kadencję (1909–1913). Pełnił także funkcję przewodniczącego Towarzystwa Szermierzy we Lwowie.

Był członkiem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego (PTF) we Lwowie od momentu jego powstania w 1904 r.

Był dwukrotnie żonaty. Z Emilią (z d. Kalinowska) nie miał dzieci; natomiast z Anielą (z d. Szymanowska) miał dwóch synów i trzy córki. Zmarł 28 grudnia 1920 r. we Lwowie.

Zajmował się wszystkimi działami filozofii, do której zaliczał psychologię, logikę, metafizykę, epistemologię, etykę i estetykę. Chociaż nie powiodły się jego plany opracowania całościowego systemu filozofii, pozostawił po sobie wiele studiów systematycznych i krytycznych. Najważniejsze jego prace poza doktoratem (Lwów 1882) i habilitacją (Lwów 1886) to: *Nauka filozofii oraz rozkład systematyczny jej gałęzi pojedynczych* (Warszawa 1885), *Hipnotyzm* (Lwów 1887), *Historia i psychologia szermierki* (Lwów 1894), *Podręcznik do historii filozofii* (Lwów 1901) oraz *Ogólny zarys systemu filozofii*, t. 1 (Lwów 1902).

⁶² Dokumenty habilitacyjne A. Raciborskiego.

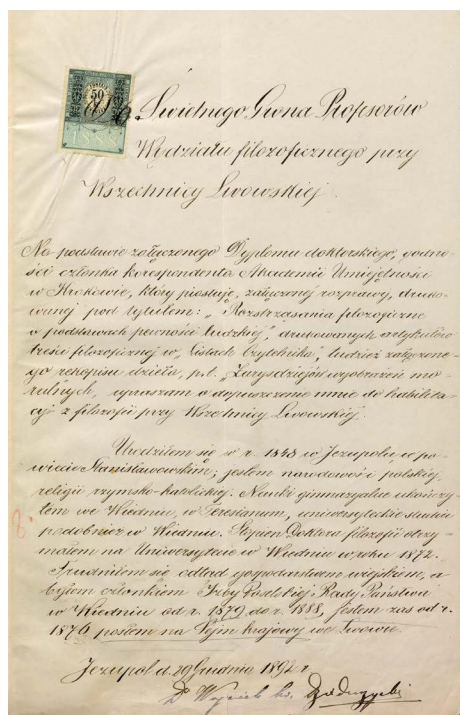
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1602, k. 3–18, [AUWR_UA_000_26_0_5_1602_56720&view=single&p=4](#).

⁶³ Pismo w sprawie wstrzymania wypłaty wynagrodzenia dla A. Raciborskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1602, k. 97, [AUWR_UA_000_26_0_5_1602_56720&view=single&p=89](#).

Wojciech Dzieduszycki

Wojciech hrabia Dzieduszycki urodził się 13 lipca 1848 r. w Jezupolu koło Stanisławowa (obecnie Iwanofrankiwsk, Ukraina), jako syn Władysława Dzieduszyckiego

Il. 1. Podanie Wojciecha Dzieduszyckiego do grona profesorów Wydziału Filozoficznego o dopuszczenie do habilitacji (1892)

i Antoniny Dzieduszyckiej (z d. Mazarska). Po okresie edukacji domowej ukończył prestiżowe gimnazjum *Theresianum* w Wiedniu i podjął studia na Uniwersytecie Wiedeńskim. W 1871 r. otrzymał tam doktorat z filozofii; ukończył również studia prawnicze.

Dzieduszycki zwiedził większość krajów Europy, m.in. poznając najważniejsze dzieła sztuki i architektury europejskiej (por. Jakubec 2009). W 1873 r. poślubił swą daleką kuzynkę Sewerynę Dzieduszycką, z którą miał dwójkę dzieci – Antoninę i Władysława. Był osobą wszechstronną, a karierę naukowca i literata łączył z polityką. Przez większość życia pełnił różne funkcje w życiu publicznym. Jako polityk rozpoczął od członkostwa w Radzie Powiatowej w Stanisławowie (1874) i w Radzie Powiatowej w Tłumaczu (1874). W 1876 r. został posłem do Sejmu Krajowego, a później członkiem wiedeńskiej Rady Państwa (1879).

W 1885 r. zrezygnował z mandatu i na 10 lat poświęcił się pracy naukowej. W roku 1893 złożył do Rady Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Lwowskiego wniosek o habilitację.

Oto jego fragment:

[...] na podstawie załączonego dyplomu doktorskiego, godności członka korespondenta Akademii Umiejętności w Krakowie, [...] załączonej rozprawy drukowanej pod tytułem *Roztrząsania filozoficzne o podstawach pewności ludzkiej*, drukowanych artykułów o treści filozoficznej w *Listach czytelnika*, tudzież założonego dzieła „Zarys dziejów wyobrażeń moralnych”⁶⁴.

Wniosek został rozpatrzony pozytywnie: w roku 1894 Dzieduszycki uzyskał habilitację na podstawie wspomnianych *Roztrząsań* i został docentem prywatnym historii filozofii, etyki i estetyki. Do swoich obowiązków dydaktycznych podchodził jednak dość

⁶⁴ Podanie W. Dzieduszyckiego o habilitację.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 570, k. 2, [AUWR_UA_000_26_0_5_570_52188&view=single&p=4](https://auwr.uj.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_570_52188&view=single&p=4).

nonszalancko – podobno seminaria prowadził w kawiarniach lub w pokoju hotelowym. Ostatecznie po kilku latach zrezygnował z wykładów, chociaż cieszyły się one sporą popularnością.

W roku 1895 Dzieduszycki powrócił do polityki. Ponownie zasiadał w Radzie Państwa, otrzymał tytuł tajnego radcy dworu z tytułem „ekscelencji” (1898). Był wiceprezesem (od 1900), a następnie prezesem Koła Polskiego (1904–1906); parlamentarną grupę Dzieduszyckiego nazwano „Ateńczykami” w związku z tym, że Dzieduszyckiego porównywano do Sokratesa. W roku 1906 został ministrem do spraw Galicji w gabinecie Maxa von Becka (1854–1943); urząd złożył w roku 1907.

Dzieduszycki był również prezesem Krajowego Towarzystwa Archeologicznego (1881–1892), zastępcą przewodniczącego Rady Wykonawczej Macierzy Polskiej (1888–1895), wiceprezesem Koła Literacko-Artystycznego we Lwowie (1894–1895) oraz członkiem Rady Szkolnej Krajowej (1895–1904).

Zmarł 23 marca 1909 r. w Wiedniu.

Dzieduszycki był postacią niezwykle barwną: przez jednych uwielbiany, przez innych uważany za mniej lub bardziej szkodliwego dziwaka. Zwracał uwagę osobliwym wyglądem i zachowaniem, interesował się też spirytyzmem. Pozostawił po sobie cenną twórczość naukową i literacką, a swoją działalnością przysłużył się bardzo sprawie niepodległości Polski i kulturze narodowej.

Najważniejsze jego publikacje filozoficzne poza rozprawą habilitacyjną (Lwów 1892) to: *Wykłady o pierwszej filozofii* (Warszawa 1880), *O wiedzy ludzkiej* (Lwów 1895), *Mesjanizm polski a prawda dziejów* (Kraków 1901) oraz wydane pośmiertnie: *Dokąd nam iść wypada?* (Lwów–Brody 1910) i *Historia filozofii*, t. 1: *Historia starożytna* (Brody 1914).

Aleksander Skórski

Aleksander Skórski urodził się 8 czerwca 1851 r. w Stanisławowie (obecnie Iwano-frankiwnsk, Ukraina). Ukończył Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie, po czym zapisał się na Uniwersytet Lwowski, początkowo na Wydział Prawa. Wkrótce jednak przeniósł się na Wydział Filozoficzny, gdzie studiował filozofię, historię i nauki matematyczno-przyrodnicze. Doktorat uzyskał w 1873 r. na podstawie pracy *O filozofii Jana Śniadeckiego* napisanej pod kierunkiem Euzebiusza Czerkawskiego. W roku 1890 opublikował rozprawę *Jan Śniadecki wobec współczesnej metafizyki niemieckiej i dzisiejszych dążeń filozoficznych krytycznie przedstawiony*, która stała się podstawą jego habilitacji zatwierdzonej 18 września 1892 r.⁶⁵ Od roku 1892 rozpoczął na Uniwersytecie Lwowskim wykłady jako docent prywatny. W roku 1895 otrzymał profesurę nadzwyczajną filozofii,

⁶⁵ Dokumenty habilitacyjne A. Skórskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1740, k. 2–32, [AUWR_UA_000_26_0_5_1740_56691&view=single&p=4](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/ua_000_26_0_5_1740_56691&view=single&p=4).

a trzy lata później profesurę zwyczajną. Od roku 1898 współprowadził z Twardowskim seminarium filozoficzne.

Kariera Skórskiego we Lwowie została przerwana wskutek jego choroby psychicznej. Zgodnie z diagnozą lekarską z 1901 r.⁶⁶ był to rodzaj obłąkania neurastenicznego. W Krajowym Zakładzie dla Obłąkanych w Kulparkowie przebywał zresztą kilkakrotnie (1875, 1876, 1900/01). Ostatecznie porzucił profesurę na Uniwersytecie Lwowskim (por. Maciołek 2011).

Był jednak w życiu Skórskiego drugi epizod akademicki. Po powrocie do zdrowia w 1907 r. został powołany na Katedrę Historii Filozofii w Sofii. Wykładał tam historię filozofii i pedagogikę. Z Sofii powrócił do Lwowa, gdzie nadal pracował naukowo, publikując m.in. w „Przeglądzie Filozoficznym”.

Zmarł 13 listopada 1928 r. we Lwowie.

Skórski zajmował się filozofią i jej historią oraz pedagogiką. Filozofię rozumiał jako teorię wiedzy, której funkcją jest tłumaczenie genezy i rezultatów poznania. Do filozofii zaliczał logikę (szeroko rozumianą), metafizykę i etykę, a także teorię religii i pedagogikę. Zajmował się dydaktyką filozofii i logiki zarówno na poziomie wyższym, jak i gimnazjalnym.

Najważniejszą jego pracą poza rozprawą doktorską (Poznań 1873) i habilitacyjną (Lwów 1890) jest *Filozofia jako nauka akademicka* (Lwów 1893).

Witold Rubczyński

Witold Rubczyński urodził się 28 maja 1864 r. we Lwowie. Jego ojcem był Władysław Rubczyński, komisarz sądowy, matką Maria Rubczyńska (z d. Białecka). Rubczyński uczył się początkowo w szkole publicznej we Lwowie, później kontynuował naukę prywatnie. Maturę zdał w Nowym Sączu, a w 1882 r. rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, m.in. pod kierunkiem Stefana Pawlickiego (1839–1916) i Stanisława Tarnowskiego (1837–1917). W 1867 r. udał się wraz z grupą kierowaną przez Stanisława Smolkę na wyprawę naukową do Rzymu, gdzie uczestniczył w badaniach Archiwów Watykańskich.

Po powrocie do Krakowa Rubczyński obronił w 1887 r. doktorat na podstawie rozprawy *O pojęciu duszy u Arystotelesa i Lotzego*, której promotorem był Stefan Pawlicki. Wyjechał następnie na stypendium do Lipska i Drezna, gdzie zetknął się m.in. z Wilhelmem Wundtem (1832–1920).

Rubczyński odbył w Wiedniu również studia prawnicze, które ukończył w roku 1895, a następnie 28 listopada uzyskał na UJ dyplom doktora administracji i prawa.

⁶⁶ Orzeczenie lekarskie w sprawie A. Skórskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1740, k. 132, [AUWR_UA_000_26_0_5_1740_56691&view=single&p=134](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/ua_000_26_0_5_1740_56691&view=single&p=134).

Ożenił się z Jadwigą Czermińską, z którą przyjechał do Lwowa, gdzie podjął służbę administracyjno-polityczną w Lwowskiej Prokuraturii Skarbu.

Przez 15 lat pobytu we Lwowie Rubczyński łączył obowiązki urzędnicze z pracą naukową. W roku 1902, na podstawie rozprawy *Studia neoplatońskie*, wydanej w 1900 roku w „Przeglądzie Filozoficznym”, habilitował się⁶⁷ na Uniwersytecie Lwowskim i został docentem prywatnym, a w roku 1909 profesorem nadzwyczajnym. Ze względu na konieczność łączenia obowiązków z pracą biurową swoje wykłady uniwersyteckie rozpoczynał o 7 rano. Wykładał historię filozofii starożytnej i średniowiecznej, a także historię estetyki.

Był jednym z założycieli PTF we Lwowie i jego pierwszym skarbnikiem; od 1908 r. pełnił w Towarzystwie funkcję sekretarza, a w 1909 został zastępcą przewodniczącego.

W roku 1910 Rubczyński opuścił Lwów i przeniósł się na Uniwersytet Jagielloński, gdzie otrzymał katedrę Filozofii i Pedagogiki po Maurycym Straszewskim (1848–1921). Z Uniwersytetem Jagiellońskim był związany przez kolejne ćwierćwiecze, poświęcając się intensywnej pracy dydaktycznej (por. Miklaszewska, Mizera, red., 2000; Popowski 2006; Polak 2011). Pełnił też funkcję dziekana Wydziału Filozoficznego (1917/18); w 1936 został mianowany profesorem honorowym i w tym samym roku otrzymał Krzyż Komandorski Orderu Polonia Restituta.

Mieszkając w Krakowie, Rubczyński utrzymywał bliskie kontakty ze środowiskiem lwowskim. Był w latach 1911–1918 członkiem komitetu redakcyjnego „Ruchu Filozoficznego”, a od 1924 r. przedstawicielem redakcji w Krakowie. Wszedł także do komitetów organizacyjnych wszystkich międzywojennych Polskich Zjazdów Filozoficznych: we Lwowie (1923), Warszawie (1927) i Krakowie (1936). Był członkiem zarządu, a później prezesem krakowskiego Towarzystwa Filozoficznego, pełnił funkcję przewodniczącego Towarzystwa Etycznego. Był członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności (PAU) i przewodniczącym Komisji Polskiej Akademii Nauk (PAN) do Badania Historii Filozofii w Polsce. Działał w Komitecie redakcyjnym krakowskiego „Kwartalnika Filozoficznego”.

W 1918 r. Rubczyński wstąpił do Wojska Polskiego, w którym służył do 1919 r. jako sierżant. W 1921 r. angażował się w akcję plebiscytową na Górnym Śląsku.

W 1913 r. wstąpił do towarzystwa społecznego popierającego prasę katolicką, próbował też utworzyć Akademickie Koło Chrystokratyczne, mające krzewić zasady etyki chrześcijańskiej wśród młodzieży akademickiej. W 1923 r. został wybrany na kuratora koła krakowskiego Akademickiego Związku Polskiej Młodzieży Chrześcijańskiej.

⁶⁷ Dokumenty habilitacyjne W. Rubczyńskiego.

DALO, z. 26, op. 5. spr. 1647, k. 3–8, [AUWR_UA_000_26_0_5_1647_56713&view=single&p=4](#).

Pozostał aktywny naukowo do końca życia. Zmarł nagle 18 maja 1928 r. w czasie wyjazdu do Inowrocławia.

Rubczyński zajmował się głównie etyką, estetyką i historią filozofii. Do najważniejszych jego prac poza doktoratem i habilitacją należą: *Stosunek filozofii do nauk szczegółowych* (1911), *Zarys etyki* (Kraków 1916), *Filozofia życia duchowego* (Poznań 1925) i opublikowany po śmierci *Problem kształtowania charakteru* (Poznań 1938).

Kazimierz Twardowski

Kazimierz Twardowski (Kazimierz Jerzy Adolf ze Skrzypny Twardowski herbu Ogończyk) urodził się 22 października 1866 r. w polskiej rodzinie mieszkającej w Wiedniu, jako syn Piusa Twardowskiego urzędnika austriackiego i Malwiny Twardowskiej (z d. Kuhn). Juliusz Twardowski, młodszy brat Kazimierza, był prawnikiem i politykiem.

Il. 2. Kazimierz Twardowski

Po kilku latach nauki domowej i w publicznej szkole podstawowej Kazimierz Twardowski wstąpił do znakomitego wiedeńskiego gimnazjum *Theresianum*. W roku 1890 rozpoczął studia na Uniwersytecie Wiedeńskim, początkowo na Wydziale Prawa; podjął też obowiązki nauczyciela domowego w majątku Dzieduszyckiego w Jezupolu. Na drugim roku studiów zapisał się na Wydział Filozoficzny, w ramach którego uczęszczał na wykłady z zakresu filozofii w sensie węższym, lecz także z zakresu nauk przyrodniczych, filologicznych i historycznych. Najważniejszym mistrzem filozoficznym Twardowskiego w czasie studiów był wybitny wiedeński filozof i nauczyciel filozofów Franz Brentano (1838–1917).

Po ukończeniu studiów Twardowski odbył roczną służbę wojskową. Następnie ponownie podjął pracę u hr. Dzieduszyckiego, jednocześnie przygotowując rozprawę doktorską zatytułowaną *Idee und Perzeption. Eine erkenntnis-theoretische Untersuchung aus Descartes*. Doktorat, oficjalnie napisany pod kierunkiem Roberta von Zimmermana (1824–1898) (a faktycznie Brentana), obronił na Uniwersytecie Wiedeńskim w 1891 r.⁶⁸

W styczniu 1892 r. Twardowski ożenił się z Kazimierą Kołodziejską (Twardowscy mieli trzy córki: Helenę, Anielę i Marię). Po ślubie podróżował do Monachium i Lipska, gdzie zaznajomił się m.in. ze stanem niemieckiej psychologii eksperymentalnej. Po powrocie do Wiednia pracował jako urzędnik (w Biurze Matematycznym Zakładu Ubezpieczeń), jednocześnie przygotowując rozprawę habilitacyjną *Zur Lehre vom Inhalt und*

⁶⁸ Por. Twardowski 2014; Longchamps de Berier et al. 1938; Łempicki 1938; Uklejska 1959; Brożek 2009.

Gegenstand der Vorstellungen. Ukończył ją w roku 1894 i po odbyciu kolokwium habilitacyjnego otrzymał *venia legendi* na Uniwersytecie Wiedeńskim. Przez kolejny rok akademicki wykładał tam jako docent prywatny logikę i psychologię. Rozprawa habilitacyjna Twardowskiego wywarła wpływ na wielu filozofów przełomu XIX i XX w.

Jesienią 1895 r., wygrywając rywalizację m.in. ze swoim uprzednim pracodawcą Dzieduszyckim, Twardowski został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego filozofii na Uniwersytecie Lwowskim⁶⁹. Choć dwukrotnie proponowano mu objęcie katedry w Warszawie (1918 – psychologii i 1920 – filozofii), swojej ukochanej lwowskiej *Alma Mater* nie opuścił⁷⁰. Od 1895 r. tworzył i wykładał w zasadzie wyłącznie po polsku, przyczyniając się w ten sposób do powstania nowoczesnej polskiej terminologii filozoficznej.

Rolę, jaką Twardowski odegrał na Uniwersytecie Lwowskim, oddał metaforycznie i trafnie Ajdukiewicz, gdy stwierdził, że Twardowski był tego Uniwersytetu kręgosłupem. Lista funkcji, jakie Twardowski pełnił, całkowicie tę opinię uzasadnia⁷¹.

W latach 1900/01 i 1904/05 Twardowski był dziekanem, a w latach 1901/02 i 1905/06 prodziekanem Wydziału Filozoficznego. W roku akademickim 1911/12 – delegatem do senatu akademickiego. Na rok 1914/15 Twardowski został wybrany na rektora.

Latem 1914 r. wybuchła I wojna światowa, Lwów został zajęty przez Rosjan. W związku z tym Twardowski wraz z dużą liczbą profesorów i studentów lwowskich znalazł się w Wiedniu, skąd sprawował swój urząd (we Lwowie obowiązki pełnił Adolf Beck (1863–1942)⁷², z którym Twardowski ściśle współpracował. Dzięki wysiłkom Twardowskiego udało się powołać Fundusz Zapomogowy Polskiej Młodzieży Akademickiej i zorganizować Dom Akademicki w Wiedniu. Po powrocie do Lwowa w 1915 r. Twardowski został jeszcze dwukrotnie, na lata akademickie 1915/16 i 1916/17, wybrany na rektora Uniwersytetu, w roku 1917/18 był prorektorem. We wrześniu 1917 r., składając godność rektora, otrzymał od senatu akademickiego pamiątkowy pierścień⁷³.

⁶⁹ Dokumenty dotyczące profesury nadzwyczajnej K. Twardowskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1860, k. 2–4, [AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655&view=single&p=3](#).

⁷⁰ O tym, że rezygnacja z propozycji pracy na Uniwersytecie Warszawskim była dla Twardowskiego czymś ważnym, świadczy to, iż odnotował ten fakt odręcznym dopiskiem w swoim biogramie.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1860, k. 66, [AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655&view=single&p=61](#).

⁷¹ Obszerny życiorys Twardowskiego napisany w 1920 r., zawierający listę funkcji pełnionych przez niego w ciągu pierwszego ćwierćwiecza działalności na Uniwersytecie Lwowskim, znajduje się w jego biogramie.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1860, k. 65–79, [AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655&view=single&p=60](#).

⁷² DALO, z. 26, op. 5, spr. 84, [AUWR_UA_000_26_0_5_84_56130](#).

⁷³ Twardowski został wybrany na prorektora ponownie w 1925 r., jednak godności tej nie przyjął, zwracając przy tym uwagę, iż został wybrany niezgodnie z przepisami. Zaświadcza o tym pismo w sprawie funkcji prodziekana.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1861, k. 44, [AUWR_UA_000_26_0_5_1861_56654&view=single&p=45](#).

Twardowski powołał do życia instytucję Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich. W latach 1900/01, 1901/02, 1902/03 był przewodniczącym zarządu tych Wykładów. W latach 1904–1908 był delegatem senatu akademickiego do komisji egzaminacyjnej, przeprowadzającej uzupełniające egzaminy dojrzałości.

Odegrał też znaczącą rolę w administracji uniwersytetu. W roku akademickim 1908/09 z ramienia senatu zajmował się reorganizacją kancelarii uniwersyteckiej, w latach 1909–1911 był stałym referentem spraw kancelaryjnych w senacie akademickim. W roku akademickim 1912/13, w czasie choroby, a następnie po śmierci dyrektora kancelarii uniwersyteckiej Jana Jordana (?–?)⁷⁴, Twardowski kierował kancelarią. W latach 1917–1919 był stałym referentem spraw kwestury i rachunkowości uniwersyteckiej.

Na Wydziale Filozoficznym był w latach 1900–1910 stałym referentem w sprawie zasiłków ministerialnych dla kandydatów do stanu nauczycielskiego. Odkąd kobiety zostały dopuszczone do studiowania na Wydziale Filozoficznym był też stałym referentem w sprawach kobiet. Od 1896 r. był członkiem, a później dyrektorem Naukowej Komisji Egzaminacyjnej dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich we Lwowie.

Datą przełomową dla Twardowskiego był rok 1918 – rok odzyskania niepodległości. 1 listopada tego roku przeszedł w służbę polską⁷⁵. Wpływ Twardowskiego na kształt nauki polskiej po 1918 r. był zasadniczy. Aktywnie angażował się w organizację polskiego życia akademickiego, m.in. w latach 1918–1920 opracował projekt ustawy o szkołach akademickich⁷⁶. Był też członkiem rady Kasy Mianowskiego. W 1928 r. otrzymał Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości⁷⁷ i Krzyż Komandorski Orderu Polonia Restituta.

Twardowski był członkiem honorowym Kółka Filozoficznego (pełna nazwa: Kółko Filozoficzne Czytelni Akademickiej), od 1916 r. członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Akademickiego „Ognisko” w Wiedniu, od 1916 członkiem honorowym Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, od 1917 członkiem honorowym Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu.

Niezrównane są zasługi Twardowskiego jako nauczyciela filozofii (zob. również niżej, część III niniejszego artykułu). Już w roku 1897/98 zainicjował utworzenie Seminarium Filozoficznego, które działało od początku roku akademickiego 1897/98 w dwóch

⁷⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 654, [AUWR_UA_000_26_0_5_654_67094](#).

⁷⁵ Twardowski w służbie polskiej.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1860, k. 104–105, [AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655&view=single-&p=99](#).

⁷⁶ Pismo w sprawie wyjazdu K. Twardowskiego do Warszawy.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1861, k. 6, [AUWR_UA_000_26_0_5_1861_56654&view=single&p=7](#).

⁷⁷ Pismo w sprawie Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1861, k. 56, [AUWR_UA_000_26_0_5_1861_56654&view=single&p=57](#).

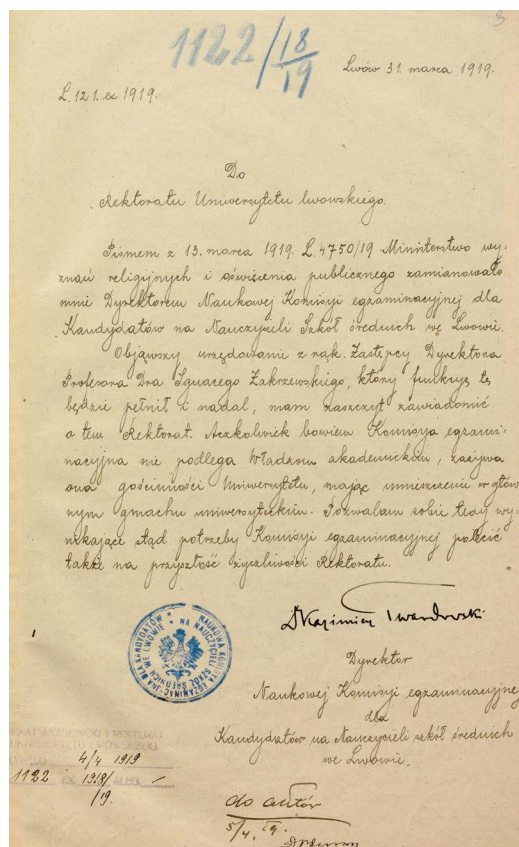
oddziałach; jednym z tych oddziałów stale kierował, a okresowo miał pieczę nad oboma. W półroczu letnim 1902/03 kierował ponadto Seminarium Pedagogicznym. Prowadził regularnie ćwiczenia filozoficzne przygotowujące początkujących słuchaczy do pracy w Seminarium Filozoficznym, a także ogólne wykłady z filozofii dla wszystkich studentów Uniwersytetu.

Działal również na rzecz utworzenia we Lwowie laboratorium psychologii eksperymentalnej. W roku 1901/02 prowadził po raz pierwszy ćwiczenia z tej dziedziny. Zajęcia zostały wznowione po usunięciu trudności lokalowych w roku akademickim 1907/08. W 1920 r. udało mu się uzyskać stałą dotację na Pracownię Psychologiczną, a Twardowski został powołany na jej kierownika⁷⁸. Twardowski był wielkim organizatorem życia filozoficznego również poza Uniwersytetem (por. o tym część IV).

Pod koniec lat 20. XX w. stan zdrowia Twardowskiego się pogorszył. Początkowo udał się na urlop dla poratowania zdrowia, w końcu w roku 1930 wniósł podanie o przeniesienie w stan spoczynku. Po przejściu na emeryturę otrzymał godność profesora honorowego i kontynuował wypełnianie niektórych obowiązków uniwersyteckich (np. brał udział w rygorozach). Twardowski otrzymał dwa doktoraty honoris causa uniwersytetów w Warszawie (1929) i Poznaniu (1930).

Bardziej niż oficjalne odznaczenia Twardowski cenił sobie miłość i przywiązanie uczniów. Symbolami tej miłości i przywiązania (*amor et pietas*) są m.in. dyplom i medal pamiątkowy wręczone Twardowskiemu w 1930 r.

Twardowski zmarł 11 lutego 1938 r. we Lwowie po ciężkiej chorobie.

Il. 3. Pismo Kazimierza Twardowskiego w związku z nominacją na dyrektora Naukowej Komisji Egzaminacyjnej (1919)

⁷⁸ Pisma w sprawie Pracowni Psychologicznej.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1860, k. 80, [AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655&view=single&p=75](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1861, k. 52, [AUWR_UA_000_26_0_5_1861_56654&view=single&p=53](#).

Il. 4. Wspomnienia pośmiertne Władysława Witwickiego o Kazimierzu Twardowskim, „Wiadomości Literackie” 1938, 18

Il. 5. Grób Kazimierza Twardowskiego. Cmentarz Łyczakowski (pole 27, grób nr 120)

Mimo intensywnej pracy dydaktycznej i organizacyjnej stale pracował naukowo, a w świetle badań nad jego spuścizną okazuje się, że rozpowszechniona nawet wśród uczniów Twardowskiego opinia, iż był przede wszystkim dydaktykiem, jest fałszywa. W świecie filozoficznym Twardowski znany jest przede wszystkim jako ten, kto precyzyjnie ujął dystynkcję między treścią a przedmiotem przedstawienia i przekonująco uzasadnił potrzebę jej wprowadzenia. Namysł nad rozmaitymi typami przedmiotów zaowocował koncepcją przedmiotu, którą zestawia się dziś z koncepcją Alexiusa von Meinonga (1853–1920). Inną znaną dystynkcją Twardowskiego mającą wielkie znaczenie m.in. dla metodologii nauk i metafizyki jest rozróżnienie czynności i wytworów. Doceniając znaczenie teoretyczne logiki matematycznej, która w jego czasach gwałtownie się rozwijała, Twardowski dostarczył wiarygodnych argumentów na rzecz ostrożności w operowaniu jej narzędziami – a w szczególności symboliką. Sam wniósł duży wkład do „powściągliwej formalnie” logiki filozoficznej, semiotyki logicznej oraz metodologii, dostarczając swoim uczniom doskonały punkt wyjścia do badań w tym zakresie. Stawczo przeciwstawiał się relatywizacji pojęcia prawdy, wykazując, że źródłem tej relatywizacji jest wadliwa analiza wypowiedzi języka naturalnego (ignorująca notoryczną okazjonalność tych wypowiedzi). Twardowski był również absolutystą etycznym: wierzył, że zasady moralne są niezmiennie, a jedynie nie zawsze odpowiednio rozpoznane przez

społeczeństwa. Zalecał jednak ściśle odróżnianie systemu etycznego od etyki naukowej. Przedstawił mocne racje na rzecz poglądu, że właściwym przedmiotem oceny etycznej nie jest czyn, lecz charakter człowieka. Był wielkim orędownikiem filozofii, porządnego myślenia i godności uniwersytetu (por. Brożek, Jadacki 2023).

Do najważniejszych prac filozoficznych Twardowskiego należą poza rozprawą doktorską (1892) i habilitacyjną (1894): *Wyobrażenia i pojęcia* (Lwów 1898), *O tak zwanych prawdach względnych* (Lwów 1900), *Zasadnicze pojęcia dydaktyki i logiki* (Lwów 1901), *O czynnościach i wytworach* (Lwów 1912), *O jasnym i niejasnym stylu filozoficznym* („Ruch Filozoficzny” 1919–1920, 2), *Symbolomania i pragmatofobia* („Ruch Filozoficzny” 1921, 1–2), *O istocie pojęć* (Lwów 1924) i *O dostojęństwie uniwersytetu* (Poznań 1933). Większość publikacji została zebrana w tomach: *Rozprawy i artykuły filozoficzne* (Lwów 1927), *Rozprawy* (Lwów 1938), *Wybrane pisma filozoficzne* (Warszawa 1965), *Myśl, mowa i czyn*, t. 1 (Kraków 2013), *Myśl, mowa i czyn*, t. 2 (Warszawa 2014) oraz *Gesammelte deutsche Werke* (Wien 2017). W latach 2023–2024 ukazała się dziewięciotomowa seria ineditów Twardowskiego (Twardowski 2023–2024).

Mścisław Wartenberg

Mścisław Wartenberg⁷⁹ urodził się 26 listopada 1868 r. w Żninie (obecnie w województwie kujawsko-pomorskim) jako syn Jana Wartenberga i Jadwigi Wartenberg (z d. Święcicka). Uczęszczał do gimnazjów w Wągrowcu i Gnieźnie, czasowo uczył się też w szkole leśniczej. Ostatecznie dokończył naukę gimnazjalną w Wałbrzychu (w ówczesnym Waldenburgu) i zdał tam maturę. Studiował następnie we Wrocławiu (w ówczesnym Breslau), Lipsku, Tybindze i Jenie, gdzie w 1896 r. obronił doktorat z zakresu filozofii na podstawie pracy *Kants Theorie der Kausalität mit besonderer Berücksichtigung der Grundprinzipien seiner Theorie der Erfahrung*.

Po nieudanych próbach uzyskania habilitacji na uniwersytetach niemieckich otrzymał ją ostatecznie w 1901 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie rozprawy *Das Problem des Wirkens und die monistische Weltanschauung mit besonderer Beziehung auf Lotze*. Jako docent prywatny wykładał następnie w Krakowie przez kilka semestrów.

W 1903 r., po ustąpieniu Skórskiego z katedry filozofii, Wartenberg został profesorem nadzwyczajnym we Lwowie, gdzie zaczął wykłady w lutym 1904 r. W 1907 r. został profesorem zwyczajnym⁸⁰.

⁷⁹ Biogram został oparty m.in. na informacjach zawartych w biogramie w teczce osobowej.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 210, k. 103–104, [AUWR_UA_000_26_0_5_210_51663&view=single&p=110](#).

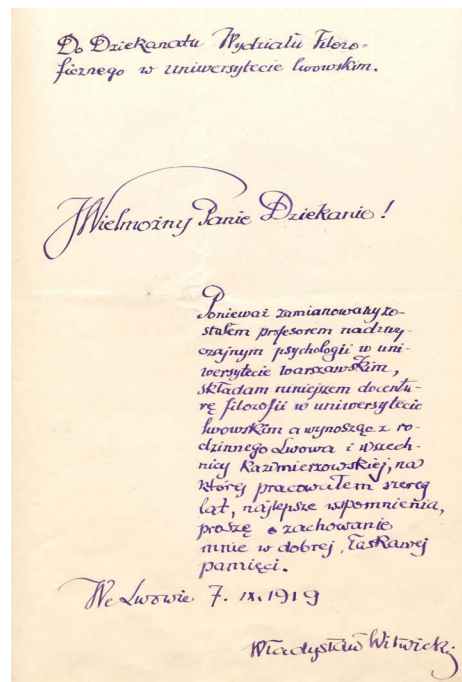
⁸⁰ Obszerny wykaz osiągnięć M. Wartenberga, referowany przez K. Twardowskiego, znajduje się w dokumentach archiwalnych.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 210, k. 39–40, [AUWR_UA_000_26_0_5_210_51663&view=single&p=44](#).

Zajmował się przede wszystkim metafizyką (por. Przeniosło, Przeniosło 2019). Był realistą i twierdził, że idealizm i fenomenalizm nie dadzą się utrzymać. Uważał, że metafizyka jest systemem zdań hipotetycznych, podobnie jak wszystkie nauki przyrodnicze. Celem rozważań metafizycznych jest według Wartenberga analiza pojęć i założeń badań szczegółowych, ustalanie „istoty zjawisk” na materiale dostarczonym przez inne nauki. Uważał, że wolność woli polega nie na poszczególnych czynach, lecz na kształtowaniu własnego charakteru. Był znawcą i krytykiem filozofii Immanuela Kanta (1724–1804). Poza rozprawą doktorską (Leipzig 1899) i habilitacyjną (Leipzig 1900) opublikował m.in. monografię *Obrona metafizyki. Krytyczny wstęp do metafizyki* (Kraków 1902), a także przekład *Uzasadnienia metafizyki moralności* Immanuela Kanta (Lwów 1906).

Władysław Witwicki

Władysław Witwicki (właśc. Władysław Józef Sas Wasylkowicz) urodził się 30 kwietnia 1878 r. w Lubaczowie na Podkarpaciu. W 1896 r. ukończył lwowskie gimnazjum i rozpoczął studia na Uniwersytecie Lwowskim. Jego filozoficznym mistrzem był Twardowski, pod którego kierunkiem napisał w 1901 r. rozprawę doktorską zatytułowaną „Analiza psychologiczna ambicji”. Po doktoracie udał się w podróż naukową do Wiednia i Lipska. W 1904 r. otrzymał we Lwowie *venia legendi* na podstawie pracy „Analiza psychologiczna objawów woli”.

Il. 7. List Władysława Witwickiego w sprawie rezygnacji z posady na Uniwersytecie Lwowskim (1919)

Mimo obiecującego początku kariery Witwicki nie otrzymał nigdy katedry we Lwowie. Od roku 1904 do wybuchu I wojny światowej pracował w lwowskich gimnazjach, prowadząc zarazem wykłady jako docent prywatny na Uniwersytecie Lwowskim i Politechnice Lwowskiej. Był również członkiem komitetu redakcyjnego „Ruch Filozoficznego”.

W drugiej dekadzie XX w. Witwicki przeżył pewien „kryzys” i wycofał się z działalności naukowej. Powrócił do niej w roku 1919, kiedy dzięki rekomendacji Twardowskiego został profesorem nadzwyczajnym psychologii na Uniwersytecie Warszawskim (UW).

Rok później został profesorem zwyczajnym. Przez wiele lat kierował Zakładem Psychologii Doświadczalnej (załączkiem dzisiejszego Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego). Zmarł w Konstancinie 21 grudnia 1948 r.

W. Witwicki był wszechstronnym myślicielem, zarazem utalentowanym grafikiem i rzeźbiarzem. Jako psycholog jest przede wszystkim znany z koncepcji kratyzmu, zgodnie z którą poczucie i pragnienie mocy są jednym z głównych motywów ludzkich zachowań, a nasze uczuciowe relacje z innymi ludźmi determinowane są właśnie przez pewne komponenty naszej osobowości. W. Witwicki jest też autorem pierwszego w języku polskim podręcznika psychologii. Na styku psychologii i semiotyki leżą jego klasyfikacje znaków życia uczuciowego. W. Witwicki poddał też analizie pojęcie przekonania religijnego. Był zwolennikiem szerokiego pojęcia obserwacji (łączącego ekstraspekcję z introspekcją), co wynikało z jego nieprzychylnego nastawienia do psychologii opartej na źle obmyślanych testach i niedokładnie przygotowanych eksperymentach.

Nieprzemijającym wkładem W. Witwickiego do kultury ogólnej są jego przekłady niemal wszystkich dialogów Platona.

Najważniejsze prace W. Witwickiego poza rozprawą doktorską („Przegląd Filozoficzny” 1900) i habilitacyjną („Archiwum Naukowe” 1904) to: dwutomowa *Psychologia* (Lwów 1925–1927), *O źródłach poznania życia uczuciowego* (w: *Księga Pamiątkowa Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie*, Lwów 1931), *Wiadomości o stylach* (Lwów 1934), *Rozmowa o jedności prawdy i dobra* (Lwów 1936), *La foi des éclairés* (Paris 1938) oraz wydane pośmiertnie *Pogadanki obyczajowe* (Warszawa 1957) i *Anatomia plastyczna* (Warszawa 1960).

Jan Łukasiewicz

Jan Łukasiewicz urodził się we Lwowie w 1878 r. Zgodnie z życzeniem ojca uczył się w niemieckojęzycznym gimnazjum, a następnie podjął studia na Uniwersytecie Lwowskim, początkowo na Wydziale Prawa. W czasie pierwszego roku studiów zaczął brać udział w posiedzeniach Kółka Filozoficznego, w którym główną rolę grał Twardowski. Za jego namową Łukasiewicz przeniósł się na Wydział Filozoficzny (por. Jądacki 1998a).

W 1902 r. obronił we Lwowie napisany pod kierunkiem Twardowskiego doktorat na podstawie pracy „Indukcja jako odwrócenie dedukcji”. Na stypendium podoktorskie wyjechał w 1905 r. do Berlina i Leuven. Przygotowywał tam m.in. rozprawę „Analiza i konstrukcja pojęcia przyczyny”, która stała się podstawą jego habilitacji na Uniwersytecie Lwowskim w roku 1906⁸⁴. Kolokwium habilitacyjne Łukasiewicza, w czasie którego kandydat odpowiadał „wyczerpująco i w sposób zupełnie zadowolający”⁸⁵, odbyło się 26 czerwca 1906 r. Wykład habilitacyjny Łukasiewicza nosił tytuł „Empiryzm

⁸⁴ Wniosek J. Łukasiewicza o habilitację oraz protokół z kolokwium habilitacyjnego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1127, k. 1, [AUWR_UA_000_26_0_5_1127_56786&view=single&p=2](#).

⁸⁵ Protokół z kolokwium habilitacyjnego J. Łukasiewicza.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1127, k. 3–4, [AUWR_UA_000_26_0_5_1127_56786&view=single&p=3](#).

i racjonalizm”⁸⁶. Od jesieni tego samego roku Łukasiewicz wykładał na Uniwersytecie Lwowskim jako docent prywatny. W roku 1908 otrzymał dzięki Fundacji Edukacyjnej im. Wiktora Osławskiego stypendium na wyjazd zagraniczny⁸⁷. Odwiedził wtedy Graz, gdzie zetknął się z Alexiusem von Meinongiem, a także Paryż.

W grudniu 1910 r. został sformułowany wniosek do ministerstwa o przyznanie Łukasiewiczowi tytułu profesora nadzwyczajnego, umotywowany jego dorobkiem dydaktycznym i naukowym⁸⁸, a także faktem odejścia Rubczyńskiego do Krakowa. Ministerstwo przyznało Łukasiewiczowi ten tytuł w maju 1911 r.⁸⁹ Nie uzyskał jednak we Lwowie stanowiska profesora, za co w *Pamiętniku* obwiniał Twardowskiego (Łukasiewicz 2013).

W roku 1914 wybuchła I wojna światowa. Lwów został początkowo zajęty przez Rosjan, a rok później powrócił do Austrii. Warszawa od sierpnia 1915 r. była w rękach Niemców, którzy zezwolili na utworzenie polskiego uniwersytetu. Latem 1915 r. do Lwowa dotarła propozycja, aby Łukasiewicz objął katedrę filozofii w Warszawie. Propozycję tę przedstawił Łukasiewiczowi Twardowski, a Łukasiewicz ją przyjął.

W otworzonym na nowo Uniwersytecie Warszawskim Łukasiewicz wykładał filozofię i logikę. W kolejnych latach pełnił funkcję dziekana Wydziału Filozoficznego (1916), a później prorektora (1917).

W latach 1918–1919 Łukasiewicz został powołany na stanowisko ministra w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w gabinecie Ignacego Paderewskiego. Po zakończeniu pracy w ministerstwie Łukasiewicz powrócił na uczelnię. W roku 1922/23 został rektorem Uniwersytetu Warszawskiego, a w kolejnym roku akademickim prorektorem tej uczelni.

W roku 1924 Łukasiewicz zamierzał opuścić uniwersytet i zająć się wyłącznie pracą naukową; otrzymał wtedy tytuł profesora honorowego UW. Plany Łukasiewicza pokrzyżował jednak kryzys finansowy, na skutek którego stracił w ciągu jednego roku niemal całe oszczędności i musiał wrócić do wykładów. W latach 1925–1929 wykładał logikę matematyczną jako profesor kontraktowy. W roku 1929, po ślubie z Reginą Barwińską, został znów profesorem zwyczajnym. W roku akademickim 1933/34 powtórnie wybrano go na rektora UW.

We wrześniu 1939 r. na skutek bombardowania Warszawy przez Luftwaffe spłonęło mieszkanie Łukasiewicza wraz z całym dobytkiem. Łukasiewiczowie zamieszkali

⁸⁶ Pozostałe tematy: „Zadania i znaczenie teorii stosunków koniecznych”: „O rodzajach rozumowania”. Wykaz tematów wykładu próbnego (tj. habilitacyjnego) znajduje się w materiałach archiwalnych.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1127, k. 15, [AUWR_UA_000_26_0_5_1127_56786&view=single&p=15](#).

⁸⁷ Łukasiewicz informował o tym dziekanat w piśmie z 28 października 1908 r.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1127, k. 25, [AUWR_UA_000_26_0_5_1127_56786&view=single&p=23](#).

⁸⁸ Wykaz wykładów J. Łukasiewicza.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1127, k. 49, [AUWR_UA_000_26_0_5_1127_56786&view=single&p=46](#).

⁸⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1127, k. 29, [AUWR_UA_000_26_0_5_1127_56786&view=single&p=26](#).

tymczasowo w tzw. domu dla profesorów. Uniwersytet został zamknięty, a Łukasiewicz podjął pracę jako urzędnik, jednocześnie uczestnicząc w tajnym nauczaniu.

W lipcu 1944 r. Łukasiewicz, w obawie przed zbliżającą się Armią Czerwoną, wyjechał z Warszawy na Zachód. Zamierzał udać się przez Niemcy do Szwajcarii, jednak z powodu nagłego zamknięcia granicy niemiecko-szwajcarskiej musiał zatrzymać się w Niemczech. Zaopiekował się tam nim logik Heinrich Scholz (1884–1956), z którym się przyjaźnił. Po wielu dramatycznych przejściach – m.in. przeżył bombardowanie przez aliantów Münster – Łukasiewicz ostatecznie osiadł w Dublinie, gdzie otrzymał katedrę logiki matematycznej, pracował twórczo i wykładał do 1953 r., kiedy przeszedł na emeryturę. Przez władze PRL-u został „ukarany” skreśleniem z listy członków Polskiej Akademii Umiejętności.

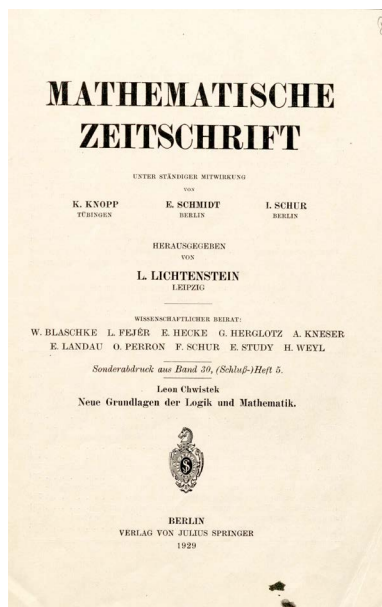
Zmarł w Dublinie 13 lutego 1957 r.

Łukasiewicz zaczynał jako filozof, jednak był przede wszystkim logikiem matematycznym – jednym z najwybitniejszych w XX wieku. Jego największym osiągnięciem w tej dziedzinie jest stworzenie pierwszej logiki nieklasycznej – trójwartościowego rachunku zdań, który był zarazem wyrazem jego indeterministycznych intuicji metafizycznych. Był też pionierem metalogiki, a w szczególności badał niesprzeczność, niezależność i pełność aksjomatyki rachunku zdań. Innym logicznym wynalazkiem Łukasiewicza była notacja beznawiasowa, która znalazła później zastosowanie w językach programowania. Łukasiewicz zapoczątkował również nowy paradygmat historii logiki, tj. postulował, aby badać dawne systemy logiczne z perspektywy logiki współczesnej interpretatorowi i z użyciem nowoczesnych narzędzi formalnych. W ten sposób interpretował m.in. sylogistykę Arystotelesa i logikę stoików. Zaproponował też program logicyzacji filozofii, czyli aksjomatyzacji teorii filozoficznych. Wiele wyników Łukasiewicza należy do metodologii: przeprowadził oryginalną rekonstrukcję pojęcia analizy, zaproponował przejrzystą klasyfikację rozumowań, wykazał nieusuwalność pierwiastków twórczych z nauki i uzasadnił pogląd, że logika matematyczna jest neutralna metafizycznie.

Podstawowe dzieła Łukasiewicza – poza doktoratem („Przegląd Filozoficzny” 1903) i habilitacją („Przegląd Filozoficzny” 1906) – to: *O zasadzie sprzeczności u Arystotelesa. Studium krytyczne* (Kraków 1910), *Die logischen Grundlagen der Wahrscheinlichkeitsrechnung* (Kraków 1913), *Elementy logiki matematycznej* (Warszawa 1929) i *Aristotle's Syllogistic from the Standpoint of Modern Formal Logic* (Oxford 1951). Wiele swoich najistotniejszych wyników zawarł w artykułach publikowanych w czasopiśmie naukowych; zostały one po śmierci zebrane w tomach *Z zagadnień logiki i filozofii* (Warszawa 1961) oraz *Logika i metafizyka. Miscellanea* (Warszawa 1998).

Leon Chwistek

Leon Chwistek urodził się 13 czerwca 1884 r. w Krakowie jako syn Bronisława Chwistka, lekarza, i Emilii Chwistek (z d. Majewska). Dzieciństwo spędził w Zakopanem, gdzie zaprzyjaźnił się ze Stanisławem Witkiewiczem (1885–1939), ekscentrycznym artystą i filozofem, Bronisławem Malinowskim (1884–1942), antropologiem, oraz z Karolem Szymanowskim (1882–1937), kompozytorem. Studia filozoficzne odbył na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie był słuchaczem m.in. Stefana Pawlickiego. W latach 1905–1914 wiele podróżował po Europie Zachodniej. W czasie tych podróży zetknął się m.in. z Davidem Hilbertem (1862–1943) i słuchał wykładów Henriego Poincarégo (1854–1912). Doktoryzował się w roku 1906 u Pawlickiego na podstawie pracy „O aksjomatach”. Podstawą habilitacji, którą uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1928 r., była rozprawa „The Theory of Constructive Types”.

Il. 8. Okładka niemieckiego czasopisma matematycznego „Mathematische Zeitschrift”, w którym zamieszczono artykuł Leona Chwistka *Neue Grundlagen der Logik und Mathematik* (1929)

Niezależnie od studiów filozoficznych kształcił się w zakresie malarstwa w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych (u Józefa Mehoffera) oraz w paryskiej Académie de la Grande Chaumière; był praktykiem i teoretykiem formizmu (a dokładniej jego odmiany: strefizmu) (por. Estreicher 1971; Jadacki 1998b).

W latach 1909–1927 Chwistek był nauczycielem matematyki w Gimnazjum im. Króla Jana III Sobieskiego w Krakowie. W latach 1930–1939 kierował Katedrą Logiki Matematycznej UJK.

Po zajęciu Lwowa przez Rosjan kontynuował wykłady (z analizy matematycznej) do 1941 r. na Lwowskim Państwowym Uniwersytecie im. Iwana Franki (LNUIF).

W czasie I wojny światowej walczył w I Brygadzie Legionów Polskich. W czasie II wojny światowej, po 1941 r., opuścił Lwów i udał się najpierw do Tbilisi, a potem do Moskwy, gdzie został członkiem Krajowej Rady Narodowej. Stracił niemal wszystkich swoich współpracowników zamordowanych bądź przez NKWD, jak Władysław Hetper (1909–1940) czy Jan Skarżeński (1907–1941), bądź przez Gestapo, jak Jan Herzberg (1909–1941)⁹⁰ czy Józef Pepis (1910–1941)⁹¹.

⁹⁰ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 470, [AUWR-UA_001_P_119_0_1_470_66558](#).

⁹¹ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 145, [AUWR-UA_001_P_119_0_1_145_53835](#).

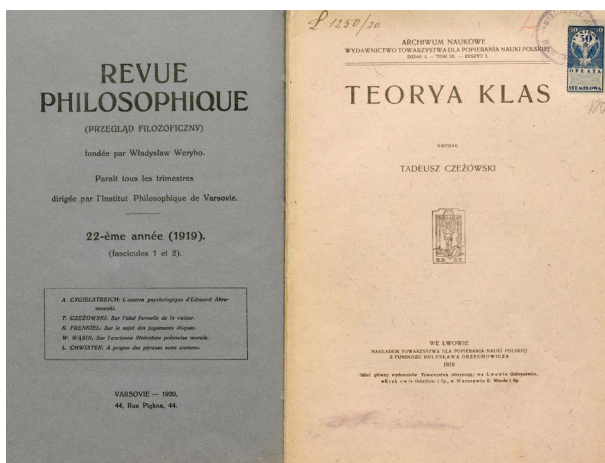
Zainteresowania filozoficzne Chwistka koncentrowały się na logice, ontologii i estetyce. W logice zaproponował pewną wersję uproszczonej teorii typów (wolną od antynomii semantycznych) oraz tzw. system metamatematyki racjonalnej (z pojęciem zawierania się wyrażen w sobie jako pojęciem pierwotnym). W ontologii opowiedział się za pewną wersją pluralizmu, dopuszczającego cztery „wizje” rzeczywistości: naturalną (rzeczywistość rzeczy), radykalną (rzeczywistość wrażeń), fizykalną (rzeczywistość ciał) i wizyjną (rzeczywistość wyobrażeń). W sztuce (dokładniej: w plastyce) rzeczywistościom tym przyporządkował odpowiednio: prymitywizm, impresjonizm, realizm i futuryzm.

Do najważniejszych prac Chwistka – poza rozprawą habilitacyjną („Rocznik Polskiego Towarzystwa Matematycznego” 1923–1924) – należą: *Trzy odczyty odnoszące się do pojęcia istnienia* („Przegląd Filozoficzny” 1917), *Wielość rzeczywistości* (Kraków 1921), *Zagadnienia kultury duchowej w Polsce* (Warszawa 1933) i *Granice nauki* (Lwów 1935).

Po II wojnie światowej niektóre prace Chwistka wydano w tomach: *Wielość rzeczywistości w sztuce i inne szkice literackie* (Warszawa 1960) oraz *Pisma filozoficzne i logiczne*, t. 1–2 (Warszawa 1961–1963).

Tadeusz Czeżowski

Tadeusz Czeżowski (Tadeusz Hipolit Czeżowski herbu Jastrzębiec) urodził się w Wiedniu 26 lipca 1889 r. jako syn Jana Czeżowskiego oraz Heleny Czeżowskiej (z d. Kuschée). W 1907 r. ukończył Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie i rozpoczął studia na Uniwersytecie Lwowskim. Jego profesorem filozofii był Twardowski; uczęszczał także na wykłady M. Wartenberga, W. Witwickiego i J. Łukasiewicza. W 1912 r. zdał egzaminy nauczycielskie, a dwa lata później otrzymał doktorat na podstawie napisanej pod kierunkiem Twardowskiego pracy „Teoria klas”.

II. 9. Pierwsze wydanie *Teorii klas* Tadeusza Czyżewskiego (Lwów 1918)

Był to doktorat wyróżniony *sub auspiciis imperatoris*, który udało się uzyskać również Łukasiewiczowi i Bronisławowi Bandrowskiemu (1879–1914).

Il. 10. Odpis dyplomu doktorskiego Tadeusza Czyżewskiego (obrona 1914)

Następnie rozpoczął pracę jako nauczyciel gimnazjalny. Po wybuchu I wojny światowej wraz z Twardowskim znalazł się w Wiedniu. W czasie wojennego rektoratu Twardowskiego początkowo pomagał mu w organizacji pomocy dla studentów uchodźców w Wiedniu, a po powrocie do Lwowa, kiedy Twardowski kontynuował swój rektorat we Lwowie, Czeżowski był zastępcą kierownika kancelarii uniwersyteckiej⁹².

W latach 1918–1922 pracował jako urzędnik w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, z przerwą na przełomie 1919 i 1920 r., kiedy został oddelegowany do Wilna, aby stworzyć administrację wskrzeszonego uniwersytetu. W 1920 r. wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, za co został odznaczony Krzyżem Walecznych. Tego samego roku habilitował się we Lwowie na podstawie rozprawy „Zmienne i funkcje”⁹³. W opisie dorobku Czeżowskiego (przypuszczalnie pióra Twardowskiego) znajduje się ustęp znakomicie oddający styl habilitanta⁹⁴.

Po trzyletniej docenurze prywatnej na Uniwersytecie Jana Kazimierza⁹⁵ objął w roku 1923 profesurę nadzwyczajną na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (USB). W uczelni tej pełnił też funkcje prorektora (1933–1935), dziekana Wydziału Humanistycznego (1935–1937) i prodziekana (1938). W 1927 r. założył Wileńskie Towarzystwo Filozoficzne.

⁹² List K. Twardowskiego w sprawie przedłużenia urlopu T. Czeżowskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 2055, k. 30, [AUWR_UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=32](https://auwr.ia.uj.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=32).

⁹³ Dokumenty habilitacyjne T. Czeżowskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 2055, k. 2–16a, [AUWR_UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=3](https://auwr.ia.uj.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=3).

⁹⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2055, k. 9 verso, [AUWR_UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=11](https://auwr.ia.uj.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=11).

⁹⁵ W dokumentach archiwalnych znalazło się pismo Czeżowskiego do dziekana Wydziału Filozoficznego w sprawie odwołania wykładów w związku z pracą w ministerstwie.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 2055, k. 1, [AUWR_UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=2](https://auwr.ia.uj.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=2).

15 grudnia 1939 r., po zajęciu Wilna przez Sowiećów i przekazaniu miasta Litwinom, Uniwersytet Stefana Batorego został zamknięty. Czeźowski kontynuował pracę na uniwersytecie podziemnym, organizował również tajne posiedzenia Towarzystwa Filozoficznego. W Wilnie aktywnie włączył się w pomoc Żydom: w swoim wileńskim domu i w majątku żony ukrywał nauczycieli pochodzenia żydowskiego, pomagał też przemycać żywność do getta. Za tę działalność został wraz z żoną i córką nagrodzony medalem Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata, wręczonym w 1963 r. w Izraelu.

W połowie września 1943 r. został aresztowany przez policję litewską razem ze stoma innymi mieszkańcami Wilna w związku z rzekomym zamordowaniem przez Polaków policjanta litewskiego; na szczęście sprawa się wyjaśniła i Czeźowski został zwolniony z aresztu. Był jeszcze raz aresztowany – tym razem przez NKWD w czerwcu 1945 r. – ale po tygodniu wypuszczono go na wolność.

Po wojnie Czeźowski został przesiedlony do Torunia, gdzie uczestniczył w organizacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Otrzymał tam Katedrę Filozofii, którą w 1951 r. przemianowano na Katedrę Logiki, i kierował nią do przejścia na emeryturę w 1960 r. W 1979 r. otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

W Toruniu Czeźowski starał się kontynuować lwowskie inicjatywy Twardowskiego. W 1946 r. zaangażował się w powołanie oddziału PTF w Toruniu. W 1948 r. wznowił wydawanie „Ruchu Filozoficznego” i do śmierci był jego redaktorem. Był również głównym inicjatorem wydania dzieł zebranych Twardowskiego. Pozostawił po sobie *Wspomnienia* (Czeźowski 1977).

Zmarł 28 lutego 1981 r. w Toruniu.

Czeźowski uważany jest – nie bez słuszności – za jednego z najwierniejszych uczniów Twardowskiego, mistrza subtelnych analiz filozoficznych. W metodologii zrekonstruował metodę opisu analitycznego oraz modyfikację klasyfikacji rozumowań. Z użyciem aparatury logicznej eksplikował klasyczne pojęcia metafizyczne. Bronił tezy, zgodnie z którą wartości są sposobami istnienia przedmiotów (a nie na przykład ich własnościami). W metaetyce rozróżniał systemy dedukcyjne oraz indukcyjne, przy czym opowiadał się za indukcyjnym sposobem konstruowania systemów moralnych.

Najważniejsze prace – poza rozprawą doktorską (Lwów 1918) i habilitacyjną („Przegląd Filozoficzny” 1920) – to: monografia *Jak powstało zagadnienie przyczynowości* (Wilno 1933), miniatury filozoficzne zebrane w tomach *Odczyty filozoficzne* (Toruń 1958) i *Filozofia na rozdrożu* (Warszawa 1965) oraz podręczniki *Propedeutyka filozofii* (Lwów 1938), *O metafizyce, jej kierunkach i zagadnieniach* (Toruń 1948) i *Logika* (Warszawa 1949).

Kazimierz Ajdukiewicz

Kazimierz Ajdukiewicz urodził się w Tarnopolu 12 grudnia 1890 r. jako syn Bronisława Ajdukiewicza (urzędnika państwowego) oraz Magdaleny Ajdukiewicz

(z d. Gärtner). Do szkoły powszechnej uczęszczał w Krakowie, a do gimnazjum we Lwowie (Gimnazjum im. Franciszka Józefa). W 1908 r. zdał maturę i rozpoczął studia filozoficzne na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie jego nauczycielami byli filozofowie Twardowski, Wartenberg i Łukasiewicz, a także matematyk Wacław Sierpiński (1882–1969)⁹⁶ i fizyk Marian Smoluchowski.

Stopień doktora otrzymał w 1912 r. na podstawie przygotowanej pod kierunkiem Twardowskiego rozprawy *O stosunku aprioryzmu przestrzeni u Kanta do kwestii genezy wyobrażenia przestrzeni*. Rok później odbył podróż naukową do Getyngi, gdzie zetknął się z fenomenologiem Edmundem Husserlem (1859–1938) i matematykiem Davidem Hilbertem.

W czasie I wojny światowej był żołnierzem armii austriackiej na froncie austriacko-włoskim. Za uratowanie żołnierzy ze schronu po ataku gazem bojowym został odznaczony Srebrnym Medalem Waleczności. Od października 1918 r. służył w Wojsku Polskim, najpierw jako dowódca baterii, a następnie pociągu pancernego. Walczył m.in. w okolicach Lwowa w 1919 r. W 1920 r. jako ochotnik wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, a swoją karierę wojskową zakończył jako kapitan artylerii. Poślubił córkę Kazimierza Twardowskiego Marię, z wykształcenia filologa klasycznego. Mieli dwóję dzieci.

W latach 1919–1925 był nauczycielem gimnazjalnym we Lwowie. Po uzyskaniu habilitacji na Uniwersytecie Warszawskim (1921) na podstawie rozprawy „Z metodologii nauk dedukcyjnych”⁹⁷ prowadził jako docent prywatny wykłady na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie⁹⁸, a także w ramach Wyższych Kursów Ziemiańskich i Seminarium Pedagogicznego.

W czasie gdy Ajdukiewicz prowadził wykłady zlecone⁹⁹, Twardowski starał się o stworzenie dla niego katedry we Lwowie. Zabiegi te początkowo się nie powiodły, m.in. z powodu sprzeciwu Wartenberga. W związku z tym w roku 1926 Ajdukiewicz skorzystał z okazji objęcia nadzwyczajnej katedry filozofii w Warszawie. Pobyt w Warszawie był dla niego cenny pod względem naukowym i dydaktycznym, jednakże nie czuł się tu dobrze.

⁹⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1723, [AUWR_UA_000_26_0_5_1723_70575](#).

⁹⁷ Zawiadomienie o habilitacji podpisane przez W. Sierpińskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 8, k. 1, [AUWR_UA_000_26_0_5_8_48221&view=single&p=3](#).

⁹⁸ Podanie o przeniesienie *venia legendi* Ajdukiewicza do Lwowa (jak również kilka innych dokumentów związanych z Ajdukiewiczem znajduje się w teczkę Mieczysława Kreutza).

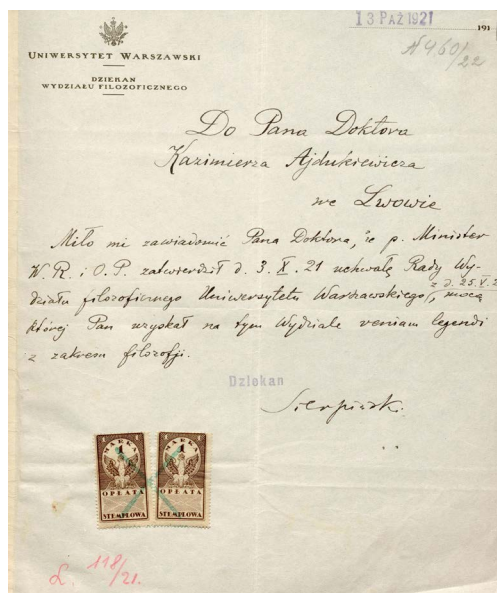
DALO, z. 26, op. 5, spr. 968, k. 6, [AUWR_UA_000_26_0_5_968_68868&view=single&p=7](#).

Pismo w sprawie powierzenia Ajdukiewiczowi wykładów (w 1922 r.), które miały być opłacane z funduszy na III Katedrę Filozofii.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 8, k. 9, [AUWR_UA_000_26_0_5_8_48221&view=single&p=11](#).

⁹⁹ Jak wynika z dokumentów, m.in. listu dziekana Wydziału Filozoficznego do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie powierzenia wykładów Ajdukiewiczowi i Ingardenowi, cieszyły się one dużą popularnością.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 8, k. 24, [AUWR_UA_000_26_0_5_8_48221&view=single&p=26](#).

Il. 11. Przyznanie Kazimierzowi Ajdukiewiczowi *venia legendi* z filozofii na Uniwersytecie Warszawskim (1921)

Ostatecznie Twardowskiemu udało się uzyskać dla Ajdukiewicza katedrę we Lwowie¹⁰⁰. W 1928 r. został więc Ajdukiewicz profesorem nadzwyczajnym, a dopiero w 1934 profesorem zwyczajnym we Lwowie¹⁰¹. Starania Wydziału Humanistycznego o „uzwyczajnienie” Ajdukiewicza były intensywne – między 1928 a 1934 r. wystosowano w tej sprawie kilka pism do ministerstwa. Po przejściu Twardowskiego na emeryturę udało się doprowadzić do „przeniesienia” Ajdukiewicza na katedrę „po Twardowskim”; Twardowski odczuwał bowiem jako osobistą porażkę, że katedrę po nim miał objąć Ingarden – ostatecznie jednak Ingarden objął katedrę „po Wartenbergu” (Twardowski 1997: 188).

Lata 30. XX w. były dla Ajdukiewicza najbardziej naukowo płodnym okresem jego życia (por. Gan-Krzywoszyńska, Leśniewski 2016). Ukazały się w tym czasie jego najważniejsze prace naukowe i podręczniki. Kontynuował dzieło swego mistrza i teścia, zaczęła się także układać współpraca z Ingardenem, m.in. przy redakcji „*Studia Philosophica*”. Po śmierci Twardowskiego w 1938 r. Ajdukiewicz został przewodniczącym PTF we Lwowie.

Ten twórczy okres zakończył się gwałtownie wraz z wybuchem II wojny światowej. Kiedy Uniwersytet Jana Kazimierza przestał istnieć, Ajdukiewicz uczestniczył w tajnym nauczaniu. Ponadto w roku akademickim 1940/41 wykładał psychologię w Lwowskim Państwowym Instytucie Medycznym, a w roku 1944/45 wykładał fizykę na LNUIF. Objął też posadę księgowego w rzeźni miejskiej.

Po zakończeniu wojny, gdy Lwów znalazł się poza granicami Polski, Ajdukiewicz wyjechał początkowo do Krakowa. Wkrótce otrzymał Katedrę Teorii i Metodologii Nauk (później przemianowaną na Katedrę Logiki) na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza (UAM) w Poznaniu. Pracował tam przez dziewięć lat, starając się wznowić przerwane przez wojnę badania w zakresie logiki i metodologii nauk; zyskał też grono utalentowanych uczniów. W latach 1948–1952 był rektorem UAM. Organizował w tym czasie ogólnopolskie konferencje logiczne w Osiecznej.

¹⁰⁰ Wartenberg zawiadomił Ajdukiewicza telegraficznie o możliwości uzyskania katedry we Lwowie. DALO, z. 26, op. 5, spr. 8, k. 34, [AUWR_UA_000_26_0_5_8_48221&view=single&p=36](https://auwr.iauw.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_8_48221&view=single&p=36).

¹⁰¹ W sprawie podtrzymania wniosku o profesurę zwyczajną w 1928 r.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 8, k. 74, [AUWR_UA_000_26_0_5_8_48221&view=single&p=77](https://auwr.iauw.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_8_48221&view=single&p=77).

Il. 12. Kazimierz Ajdukiewicz

W roku 1954 przeniósł się do Warszawy, gdzie wykładał logikę, a w latach 1957–1961 był kierownikiem Katedry Logiki II Wydziału Filozoficznego UW, a także pracownikiem Zakładu Logiki Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Był członkiem korespondentem PAU (od 1947) i członkiem rzeczywistym PAN (od 1952). W 1953 założył pismo „*Studia Logica*”, cenione i wydawane do dziś. Był doktorem honoris causa Uniwersytetu w Clermont-Ferrand (1962) i Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (dyplom nie został wręczony z powodu śmierci Ajdukiewicza). W roku 1961 przeszedł na emeryturę. Zmarł zaledwie dwa lata później, 12 kwietnia 1963 r., w Warszawie.

Ajdukiewicz był jednym z najwszechstronniejszych i najwybitniejszych filozofów lwowskich. Jest m.in. autorem oryginalnej koncepcji znaczenia, opartej na pojęciu dyrektywy znaczeniowej, i (porzuconej później) koncepcji radykalnego konwencjonalizmu, zgodnie z którą nasz obraz świata zależy od wyboru aparatury pojęciowej, tj. zestawu pojęć, za pomocą których dokonujemy opisu rzeczywistości. Rozwinięta przez Ajdukiewicza gramatyka kategorialna to teoria struktury wyrażen charakteryzowanej przez przyporządkowanie ich członom odpowiedniej kategorii semantycznej i miejsca syntaktycznego. Był, podobnie jak Łukasiewicz, zwolennikiem stosowania metod logicznych w filozofii. Przeprowadził wiele takich wstępnych filozoficznych analiz i parafraz.

Liczne są również jego wyniki w dziedzinie metodologii i semiotyki logicznej (np. koncepcja pytań i odpowiedzi, rozumowań, definicji). Jest autorem znakomitych podręczników filozofii i logiki.

Najważniejsze prace – poza rozprawą habilitacyjną (Lwów 1921) – to: *O znaczeniu wyrażen* (w: *Księga Pamiątkowa Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie*, Lwów 1931) oraz podręczniki: *Główne kierunki filozofii* (Lwów 1923), *Główne zasady metodologii nauk i logiki formalnej* (Warszawa 1928), *Logiczne podstawy nauczania* (1934), *Zagadnienia i kierunki filozofii* (1948), *Zarys logiki* (1953), *Logika pragmatyczna* (1965). Bogaty wybór jego artykułów ukazał się w dwóch tomach *Języka i poznania* (Warszawa 1960–1965); znalazły się tam m.in. cztery artykuły: *Język i znaczenie*, *Obraz świata i aparatura pojęciowa*, *Naukowa perspektywa świata* oraz *O spójności syntaktycznej*, które opublikowane po niemiecku w „*Erkenntnis*” wywarły niemały wpływ na ówczesną filozofię analityczną, przede wszystkim na przedstawicieli Koła Wiedeńskiego.

Roman Ingarden

Roman Ingarden urodził się 5 lutego 1893 r. w Krakowie jako syn Romana Ingardena (inżyniera) i Witosławy Ingarden (z d. Radwańska), nauczycielki. W 1911 r. zdał maturę w Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie, a dwa lata wcześniej ukończył klasę skrzypiec w Konserwatorium Polskiego Towarzystwa Muzycznego. Podjął następnie studia filozoficzne na Uniwersytecie Lwowskim, uczęszczał także na wykłady z matematyki i nauk przyrodniczych. Po roku, rozczarowany zbyt elementarnym poziomem lwowskich studiów, za radą Twardowskiego udał się do Getyngi. Zetknął się tam z Adolfem Reinachem (1883–1917) i Davidem Hilbertem, a przede wszystkim z Edmundem Husserlem, którego fenomenologia okazała się kierunkiem filozofii, jakiej poszukiwał. W roku akademickim 1914/15 Ingarden przebywał w Wiedniu, a w roku akademickim 1916/17 studiował na uniwersytecie we Fryburgu Bryzgowijskim (niem. Albert-Ludwigs-Universität Freiburg), gdzie w 1918 r. obronił pracę doktorską *Intuition und Intellekt bei Henri Bergson. Darstellung und Versuch einer Kritik* napisaną pod kierunkiem Husserla.

Po doktoracie pracował krótko jako nauczyciel prywatny, następnie został nauczycielem gimnazjalnym w Lublinie, potem w Warszawie, w końcu w Toruniu.

W 1919 r. ożenił się z Marią Pol, z którą miał trzech synów. Habilitował się na Uniwersytecie Lwowskim na podstawie rozprawy *O pytaniach esencjalnych*, która ukazała się w języku niemieckim¹⁰². W całym procesie habilitacyjnym istotną rolę odegrał Twardowski, którego stosunki z Ingardenem były jednak dłużej napięte¹⁰³.

Ingarden zaczął prowadzić wykłady jako docent prywatny, pracował nadal jako nauczyciel gimnazjalny, starając się jednocześnie o uzyskanie katedry. W latach 1927–1928 przebywał ponownie we Fryburgu Bryzgowijskim.

Katedrę filozofii we Lwowie udało mu się uzyskać dopiero w 1933 r., a cztery lata później otrzymał profesurę zwyczajną¹⁰⁴. Wówczas nareszcie mógł poświęcić się w pełni pracy naukowej i dydaktycznej, a perspektywy filozofii lwowskiej były bardzo obiecujące, jako że za jej sterami znalazł się Ajdukiewicz. Niestety, tę dobrą passę przerwał wybuch II wojny światowej.

¹⁰² Zawiadomienie o habilitacji i obszerne sprawozdanie z kolokwium habilitacyjnego znajdują się w dokumentach archiwalnych.

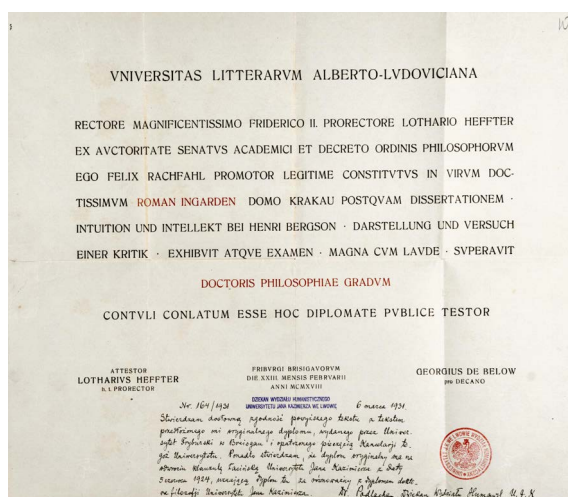
DALO, z. 26, op. 5, spr. 768, k. 223a–232, [AUWR_UA_000_26_0_5_768_51598&view=single&p=231](#).

¹⁰³ Mimo osobistych animozji obaj cenili się wzajemnie pod względem naukowym. Kiedy w roku 1938 Ingarden przygotowywał się do wyjazdu na Międzynarodowy Zjazd Towarzystwa Brentanowskiego, otrzymawszy na ten cel „urzędowe” dofinansowanie, ostatecznie z wyjazdu zrezygnował, a wśród powodów podał, że przygotowuje przemówienie w związku ze śmiercią Twardowskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 768, k. 272, [AUWR_UA_000_26_0_5_768_51598&view=single&p=280](#).

¹⁰⁴ W materiałach archiwalnych znajduje się opinia o R. Ingardenie w związku z profesurą zwyczajną.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 768, k. 248–258, [AUWR_UA_000_26_0_5_768_51598&view=single&p=256](#).

Il. 13. Odpis dyplomu doktorskiego Romana Ingardena (1931)

Lata wojenne Ingarden spędził we Lwowie, gdzie kolejno był profesorem w Katedrze Germanistyki LNUiF¹⁰⁵ oraz nauczycielem matematyki w Państwowej Technicznej Szkole Zawodowej. Brał też udział w tajnym nauczaniu. Okres od czerwca 1944 do lutego 1945 r. spędził w Pieskowej Skale, w końcu trafił do Krakowa, gdzie otrzymał propozycję objęcia katedry filozofii (początkowo jako tzw. profesor zagraniczny). Profesorem zwyczajnym UJ został w 1946 r.

Już po kilku latach, podobnie jak m.in. Twardowski, Ajdukiewicz, Tatarkiewicz, Dąbska, Maria Ossowska (1896–1974) i Stanisław Ossowski (1897–1963), stał się obiektem ataków ideologicznych ze strony władz komunistycznych. W 1950 r. został odsunięty od pracy naukowej i dydaktycznej. Do pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim powrócił po odwilży politycznej w 1956 r., kiedy otrzymał najpierw Katedrę Logiki, a następnie Katedrę Filozofii. W tym czasie drugą Katedrę Filozofii otrzymała na UJ Izidora Dąbska, uczennica Twardowskiego ze Lwowa.

Ingarden przeszedł na emeryturę w 1963 r., pozostał jednak aktywny jako filozof: pracował naukowo i brał udział w kongresach naukowych. Był członkiem czynnym PAU (od 1945) i PAN (od 1958). Od 1961 r. kierował Sekcją Estetyki PTF.

Zmarł nagle, w pełnił sił twórczych, 14 czerwca 1970 r.

Ingarden był, obok Ajdukiewicza, najwszechstronniejszym filozofem polskim XX w. (por. Brożek, Jadacki, red., 2022). W dziedzinie ontologii wyodrębnił m.in. tzw. momenty bytowe (przede wszystkim samodzielność, pierwotność, niezależność oraz samoistność – i ich przeciwieństwa) i za ich pomocą starał się określić różne sposoby istnienia (istnienie absolutne, idealne, realne oraz czysto intencjonalne). Szczególną uwagę poświęcił analizie

¹⁰⁵ W materiałach archiwalnych zachowała się karta ewidencyjna R. Ingardena z grudnia 1939 r.

ALNUiF, z. P_119, op. 1, spr. 73, k. 20–21, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_73_53863&view=single&p=29](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/ua_001_P_119_0_1_73_53863&view=single&p=29).

struktury przedmiotów czysto intencjonalnych, do których zaliczał dzieła sztuki. W dziedzinie epistemologii cenna jest jego drobiazgowa krytyka różnych sposobów poznawania (i uzasadniania przekonań), zwłaszcza zaś złudzeń poznawczych. Krytyka ta prowadziła do postulatu „unikania przedwczesnych rozstrzygnięć” w filozofii i nauce; za takie przedwczesne (bezzasadne) rozstrzygnięcie uważał np. stanowisko idealistyczne w sporze o istnienie świata. W dziedzinie etyki był stanowczym przeciwnikiem relatywizmu i sceptycyzmu. W dziedzinie estetyki opracował m.in. wielowarstwową koncepcję dzieła sztuki oraz opartą na niej koncepcję wartości estetycznej i przeżycia estetycznego. Spośród tradycyjnych dyscyplin filozoficznych nie uprawiał jedynie logiki formalnej, ale miał sprecyzowane poglądy na temat filozofii logiki i filozofii języka; sprzeciwiał się m.in. uproszczeniom dokonywanym w tym zakresie przez neopozytywistów.

Najważniejsze prace Ingardena zostały zebrane w *Dziłach filozoficznych*, w ramach których opublikowane zostały tomy: *Studia z estetyki*, t. 1 (Warszawa 1957), t. 2 (Warszawa 1958) i t. 3 (Warszawa 1970), *O dziele literackim* (Warszawa 1960), *Spór o istnienie świata*, t. 1 (Warszawa 1960), t. 2 (Warszawa 1961), t. 3 (Warszawa 1981), *Z badań nad filozofią współczesną* (Warszawa 1963), *U podstaw teorii poznania* (Warszawa 1971), *Wstęp do fenomenologii Husserla* (Warszawa 1974), *O poznawaniu dzieła literackiego* (Warszawa 1976), *Wykłady i dyskusje z estetyki* (Warszawa 1981), *Wykłady z etyki* (Warszawa 1989) oraz *Studia z teorii poznania* (Warszawa 1995).

Mieczysław Kreutz

Il. 14. Mieczysław Kreutz (1934)

Mieczysław Kreutz¹⁰⁶ urodził się 31 grudnia 1893 r. we Lwowie jako syn Wilhelma Kreutza i Marii Kreutz (z d. Lewicka). Maturę otrzymał w VII Gimnazjum we Lwowie. W latach 1911–1914 studiował na Uniwersytecie Lwowskim pod kierunkiem Twardowskiego, Wartenberga i Łukasiewicza. W roku 1914 zdał egzaminy wstępne z filozofii i pedagogiki, był aktywny w Kółku Filozoficznym Czytelni Akademickiej.

W 1914 r. wstąpił do armii austriackiej, w której służył do listopada 1918, walcząc głównie na froncie austriacko-włoskim. 22 listopada 1918 r. wstąpił do armii polskiej, walcząc w obronie Lwowa, a następnie

¹⁰⁶ Por. życiorys M. Kreutza dołączony do dokumentów związanych z zatrudnieniem na stanowisko asystenta.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 968, k. 1, [AUWR_UA_000_26_0_5_968_68868&view=single&p=2](#).

Zob. życiorys M. Kreutza dołączony do dokumentów związanych z profesurą zwyczajną.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 968, k. 548–549, [AUWR_UA_000_26_0_5_968_68868&view=single&p=532](#).

w wojnie polsko-bolszewickiej; służbę wojskową ukończył w randze kapitana artylerii i został odznaczony Krzyżem Walecznych. W roku 1920 dokończył studia uniwersyteckie. W roku 1922 ożenił się z Wiktoria Śliwińską, z którą miał córkę Teresę (ur. 30 lipca 1929).

W latach 1920–1925 był asystentem w Zakładzie Psychologii UJK. Doktorat uzyskał w 1924 r. na podstawie pracy „O złożoności pragnień”. Jego promotorem był Twardowski.

Il. 15. Odpis dyplomu doktorskiego Mieczysława Kreutza (1924)

Jeszcze w roku akademickim 1922/23 prowadził ćwiczenia, a po uzyskaniu doktoratu również wykłady z psychologii eksperymentalnej. W roku 1925 odbył podróż naukową do Niemiec i Francji¹⁰⁷. W latach 1924–1935 miał posadę nauczyciela gimnazjalnego w VI, a następnie w III Gimnazjum we Lwowie.

Habilitację otrzymał w 1928 r. na podstawie pracy „Zmienność rezultatów testów”¹⁰⁸. Następnie – jako docent prywatny – został zatrudniony na Uniwersytecie Lwowskim jako zastępca profesora (1928), a następnie jako profesor nadzwyczajny (1934). 14 lutego 1939 r. wystąpiono z wnioskiem o profesurę zwyczajną dla Kreutza¹⁰⁹, który jednak najprawdopodobniej nie został zatwierdzony z powodu wybuchu wojny. Kreutz był też zastępcą kierownika Zakładu Psychologii UJK, a następnie jego kierownikiem.

W czasie II wojny światowej przebywał we Lwowie¹¹⁰, gdzie pracował m.in. w polskiej szkole dla pielęgniarek. Był też karmicielem wszy w Instytucie Badań nad Tyfusem

¹⁰⁷ Sprawozdanie M. Kreutza z wyjazdu zagranicznego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 968, k. 101, [AUWR_UA_000_26_0_5_968_68868&view=single&p=95](#).

¹⁰⁸ Kolokwium odbyło się 10 grudnia 1927 r., a habilitację zatwierdzono 16 stycznia 1928. Dokumenty habilitacyjne znajdują się w archiwum.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 968, k. 152–171, [AUWR_UA_000_26_0_5_968_68868&view=single&p=144](#).

¹⁰⁹ Dokumenty związane z profesurą zwyczajną M. Kreutza.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 968, k. 541–547, [AUWR_UA_000_26_0_5_968_68868&view=single&p=525](#).

¹¹⁰ W dokumentach archiwalnych zachowały się karty ewidencyjne M. Kreutza z lat 1939–1940.

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 93, k. 64–71, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_93_66682&view=single&p=70](#).

prowadzonym przez Rudolfa Weigla (1883–1957)¹¹¹. W 1946 r. otrzymał Katedrę Psychologii na Uniwersytecie Wrocławskim i stanowisko profesora zwyczajnego. W 1953 przeniósł się na Uniwersytet Warszawski, gdzie do przejścia na emeryturę w 1964 r. kierował Katedrą Psychologii Eksperymentalnej.

Zmarł 14 października 1971 r. w Warszawie.

Główny dorobek Kreutza należy do metodologii psychologii i epistemologii. Opo-
wiała się w nim przeciw deprecjacji metafizyki, redukcjonizmowi behawioralnemu oraz
za rehabilitacją klasycznych zadań psychologii i tradycyjnej metody introspekcyjnej
uzupełnionej metodą badań testowych. Opracował metodę opartą na tzw. introspekcji
eksperymentalnej. Przy okazji metodologicznej refleksji nad metodą testową dokonał
wielu szczegółowych analiz pojęciowych, m.in. analizy pojęcia rozumienia. Doświad-
czenia z zakresu relacji uczeń–mistrz (w jego wypadku tym mistrzem był Twardowski),
uzupełnione własną praktyką dydaktyczną, wykorzystał w fundamentalnych pracach
poświęconych idealnej osobowości nauczyciela i wychowawcy, w których propagował
ideały pedagogiczne SLW.

Najważniejsze jego prace – poza rozprawą *Zmienność rezultatów tekstów*, cz. 1 (Lwów 1927) i cz. 2 (Lwów 1933), której pierwsza część była podstawą habilitacji – to: *Rozwój psychiczny młodzieży* (Lwów 1931), *Kształcenie charakteru* (1946), *Podstawy psychologii* (Warszawa 1949), *Metody współczesnej psychologii* (Warszawa 1962) i *Rozumienie tekstów* (Warszawy 1968).

2. Asystenci

Daniela Gromska

Daniela Gromska urodziła się 17 maja 1889 r. we Lwowie jako córka Juliusza Tennera i Marii Tenner (z d. Orłoś). Jej ojciec był znanym we Lwowie tłumaczem. Prze-
łożył na język niemiecki m.in. utwory Jana Kasprowicza (1860–1926)¹¹². Był także na-
uczycielem domowym, znawcą teatru i działaczem mniejszości żydowskiej.

W latach 1907–1912 studiowała na Uniwersytecie Lwowskim filologię klasyczną
pod kierunkiem Stanisława Witkowskiego (1866–1950)¹¹³ i Tadeusza Sinki (1877–1966)¹¹⁴
oraz filozofię pod kierunkiem Twardowskiego, a także Wartenberga, Łukasiewicza

¹¹¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 196, [AUWR_UA_000_26_0_5_196_65960](#).

¹¹² Więcej na temat J.Kasprowicza w artykułach poświęconych filologii polskiej w tomie pierwszym niniejszej monografii.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 812, [AUWR_UA_000_26_0_5_812_56849](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 813, [AUWR_UA_000_26_0_5_813_56848](#).

¹¹³ Więcej na temat S.Witkowskiego w artykule poświęconym filologii klasycznej w tomie pierwszym niniejszej monografii

DALO, z. 26, op. 5, spr. 268, [AUWR_UA_000_26_0_5_268_51651](#).

¹¹⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1728, [AUWR_UA_000_26_0_5_1728_56696](#).

i W. Witwickiego. W czasie I wojny światowej kontynuowała studia w Wiedniu (1914–1916), gdzie słuchała m.in. wykładów Aloisa Höflera (1853–1922). Pracowała jako nauczycielka języków klasycznych, psychologii i logiki w Gimnazjum Żeńskim im. Juliusza Słowackiego we Lwowie, a w Wiedniu w ramach polskich kursów gimnazjalnych.

Rozprawę doktorską „Nowe teorie sądu, zwłaszcza u logików polskich” napisała pod kierunkiem Twardowskiego i obroniła w 1916 r.¹¹⁵ W tym samym roku wyszła za mąż za Edmunda Gromskiego, ziemianina z Bukowiny, także słuchacza Twardowskiego, później wziętego adwokata lwowskiego.

1 kwietnia 1918 r. została zatrudniona jako asystentka starsza w kierowanym przez Twardowskiego Seminarium Filozoficznym¹¹⁶. Pełniła tę funkcję do września 1923 r.¹¹⁷ Włączała się również w inne inicjatywy swojego mistrza: była członkiem Zarządu PTF, od 1911 – członkiem redakcji, a od 1918 r. sekretarzem Ruchu Filozoficznego. Uczestniczyła w organizacji I Polskiego Zjazdu Filozoficznego we Lwowie (1923).

Początek II wojny światowej spędziła we Lwowie, pracując m.in. w Państwowym Wydawnictwie Mniejszości Narodowych. Po inwazji niemieckiej zagrożona ze względu na żydowskie pochodzenie swoje i męża ukrywała się wraz z nim w Gródku Jagiellońskim, Warszawie, a potem w Krakowie. Utrzymywała się w tym okresie z pracy fizycznej i korepetycji.

Po wojnie pracowała w Krakowie w wydawnictwach: Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik (1945–1953), w Polskim Instytucie Wydawniczym (1953–1954) oraz w Państwowym Wydawnictwie Naukowym, w redakcji Biblioteki Klasyków Filozofii (1954–1957). W 1957 r. Gromska została zatrudniona na Wydziale Filozoficznym UJ na stanowisku adiunkta. Dwa lata później została profesorem nadzwyczajnym jako pierwsza kobieta na Uniwersytecie Jagiellońskim. Na tym stanowisku pracowała jednak tylko przez rok, w 1960 r. przeszła bowiem na emeryturę. W tym samym roku owdowiała. Pracę naukową kontynuowała do ostatnich lat życia (por. Legutko 2000).

Zmarła w Krakowie 20 grudnia 1971 r. Swoje bogate zbiory mebli i precjozów zapisała w testamencie Uniwersytetowi Jagiellońskiemu.

W pracy naukowej Gromska zajmowała się problematyką z pogranicza logiki i psychologii, przede wszystkim teorią sądów, m.in. w rozprawach: *Istnienie jako treść sądu* („Przegląd Filozoficzny” 1914) i *Brentanowska argumentacja w sprawie*

¹¹⁵ Zgodnie z informacjami biograficznymi podanymi w dokumentach archiwalnych doktorat uzyskała 20 maja 1916 r.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 502, k. 8, [AUWR_UA_000_26_0_5_502_52205&view=single&p=11](#).

¹¹⁶ Informacje biograficzne o D. Gromskiej w związku z uznaniem wysługi lat (dwóch lat i ośmiu miesięcy) za pracę „w służbie państwowej”.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 502, k. 8, [AUWR_UA_000_26_0_5_502_52205&view=single&p=11](#).

¹¹⁷ Prolongata mianowania D. Gromskiej.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 502, k. 16, [AUWR_UA_000_26_0_5_502_52205&view=single&p=19](#).

przedmiotu powiedzeń egzystencjalnych („Przegląd Filozoficzny” 1920); w pierwszej rozprawie poddała krytycznej analizie Twardowskiego koncepcję sądów.

Po II wojnie światowej zajęła się przede wszystkim pracą translatorską. Opublikowała m.in. znakomity przekład *Etyki nikomachejskiej* Arystotelesa (Warszawa 1956) oraz *Pism wybranych* Teofrasta (Warszawa 1963). Opracowała także kompletną bibliografię Twardowskiego („Ruch Filozoficzny” 1939) oraz zrekonstruowała poglądy etyczne swego mistrza w pracy *Poglądy etyczne Twardowskiego* („Ruch Filozoficzny” 1959). Wydała także ważny dokument historyczny: tekst o polskich filozofach zmarłych w czasie II wojny światowej (*Philosophes polonais morts entre 1938 et 1945* („Studia Philosophica” 1948), informujący świat o stratach wojennych polskiej filozofii (data początkowa, 1938, została dodana ze względu na to, iż był to rok śmierci Kazimierza Twardowskiego). Efektem jej studiów klasycznych była praca o języku polityka i mówcy ateńskiego Hyperidesa *De sermone Hyperidis* (Lwów 1927).

Salomon Igel

Salomon Igel urodził się w roku 1889 w Złoczowie (dawne województwo tarnopolskie, obecnie Ukraina). Jego ojciec był właścicielem księgarni lwowskiej. Studiował na UJK, gdzie w 1919 r. obronił przygotowany pod kierunkiem Twardowskiego doktorat zatytułowany „Stosunek uczuć do przedstawień ze względu na klasyfikację faktów psychicznych”. Był wieloletnim dyrektorem otwartego w 1918 r. lwowskiego Męskiego Gimnazjum Żydowskiego typu klasycznego; pełnił także funkcję prezesa Żydowskiego Towarzystwa Szkoły Ludowej i Średniej we Lwowie, które było właścicielem Gimnazjum. Od 1927 r. był także członkiem Stowarzyszenia Humanitarnego „Leopolis”, gdzie wygłaszał odczyty na tematy eschatologiczne. W 1939 r., na krótko przed wybuchem II wojny światowej, został zatrudniony na Uniwersytecie Lwowskim jako asystent Romana Ingardena.

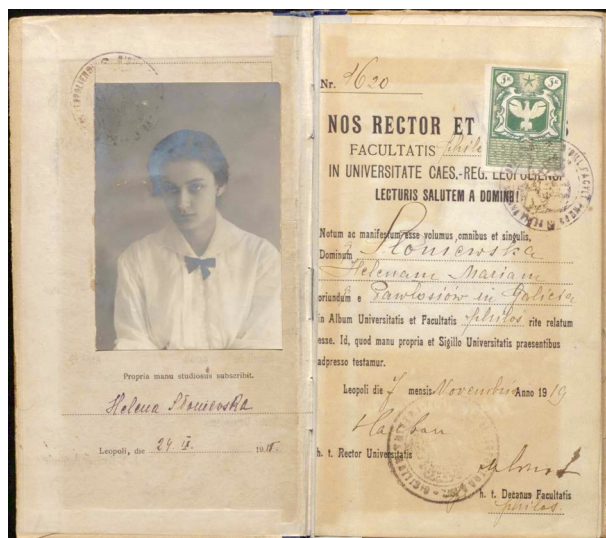
Na początku 1942 r., aby uniknąć aresztowania przez Gestapo, popełnił samobójstwo.

Zajmował się psychologią deskryptywną. W swoich badaniach – przeprowadzając, m.in. analizę procesu percepcji – szedł drogą wytyczoną przez Twardowskiego i posługiwał się jego aparatem terminologicznym. Pojęcia (w sensie psychologicznym) interpretował jako wyobrażenia tzw. przedmiotów zastępczych, różnych od tzw. przedmiotów ostatecznych (transcendentnych). Wyodrębniał dwa rodzaje zjawisk: ustrojowe (np. zmęczenie) i zmysłowe (np. wrażenia), składające się z dwóch warstw – fizycznej i psychicznej.

Oprócz rozprawy doktorskiej („Przegląd Filozoficzny” 1919) do jego najważniejszych prac należą: *W sprawie nauki o zjawiskach zmysłowych uwag kilka* („Przegląd Filozoficzny” 1920), *O przedmiocie psychologii* („Przegląd Filozoficzny” 1927) i *O przedmiotach zastępczych* („Przegląd Filozoficzny” 1929).

Helena Słoniewska

Helena Słoniewska urodziła się 12 sierpnia 1897 r. w Pawłosiowie koło Jarosławia, jako córka Władysława Słoniewskiego i Marii Słoniewskiej (z d. Gzek). Uczyła się częściowo w szkole ludowej, a częściowo prywatnie, następnie uczęszczała do żeńskiego Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego we Lwowie, gdzie zdała z odznaczeniem maturę w 1916 r. W latach 1917–1919 uczęszczała do Seminarium Gospodarczego w Szczepkowie koło Lwowa na kurs przygotowujący do wykonywania zawodu nauczyciela szkół gospodarczych. W 1919 r. wstąpiła na Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie studiowała filozofię, biologię oraz pod kierunkiem Twardowskiego psychologię.

Il. 16. Dwie pierwsze strony indeksu Heleny Słoniewskiej (1919)

W roku 1923 na wniosek Twardowskiego została asystentką w Seminarium Filozoficznym. Funkcję tę pełniła do 1926 r., kiedy obroniła napisaną pod kierunkiem Twardowskiego rozprawę doktorską „Czym jest ból fizyczny – wzruszeniem czy uczuciem?”. Następnie, w latach 1927–1928, pracowała jako nauczycielka filozofii i biologii w lwowskim Żeńskim Gimnazjum im. Narcyzy Żmichowskiej, a w latach 1928–1939 w Instytucie Psychotechnicznym i Poradni Zawodowej we Lwowie (w latach 1935–1939 kierowała tą instytucją). W 1939 r. została mianowana na stanowisko asystenta starszego Katedry Psychologii Uniwersytetu Lwowskiego, ale wybuch II wojny światowej uniemożliwił jej objęcie tego stanowiska.

W czasie wojny zorganizowała Oddział Dziecięcy w Zakładzie Psychiatrycznym w Kułparkowie. Próbowала również reaktywować Żeńską Szkołę Gospodarczą w Snopkowie. W 1944 r., po ponownym zajęciu Lwowa przez Armię Czerwoną, podjęła pracę psychologa w Centralnej Poliklinice Dziecięcej.

Po wojnie wyjechała początkowo do Krakowa, a następnie, na zaproszenie Mieczysława Kreutza, który objął tam Katedrę Psychologii, do Wrocławia (por. Mackiewicz, red., 2001; Maryniarczyk et al. 2011). Słoniewska dołączyła do niego w 1946 r. Wkrótce stworzyła Zakład Psychologii Wychowawczej, którym kierowała przez kolejne lata. Prowadziła równocześnie Wojewódzką Poradnię Zdrowia Psychicznego.

W 1954 r. ukończyła rozprawę *Psychologiczna analiza zainteresowań*, która miała być podstawą jej habilitacji; sytuacja polityczna sprawiła jednak, że do kolokwium habilitacyjnego nie doszło. Mimo to od roku 1955 jako docent kierowała Katedrą Psychologii i Zakładem Psychologii Wychowawczej Uniwersytetu Wrocławskiego (UWr), a w latach 1958–1960 pełniła ponadto funkcję prodziekana Wydziału Filozoficzno-Historycznego. Grono jej kolegów profesorów, uczniów Twardowskiego, próbowało bezskutecznie doprowadzić do powierzenia jej stanowiska profesora nadzwyczajnego; ministerstwo w 1963 r. załatwiło odmownie wnioszek o profesurę. W 1967 r. Słoniewska przeszła na emeryturę. Nie cieszyła się uznaniem ze strony ówczesnych władz; ceniona była natomiast w środowisku polskich psychologów: w roku 1980 otrzymała odznakę Zasłużonych dla Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Była przewodniczącą wrocławskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

Zmarła 23 września 1982 r. we Wrocławiu.

Słoniewska zajmowała się przede wszystkim psychologią wychowawczą, od początku łącząc pracę naukową z praktyką psychologiczną (por. Rzepa, red., 1997). Nawiązywała do dorobku Twardowskiego, a jego spuściznę starała się ratować w chwilach zagrożenia (biorąc udział w staraniach o powrót rękopisów i biblioteki Twardowskiego ze Lwowa po wojnie, w przygotowaniach do publikacji jego prac, w spotkaniach towarzyskich upamiętniających jego śmierć itd.). Przyczyniła się znacząco do ugruntowania „legendy Twardowskiego”.

W swoich badaniach analizowała problem sensowności wypowiedzi (podważając pozytywistyczne kryterium jej sensowności), problem relacji filozofia–światopogląd, problem poznawalności cudzych przeżyć, wreszcie problem relacji wrażenia–uczucia.

Do jej ważniejszych publikacji należą: *Czynnik emocjonalny w psychice dziewcząt a wychowanie* (w: *Zagadnienia wychowawcze w szkole zawodowej*, red. K. Zagajewski, Lwów 1934), *W sprawie interpretacji objawów przeżyć psychicznych* („Kwartalnik Psychologiczny” 1934), *Poradnictwo zawodowe* (w: *Encyklopedia wychowania*, red. S. Lempicki, Warszaw 1938), *Psychologiczna analiza zainteresowania* (Poznań 1959), *Rola Kazimierza Twardowskiego w psychologii polskiej* („Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego” 1959), *Poglądy psychologiczne Kazimierza Twardowskiego* („Przegląd Psychologiczny” 1968).

Tadeusz Witwicki

Tadeusz Witwicki (Witwicki jr) urodził się 30 kwietnia 1902 r. we Lwowie. Jego ojcem był Władysław Witwicki, jeden z pierwszych uczniów Twardowskiego, a matką Euzebia Witwicka (z d. Popławska) – pierwsza żona Władysława. W 1920 r. ukończył VII Gimnazjum we Lwowie. Odbił studia z filozofii i psychologii u Twardowskiego oraz z biologii u Jana Hirschlera (1883–1951)¹¹⁸ i Seweryna Krzemieniewskiego (1871–1945)¹¹⁹.

Il. 17. Seweryn Krzemieniewski
(1932)

Doktoryzował się z filozofii w 1927 r. na podstawie rozprawy *O reprezentacji czyli O stosunku ob-razu do przedmiotu odtworzonego*, której promotorem był Twardowski. W roku 1923 został zatrudniony jako asystent młodszy w Seminarium Pedagogicznym UJK¹²⁰, a następnie od 1925 został asystentem młodszym w Katedrze Psychologii, gdzie zastąpił Kreutza. Po doktoracie pracował jako asystent starszy (1928). W latach 1929–1939 był nauczycielem biologii i pedagogiki w Seminarium i Państwowym Liceum Pedagogicznym we Lwowie. W czasie II wojny światowej pracował jako nauczyciel jednej z lwowskich szkół powszechnych.

Po wojnie znalazł się w Warszawie, gdzie w latach 1946–1952 był adiunktem w Studium Pedagogicznym UW. Prowadził też wykłady z psychologii w warszawskiej Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej (do 1954); łączyło się to z jego badaniami z zakresu psychologii muzyki. Następnie – w latach 1952–1954 – kierował Katedrą Psychologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK). Zwolniony z Uniwersytetu ze względów politycznych pracował zarobkowo w różnych instytucjach związanych pośrednio z psychologią. Do pracy akademickiej powrócił w 1959 r., najpierw jako adiunkt, potem docent, a od 1965 r. jako kierownik Katedry Psychologii UMK. Habilitował się w UAM w 1963 r. na podstawie rozprawy *Badania praktycznej sprawności umysłowej metodą składanek*.

Poza nauką i nauczaniem uprawiał malarstwo (jak ojciec) i muzykę (jak jego mistrz – Twardowski).

Zmarł 23 czerwca 1970 r. w Warszawie.

¹¹⁸ DALO, z. 26, op. 5, spr. 429, [AUWR_UA_000_26_0_5_429_67240](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 46, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_46_53873](#).

¹¹⁹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1043, [AUWR_UA_000_26_0_5_1043_68814](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 94, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_94_66681](#).

¹²⁰ Wniosek o mianowanie T. Witwickiego na demonstratora I stopnia.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 266, k. 3, [AUWR_UA_000_26_0_5_266_51652&view=single&p=5](#).

Badając zagadnienie relacji treści do przedmiotu przedstawienia ustalił, że relacja ta polega na *sui generis* reprezentacji, którą nazwał „reprezentacją psychologiczną” (i przeciwstawił ją reprezentacji prawnej i logicznej). Pojęcia uważał za przedmioty (czysto) intencjonalne. Jak wiadomo, jednym z postulatów SLW był postulat krytycyzmu (tj. zadowalającego uzasadniania głoszonych przekonań); Witwicki jr starał się sprecyzować, na czym ten krytycyzm powinien polegać. Pod koniec życia dokonał gruntownej analizy jednego z podstawowych pojęć psychologii, a mianowicie pojęcia motywu (por. Słowniewska 1971; Nowicki 1982)

Najważniejsze jego prace – poza rozprawą doktorską („Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie” 1936) i habilitacyjną (Toruń 1963) – to: *O potrzebie krytycyzmu* (Lwów 1938), skrypty *Typy umysłowe i emocjonalne dzieci i młodzieży* (Lwów 1938) oraz *Dzieci trudne do prowadzenia* (1938), *Badania postawy moralnej pracowników* („Ochrona Pracy” 1962) i *Analiza pojęcia motywu i motywacji* („Psychologia Wychowawcza” 1971).

Seweryna Łuszczewska-Romahn

Seweryna Łuszczewska (1904–1987) urodziła się 10 sierpnia 1904 w Mszanie koło Zborowa (dawne województwo tarnopolskie, obecnie Ukraina), jako córka Konrada Łuszczewskiego i Antoniny Łuszczewskiej (z d. Dzieduszycka, córka Wojciecha Dzieduszyckiego). W latach 1922–1928 studiowała filozofię u Kazimierza Twardowskiego, Kazimierza Ajdukiewicza i Romana Ingardena, a także matematykę u Hugona Steinhaus (1887–1972)¹²¹ i Stefana Banacha (1892–1945)¹²². Po studiach przez kilka lat była nauczycielką gimnazjalną.

Doktorat uzyskała w roku 1932 na podstawie rozprawy „O wyrazach okazjonalnych”, której promotorem był Twardowski (w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego zachował się jej maszynopis).

W roku 1933 została zatrudniona jako asystentka Zakładu Pedagogicznego¹²³, a następnie jako asystentka w Katedrze Filozofii I, kierowanej przez Ajdukiewicza. Jej ostatnie mianowanie miało miejsce w sierpniu 1939 r. i obejmowało okres od 1 września 1939 do 31 sierpnia 1940 r.¹²⁴ Z powodu wybuchu II wojny swych obowiązków w tym roku akademickim nie mogła podjąć. W 1934 r. wyszła za mąż za Edmunda Romahna

¹²¹ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2162, [AUWR_UA_000_26_0_5_2162_74715](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 2163, [AUWR_UA_000_26_0_5_2163_74714](#).

¹²² DALO, z. 26, op. 5, spr. 58, [AUWR_UA_000_26_0_5_58_56157](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 11, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_11_53886](#).

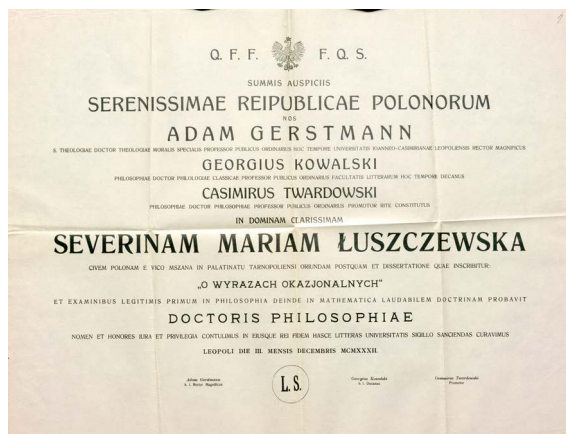
¹²³ W dokumentach archiwalnych jest informacja, że S. Łuszczewska obejmie to stanowisko w 1933 r. w związku z rezygnacją innej osoby.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1132, k. 2, [AUWR_UA_000_26_0_5_1132_56784&view=single&p=3](#).

¹²⁴ W dokumentach archiwalnych jest informacja, że S. Łuszczewska obejmie to stanowisko w 1939 r.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1132, k. 44, [AUWR_UA_000_26_0_5_1132_56784&view=single&p=45](#).

(1900–1943), filozofa – po studiach we Frankfurcie nad Menem – i pedagoga germanisty, który przybył do Lwowa dwa lata wcześniej.

Il. 18. Odpis dyplomu doktorskiego Seweryny Łuszczewskiej (1932)

Na początku II wojny światowej Łuszczewska-Romahn uczyła matematyki i astronomii w ukraińskiej szkole średniej we Lwowie¹²⁵. Po wejściu Niemców w latach 1941–1942 mieszkała na wsi w okolicy Opola Lubelskiego. W 1943 r. wróciła do Lwowa i podjęła pracę w miejscowym wydawnictwie rolniczym. W maju 1943 została wraz z mężem aresztowana przez Gestapo. Oboje byli więzieni przez trzy miesiące we Lwowie, a następnie osadzeni w obozie koncentracyjnym na Majdanku, gdzie Edmund został zamordowany. Sewerynę natomiast przewieziono do obozu najpierw w Ravensbrück, a następnie w Lipsku, gdzie była więziona do końca wojny. Po wyzwoleniu z obozów pracowała krótko dla Amerykanów jako urzędniczka i tłumaczka w United Nations Relief and Rehabilitation Administration w Northeim.

Następnie dzięki wsparciu Ajdukiewicza została zaproszona do Poznania, gdzie pracowała najpierw na stanowisku asystenta, a później adiunkta na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. W 1955 r., po wyjeździe Ajdukiewicza z Poznania, objęła kierownictwo Katedry Logiki (przekształconej w 1969 r. w Zakład Logiki) Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii – od 1962 r. jako profesor nadzwyczajny – do przejścia na emeryturę w 1974 r.

Zmarła 27 czerwca 1987 r. w Poznaniu.

Seweryna Łuszczewska-Romahn zajmowała się logiką formalną (matematyczną), semiotyką logiczną i metodologią nauk. W zakresie logiki formalnej opisała m.in. metodę rozstrzygania formuł węższego rachunku predykatów. W zakresie semiotyki badała zjawisko wieloznaczności wyrażen języka nauki i szukała sposobów neutralizacji tej

¹²⁵ W dokumentach archiwalnych zachowały się karta ewidencyjna S. Łuszczewskiej z grudnia 1939 r. ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 571, k. 1–2, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_571_66475&view=single&p=3](https://auwr.uj.edu.pl/auwr/ua/001/P_119/0_1_571_66475&view=single&p=3).

wieloznaczności – bez jej (*de facto* nierealnej) eliminacji. W zakresie metodologii zdefiniowała pojęcie inferencji pragmatycznej.

Do jej najważniejszych prac, oprócz rozpraw doktorskiej i habilitacyjnej, należą: *O indukcji przez proste wyliczenie* („Ruch Filozoficzny” 1936), *Wieloznaczność a język nauki* („Kwartalnik Filozoficzny” 1948), *Kartezjański ideał wiedzy* („Kwartalnik Filozoficzny” 1950), *Analiza i uogólnienie metody sprawdzania formuł logicznych przy pomocy diagramów Venna* („Studia Logica” 1953), *Indukcja a prawdopodobieństwo* („Studia Logica” 1957), *Z teorii racjonalnej dyskusji* („Rozprawy Logiczne” 1964), *A Generalized Theory of Classifications* („Studia Logica” 1965), *Program filozofii naukowej Kazimierza Twardowskiego* („Studia Logika” 1967) i *Teoria wiedzy Kazimierza Twardowskiego* (w: *Polska myśl filozoficzna i społeczna*, t. 3, red. B. Skarga, Warszawa 1977).

Izydora Dąbska

Izydora Dąbska urodziła się 3 stycznia 1904 r. we Lwowie jako córka Stanisława Dąbskiego (Stanisława Dąbskiego z Dąbia herbu Godziemba) i Antoniny Dąbskiej (z d. Zaleska). Jej lata szkolne przypadły na okres I wojny światowej, kiedy rodzina Dąbskich musiała często zmieniać miejsce zamieszkania. Dąbska zdała maturę eksternistycznie w Liceum Sióstr Urszulanek we Lwowie w 1922 r.

W tym samym roku rozpoczęła studia filozoficzne w UJK, głównie pod kierunkiem Twardowskiego, chociaż uczęszczała także na wykłady Wartenberga, Ajdukiewicza, Ingardena i Juliusza Kleina (1886–1957)¹²⁶. Studia zwieńczyła w 1927 r. doktoratem zatytułowanym „Teoria sądu Edmonda Goblot’a” napisanym pod kierunkiem Twardowskiego.

Jeszcze w czasie studiów, od października 1926 r., Dąbska zaczęła pełnić funkcję asystentki Kazimierza Twardowskiego w Katedrze Filozofii¹²⁷. Kontynuowała asystenturę również po studiach, początkowo na stanowisku asystenta młodszego, a następnie starszego, aż do roku 1930, kiedy Twardowski przeszedł na emeryturę. Wtedy wyjechała do Wiednia (gdzie zetknęła się m.in. z Moritzem Schlickiem), Berlina i Paryża (gdzie nawiązała bliskie kontakty z Biblioteką Polską).

Po powrocie w roku 1931 Dąbska podjęła pracę jako nauczycielka gimnazjalna. Od roku 1934 pracowała również w Bibliotece Uniwersyteckiej we Lwowie¹²⁸.

¹²⁶ DALO, z. 26, op. 5, spr. 847, [AUWR_UA_000_26_0_5_847_56843](#).

DALO, z. 26, op. 5, spr. 848, [AUWR_UA_000_26_0_5_848_56842](#).

ALNUIF, z. P_119, op. 1. spr. 80, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_80_66689](#).

¹²⁷ Wniosek o mianowanie I. Dąbskiej.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 603, k. 3, [AUWR_UA_000_26_0_5_603_52183&view=single&p=5](#).

¹²⁸ Fragment wniosku o zatrudnienie I. Dąbskiej na stanowisko praktykantki biblioteczej.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 603, k. 20, [AUWR_UA_000_26_0_5_603_52183&view=single&p=22](#).

W 1937 r. Dąmbska zrezygnowała z etatu w bibliotece¹²⁹, aby podjąć pracę w Instytucie Psychotechnicznym we Lwowie (1937–1939). W latach 30. działała aktywnie w PTF, a po śmierci Twardowskiego wraz z Danielą Gromską przejęła redakcję „Ruchu Filozoficznego”. Jeszcze w 1938 r. w „Kwartalniku Filozoficznym” ukazała się rozprawa habilitacyjna Dąmbskiej *Irracjonalizm a poznanie naukowe*. Do habilitacji jednak nie doszło z powodu wybuchu wojny.

W czasie wojny Dąmbska zaangażowała się w działalność wywiadowczą dla Armii Krajowej, a także w organizację tajnego nauczania. Wraz z Fryderyką Jarzębińską (1895–1950) prowadziła łącznie 20 kilkusobowych tajnych kompletów. Od 1940 r. wraz z Ajdukiewiczem wykładała filozofię na tajnym Uniwersytecie Jana Kazimierza.

W obawie przed aresztowaniem przez NKWD w 1945 r. wyjechała ze Lwowa do Gdańska, gdzie podjęła pracę w Bibliotece Miejskiej. W 1946 uzyskała habilitację na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie w latach 1946–1949 prowadziła wykłady jako docent. Jej uczniem był wówczas lwowianin z urodzenia Zbigniew Herbert (1924–1998), który po latach zadedykował Izydorzę Dąmbskiej swój wiersz *Potęga smaku*.

W 1949 r. przeniosła się na UAM, jednakże już rok później władze zamknęły studia i katedry filozoficzne. Odsunięta od pracy dydaktycznej, Dąmbska podjęła pracę w Bibliotece Miejskiej w Gdańsku. Po odwilży politycznej roku 1956 na zaproszenie Ingardena przeniosła się do Krakowa, gdzie objęła Katedrę Historii Filozofii. Bardzo owocny dla Dąmbskiej okres pracy na UJ trwał jednak tylko do 1964 r., kiedy została karnie przeniesiona do Instytutu Filozofii PAN. Oskarżono ją, że treść jej wykładów jest niezgodna z oficjalną doktryną partyjną i o „demoralizację” młodzieży. Chociaż została odsunięta od kontaktu ze studentami w instytucjonalnych ramach uniwersytetu, do końca życia prowadziła *privatissimum* – seminarium dla wiernych studentów.

Dąmbska była członkinią Institut International de Philosophie (jako pierwsza kobieta w historii tej organizacji). W 1973 r. została laureatką nagrody naukowej Fundacji Alfreda Jurzykowskiego, a w roku 1984 Nagrody im. Księdza Idziego Radziszewskiego. Po powstaniu „Solidarności” włączyła się w jej działalność. Kierowała też metodologiczno-epistemologiczną sekcją krakowskiego oddziału PTF.

Zmarła 18 czerwca 1983 r. w Krakowie. Została pochowana w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Rudnej Wielkiej koło Rzeszowa.

Jej wszechstronna twórczość dotyczyła wielu dyscyplin filozoficznych (por. Perzanowski 2000). W zakresie semiotyki logicznej Dąmbska analizowała różne koncepcje języka i oparte na nich teorie prawdziwości; zaproponowała oryginalną klasyfikację nazw i przedstawiła ważne racje przemawiające za tezą, że nie ma nazw pustych. Poddała

¹²⁹ Rezygnacja I. Dąmbskiej.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 603, k. 30, [AUWR_UA_000_26_0_5_603_52183&view=single&p=33](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/UA_000_26_0_5_603_52183&view=single&p=33).

skrupulatnej analizie funkcje semiotyczne myślenia. Najbardziej znane są jej badania dotyczące konwencjonalizmu i antyirracjonalizmu. Dąmbska zajmowała się też historią filozofii i opublikowała liczne przekłady klasycznych dzieł filozoficznych.

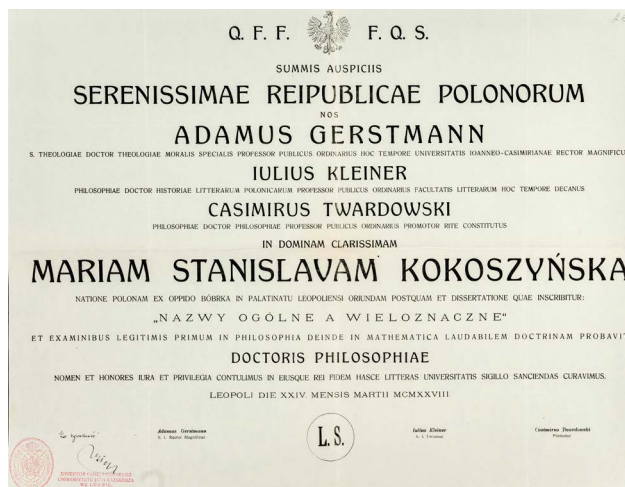
Wśród jej publikacji – poza pracą doktorską (Lwów 1930) i habilitacyjną („Kwartalnik Filozoficzny” 1937–1938) – warto wymienić: *O prawach w nauce* (Lwów 1933), *Zarys historii filozofii greckiej* (Lwów 1935), *Irracjonalizm a poznanie naukowe* (1937), *Z semantyki zdań warunkowych* („Przegląd Filozoficzny” 1938), *W sprawie tzw. nazw pustych* („Przegląd Filozoficzny” 1948), *Dwa studia z teorii naukowego poznania* (Toruń 1962), *O narzędziach i przedmiotach poznania. Z teorii instrumentalnego poznania. O filozofii lingwistycznej* (Warszawa 1967) i *Filozofia na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1918–1939* („Zeszyty Lwowskie” 1971).

Maria Kokoszyńska-Lutman

Maria Kokoszyńska urodziła się 6 grudnia 1905 r. w Bóbrce pod Lwowem. W roku 1923 rozpoczęła studia filozoficzne na Uniwersytecie Lwowskim pod kierunkiem Kazimierza Twardowskiego i Kazimierza Ajdukiewicza. Uczestniczyła również w wykładach Romana Ingardena, Stefana Banacha, Hugona Steinhausa i Stanisława Ruzewicza (1889–1941)¹³⁰. W czasie studiów wyjechała do Cambridge, gdzie zetknęła się m.in. z Ludwigiem Wittgensteinem (1889–1951). Pod kierunkiem Twardowskiego napisała rozprawę doktorską „Nazwy ogólne i wieloznaczne” (nieopublikowaną), obronioną w 1928 r.

Il. 19. Maria Lutman
[Kokoszyńska-Lutman]

Il. 20. Odpis dyplomu doktorskiego
Marii Kokoszyńskiej (1928)

W 1930 r., po odejściu na emeryturę Twardowskiego i w związku z wyjazdem zagranicznym Izydory Dąmbskiej, została asystentką w I Katedrze Filozofii, kierowanej

¹³⁰ DALO, z. 26, op. 5, spr. 1655, [AUWR_UA_000_26_0_5_1655_70530](#).

wówczas przez Ajdukiewicza¹³¹. Funkcję tę pełniła do roku 1934. W 1932 r. wyszła za mąż za prawnika i dziennikarza Romana Lutmana (1897–1973).

W roku 1934 otrzymała stypendium na wyjazd zagraniczny (jej miejsce w Seminarium zajęli wówczas Schmierer i Swieżawski). Udała się najpierw do Wiednia, gdzie uczestniczyła w posiedzeniach Koła Wiedeńskiego i nawiązała znajomość, m.in. z Moritzem Schlickiem i Karlem Mengerem. Z Wiednia pojechała do Paryża, gdzie wzięła udział w I Międzynarodowym Kongresie Jedności Nauki. Poznała tam bliżej m.in. logika i filozofa Rudolfa Carnapa (1891–1970). Uczestniczyła również w trzech kolejnych kongresach jedności nauki, które odbyły się w Kopenhadze, Paryżu i Cambridge.

Lata 1936–1939 i 1945–1947 Lutmanowie spędzili w Katowicach, gdzie Edmund był dyrektorem Instytutu Śląskiego.

W czasie II wojny światowej przebywała we Lwowie, gdzie była zatrudniona w biurze podatkowym, a mąż (do upadku powstania warszawskiego) mieszkał w Warszawie i pracował jako kasjer w drogerii. W roku 1947 Kokoszyńska uzyskała na Uniwersytecie Poznańskim habilitację na podstawie pracy *W sprawie względności i bezwzględności prawdy*, która ukazała się po trzech latach w wersji angielskiej w czasopiśmie „Studia Philosophica”. W tym samym roku przeniosła się wraz z mężem do Wrocławia na zaproszenie Henryka Mehlberga (1904–1979)¹³². W 1951 r. została profesorem zwyczajnym, a od 1950 do 1976 r. kierowała Katedrą Logiki i Metodologii Nauk UWr. W latach 1951–1954 była również dziekanem Wydziału Filozofii, a w latach 1955–1958 prorektorem uniwersytetu. Odegrała istotną rolę w organizacji studiów i badań logicznych we Wrocławiu.

Przeszła na emeryturę w 1967 r. Zmarła we Wrocławiu 30 czerwca 1981 r.

Kokoszyńska zajmowała się szeroko rozumianą logiką – w szczególności semiotyką logiczną i metodologią nauk. Osiągnęła cenne wyniki, badając m.in. relację między nauką a metafizyką oraz między indukcją a dedukcją; pozostawiła gruntowne analizy pojęcia prawdy i relatywizmu aletycznego, pojęcia analityczności i syntetyczności oraz pojęcia jedności nauki. Znając bardzo dobrze oba środowiska, była swego rodzaju łącznikiem między SLW a Kołem Wiedeńskim (por. Brożek 2017).

Do najważniejszych publikacji Kokoszyńskiej – poza rozprawą habilitacyjną *A Refutation of the Relativism of Truth* („Studia Philosophica” 1951) – należą: *Logiczna składnia języka, semantyka i logika wiedzy* („Przegląd Filozoficzny” 1936), *Über den absoluten Wahrheitsbegriff und einige andere semantische Begriffe* („Erkenntnis” 1936), *W sprawie walki z metafizyką* („Przegląd Filozoficzny” 1938), *What Means Relativity of Truth?* („Studia

¹³¹ Wniosek o mianowanie M. Kokoszyńskiej.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1136, k. 7, [AUWR_UA_000_26_0_5_1136_56781&view=single&p=8](#).

¹³² ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 116, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_116_53849](#).

Philosophica” 1948), *A Refutation of the Relativism of Truth* („Studia Philosophica” 1951), *O „dobrej” i „złej” indukcji* („Studia Logica” 1957), *O dwojakim rozumieniu uzasadniania dedukcyjnego* („Studia Logica” 1962) oraz *Znaczenie syntaktyczne i znaczenie semantyczne wyrażen językowych* (w: *Rozprawy filozoficzne*, red. L. Gumański, Toruń 1969).

Zygmunt Schmierer

Ze względu na luki i rozbieżności w opublikowanych dotąd biogramach Zygmunta Schmierera warto zacytować napisane najprawdopodobniej jego własną ręką *curriculum vitae* z 1934 r.:

Urodziłem się 22 sierpnia 1906 r. w Brodach. Od r. 1913 przebywałem we Lwowie, gdzie ukończyłem szkołę ludową i średnią (gimnazjum typu klasycznego). Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w 1925 roku wpisałem się na Wydział Humanistyczny UJK, odbywając studia bez przerwy do końca r.a. [roku akademickiego – A.B.] 1928/29. W roku 1931 (dnia 14 grudnia) uzyskałem tytuł doktora filozofii na tymże wydziale.

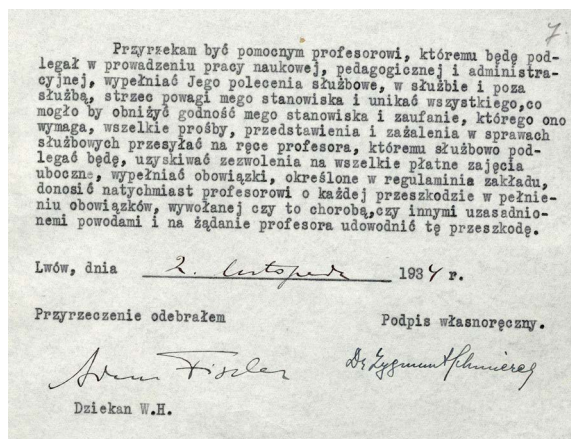
Z końcem r.a. 1932/33 zdałem egzamin ostateczny w celu uzyskania stopnia magistra filozofii w zakresie nauk filozoficznych¹³³.

W opublikowanych dotychczas biogramach Schmierera nie podawano dokładnej daty jego urodzin. Podawano też na ogół błędną datę uzyskania doktoratu. Pojawiała się również informacja, iż Schmierer ukończył szkołę rabinacką. Sformułowanie „gimnazjum typu klasycznego” nie wyklucza, że była to właśnie taka szkoły (skądinąd w kwestionariuszu określa swoje wyznanie jako mojżeszowe).

W 1934 r. Schmierer otrzymał stanowisko asystenta starszego wolontariusza w I Katedrze Filozofii, którą kierował Ajdukiewicz. Jako wolontariusz oficjalnie nie

pobierał wynagrodzenia. W zachowanej teczce personalnej Schmierera znajduje się jego przyrzeczenie asystenckie z listopada 1934 r.¹³⁴

Funkcję asystenta Schmierer pełnił zapewne do 31 sierpnia 1937 r. Ostatnim dokumentem z teczki jest podpisane jego ręką upoważnienie dla Władysława Bednarowskiego (asystenta Ingardena) do odbioru dokumentów Schmierera.

Il. 21. Tekst przyrzeczenia z podpisem Zygmunta Schmierera (1934)

¹³³ Krótki życiorys jego autorstwa znajduje się w dokumentach archiwalnych.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 2134, k. 1, [AUWR_UA_000_26_0_5_2134_62766&view=single&p=2](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/ua/000_26_0_5_2134_62766&view=single&p=2).

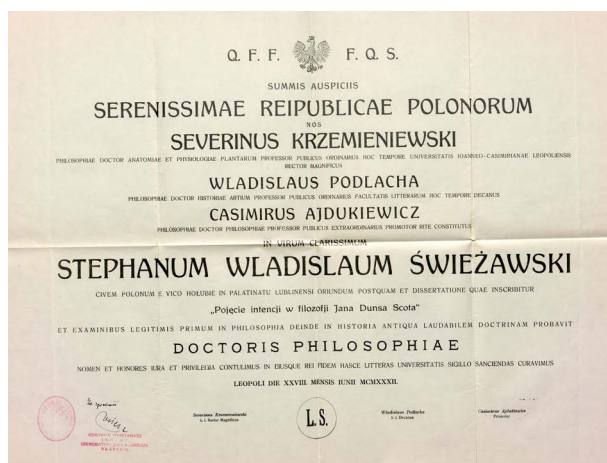
¹³⁴ DALO, z. 26, op. 5, spr. 2134, k. 7, [AUWR_UA_000_26_0_5_2134_62766&view=single&p=8](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/ua/000_26_0_5_2134_62766&view=single&p=8).

Nie jest jasne, co się od tego czasu działo z Schmiererem. Wiadomo jedynie, że 17 czerwca 1939 r. wygłosił w Sekcji Teorii Poznania PTF swój ostatni odczyt „O relatywizmie”. Zginął prawdopodobnie w 1943 r. zamordowany przez Niemców w obozie janowskim pod Lwowem.

Schmierer zajmował się logiką i filozofią logiki. Jedyne jego zachowane teksty to autoreferaty odczytów wygłaszanych w PTF. O ich zawartości dobrze mówią tytuły: *O wartości filozoficznej panlogizmu Carnapa* („Ruch Filozoficzny” 1932–1936), *System logiczny Wittgensteina* („Ruch Filozoficzny” 1932–1936), *Założenia egzystencjalne systemu Russella* („Ruch Filozoficzny” 1932–1936) i *O funkcjach charakterystycznych w logikach wielowartościowych* („Przegląd Filozoficzny” 1936).

Stefan Swieżawski

Stefan Swieżawski urodził się 10 lutego 1907 r. w Hołubiu koło Zamościa w rodzinie ziemiańskiej Władysława Swieżawskiego (Władysława Izzydora Swieżawskiego herbu Kuszaba) i Marii Swieżawskiej (z d. Ścibor-Rylska). Początkowo uczył się prywatnie, następnie uczęszczał najpierw do gimnazjum w Zakopanem, a potem do X Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza we Lwowie. W roku 1925 rozpoczął studia na Uniwersytecie Lwowskim¹³⁵.

Il. 22. Odpis dyplomu doktorskiego Stefana Swieżawskiego (1932)

Promotorem doktoratu Swieżawskiego, uzyskanego w 1932 r. na podstawie przygotowanej głównie w Paryżu rozprawy „Intentiones primae i intentiones secundae według Jana Dunsza Szkota” był Ajdukiewicz.

¹³⁵ Biogram S. Swieżawskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1690, k. 9, [AUWR_UA_000_26_0_5_1690_56704&view=single&p=10](http://auwr.ua_000_26_0_5_1690_56704&view=single&p=10).

W 1934 r., w związku z rezygnacją Kokoszyńskiej, został powołany na asystenta Seminarium Filozoficznego „z poborami asystenta młodszego”; obowiązki dzielił z Zygmuntem Schmiererem¹³⁶.

Po wybuchu II wojny światowej opuścił początkowo Lwów i zatrzymał się u Sapiehów w Bilczu Złotym, ale wkrótce powrócił do lwowskiego mieszkania. Na wiosnę 1940 r. przeniósł się do Szczawnicy, gdzie przebywał do końca wojny. Został tam – jak później wspominał – „wciągnięty w służbę Armii Krajowej”. Latem 1944 r. habilitował się na działającym w Warszawie podziemnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich na podstawie rozprawy „Centralne zagadnienie tomistycznej nauki o duszy”.

Powojenną działalność akademicką rozpoczął od zajęć zleconych na Uniwersytecie Jagiellońskim w roku 1945/46. W 1946 otrzymał etat zastępcy profesora na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (KUL). W tej uczelni w latach 1948–1978 kierował Katedrą Filozofii Średniowiecznej i Nowożytnej. W 1956 został profesorem nadzwyczajnym. Jego profesura zwyczajna, o którą wydział wystąpił w roku 1959, została zatwierdzona dopiero w 1967 r. W latach 1957–1983 pracował równolegle w Zakładzie Historii Starożytnej i Średniowiecznej PAN w Warszawie, którym współkierował.

Świeżawski był członkiem wielu polskich, zagranicznych i międzynarodowych towarzystw naukowych. Otrzymał wiele nagród i odznaczeń. W 1989 r. został doktorem honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Od 1964 r. brał udział w Soborze Watykańskim II jako świecki audytor. Związany był ze środowiskiem „Tygodnika Powszechnego” i „Znaku”.

Jego żoną była arystokratka Maria (z d. Stadnicka). Poślubił ją w 1933 r.

Zmarł 18 maja 2004 r. w Konstancinie-Jeziornie pod Warszawą.

Za podstawową dyscyplinę filozoficzną uważał ontologię (por. Gut 2001). Był jednak przede wszystkim historykiem filozofii (średniowiecznej), ale zarazem uprawiał refleksję metodologiczną dotyczącą tej dyscypliny. Dokonał systematyzacji pracy historyka; opowiadał się za uprawianiem historii problemów filozoficznych, a nie historii filozofów.

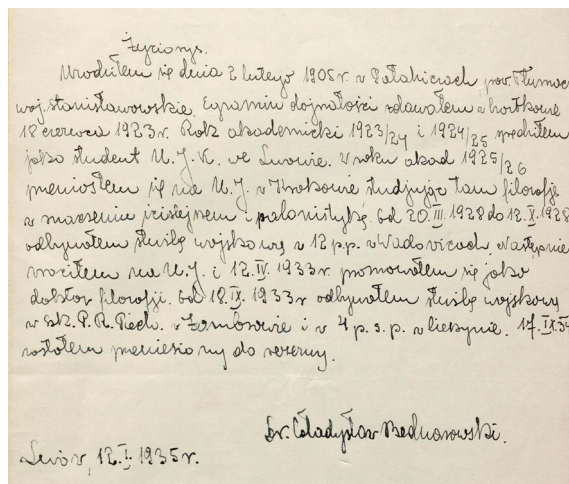
Główne prace – poza rozprawą doktorską wydaną jako *Les intentions premières et les intentiones secondes chez Jean Duns Scotus* („Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Âge” 1934) i habilitacyjną („Przegląd Filozoficzny” 1948) – to: *Byt. Zagadnienia metafizyki tomistycznej* (Lublin 1948), *Zagadnienie historii filozofii* (Warszawa 1966), pięć tomów esejów: *Rozum i tajemnica* (Kraków 1960), *Człowiek i tajemnica* (Kraków 1978), *Istnienie i tajemnica* (Lublin 1993), *Dobro i tajemnica* (Warszawa 1995), *Prawda i tajemnica* (Warszawa 2007) oraz monumentalne sześciotomowe *Dzieje filozofii europejskiej XV wieku* (Warszawa 1974–1983).

¹³⁶ Jego tygodniowy wymiar pracy to 20 godzin; pobory wynosiły 170 zł tygodniowo.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 1690, k. 5, [AUWR_UA_000_26_0_5_1690_56704&view=single&p=6](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/ua/000_26_0_5_1690_56704&view=single&p=6).

Władysław Bednarowski

Władysław Bednarowski urodził się 2 lutego 1905 r. w Pałahiczach koło Czortkowa (obecnie obwód inwanofrankiowski, Ukraina) jako syn Kajetana Bednarowskiego (urzędnika kolejowego na stacji Torskie) oraz Katarzyny Bednarowskiej (z d. Pihut)¹³⁷.

II. 23. Życiorys napisany odręcznie przez Władysława Bednarowskiego (1935)

Maturę zdał w roku 1923 w Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Czortkowie. W latach 1923–1925 studiował na UJK, a następnie przeniósł się na UJ, gdzie uczęszczał na wykłady z filozofii i polonistyki. W roku 1928 odbył półroczną służbę wojskową w Wadowicach. Doktorat uzyskał w styczniu 1933 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie rozprawy „Z filozofii Spinozy” przygotowanej w Seminarium Filozoficznym UJ pod kierunkiem Tadeusza Garbowskiego (1869–1940). W roku 1934 został zastępcą asystenta, a następnie asystentem w II Katedrze Filozofii, kierowanej przez Romana Ingardena na UJK.

W połowie września 1939 r. ewakuował się przez Rumunię i Węgry do Francji, gdzie wstąpił do rekonstruowanego tam wojska polskiego. Po klęsce Francji znalazł się w Wielkiej Brytanii, gdzie uległ kontuzji podczas ćwiczeń spadochronowych, co uniemożliwiło mu dalszą walkę w polskich oddziałach walczących na frontach II wojny światowej.

Początkowo pracował w Polskiej Szkole Prawa na Uniwersytecie Oksfordzkim jako lektor łaciny. W latach 1946–1975 wykładał logikę na Uniwersytecie w Aberdeen w Szkocji. Był członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. W 1999 r. powstała z inicjatywy Bednarowskiego i jego szkockich kolegów fundacja The W. Bednarowski Trust, która finansowała kontakty między filozofami z Krakowa i Aberdeen¹³⁸.

¹³⁷ Informacje biograficzne do roku 1935 oparte są na życiorysie napisanym ręką W. Bednarowskiego. DALO, z. 26, op. 5, spr. 80, k. 1, [AUWR_UA_000_26_0_5_80_56134&view=single&p=4](https://auwr.ua.edu.pl/wp-content/uploads/2014/03/The-W.-Bednarowski-Trust.pdf).

¹³⁸ The W. Bednarowski Trust, [<https://filozofia.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2014/03/The-W.-Bednarowski-Trust.pdf>] [dostęp online: 31.01.2024].

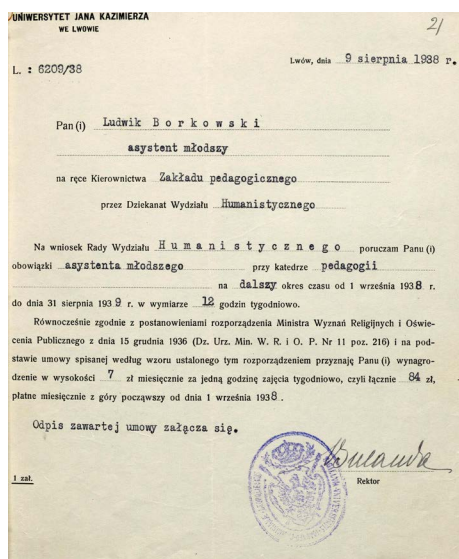
Swoj bogaty księgozbiór przekazał w testamencie Uniwersytetowi Jagiellońskiemu. Oprócz filozofii uprawiał malarstwo.

Zmarł w Aberdeen 11 listopada 2002 r.

Bednarowski zajmował się w filozofii ontologią i logiką (por. Deręgowski 2016). W ontologii – pod wpływem Ingardena – analizował pojęcie istnienia, rozróżniając kilka znaczeń terminu „istnieć”. W logice badał m.in. możliwość wyprowadzenia zasady wyłączonego środka z zasady (nie)sprzeczności.

Główne prace to: *Mściśław Wartenberg* („Przegląd Filozoficzny” 1938), *Hamilton’s Quantification of the Predicate* („Proceedings of the Aristotelian Society” 1956), *The Law of Excluded Middle* („Proceedings of the Aristotelian Society” 1956), *Kilka uwag o tzw. “sense-datum theory”* (w: *Szkice filozoficzne*, red. Z. Zarnecka, Warszawa 1964), napisana wspólnie z J.L. Mackiem, *The Riddle of Existence* („Proceedings of the Aristotelian Society” 1976) oraz przygotowana jeszcze przed wyjazdem z Polski rozprawa *Descartes i cogito* (Kraków 2001).

Ludwik Borkowski

Il. 24. Zlecenie obowiązków asystenta młodszego dla Ludwika Borkowskiego (1938)

Ludwik Borkowski urodził się 7 sierpnia 1914 r. w Obroszynie (obecnie obwód lwowski, Ukraina) w rodzinie nauczycielskiej. Uczęszczał do szkoły podstawowej w Zimnej Wódce koło Lwowa¹³⁹. Maturę typu humanistycznego uzyskał w IX Gimnazjum we Lwowie w 1933 r. W latach 1933–1938 studiował na Uniwersytecie Jana Kazimierza pod kierunkiem Ajdukiewicza, Kreutza i Ingardena. W roku 1937 został asystentem w Katedrze Pedagogiki UJK¹⁴⁰.

Z powodu choroby (gruźlica stawów) w 1939 r. poprosił o zwolnienie z obowiązków; z tego też powodu nie ukończył studiów we Lwowie¹⁴¹. Dokończył je dopiero po wojnie, w roku 1946 na Uniwersytecie Jagiellońskim; tytuł jego pracy magisterskiej „Analiza rozwiązania antynomii podanego przez Behmana”. W roku 1950

¹³⁹ Biogram został oparty m.in. na wybranych dokumentach archiwalnych.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 146, k. 2, [AUWR_UA_000_26_0_5_146_56068&view=single&p=5](#).

¹⁴⁰ Wniosek o mianowanie L. Borkowskiego.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 146, k. 9–10, [AUWR_UA_000_26_0_5_146_56068&view=single&p=12](#).

¹⁴¹ Wniosek L. Borkowskiego o zwolnienie z obowiązków.

DALO, z. 26, op. 5, spr. 146, k. 31, [AUWR_UA_000_26_0_5_146_56068&view=single&p=34](#).

uzyskał doktorat na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Wrocławskiego na podstawie rozprawy „O definicjach analitycznych i syntetycznych”, którą przygotował pod kierunkiem Jerzego Słupeckiego (1904–1987). Habilitował się w 1960 r. Podstawą habilitacji były prace: „Systemy rachunku zdań i rachunku funkcyjnego o jednym terminie pierwotnym”, „O kwantyfikatorach właściwych” i „Sporządzenie arytmetyki do typikalnej logiki bez aksjomatu nieskończoności i typikalnej wieloznaczności stałych arytmetycznych” (por. Biłat, Żegleń 1994).

W latach 1946–1975 był zawodowo związany z Wrocławiem, gdzie najpierw uczył w szkole średniej dla dorosłych (1946–1949), a potem – od 1948 r. – wykładał na Uniwersytecie Wrocławskim jako kolejno starszy asystent, adiunkt (od 1951), docent (od 1961) i profesor nadzwyczajny (od 1973). W okresie wrocławskim wykładał dodatkowo w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu. W latach 1975–1993 był wykładowcą Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – od 1980 r. jako profesor zwyczajny; do 1984 r. kierował tamtejszą Katedrą Logiki.

Zmarł 23 października 1993 r. we Wrocławiu.

Przedmiotem jego zainteresowań badawczych były: teoria definicji (m.in. problem stosunku definicji do tez empirycznych), teoria kwantyfikatorów (właściwych i ilościowych), logika modalna, funkcje semantyczne okresu warunkowego mowy potocznej oraz sformalizowana teoria prawdy i stanów rzeczy (które interpretował jako relację między wchodzącymi w ich skład przedmiotami). Był bodajże najwszechstronniejszym i najbardziej twórczym kontynuatorem tradycji logicznych Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, nawiązującym w swych pismach do problemów postawionych przez Łukasiewicza, Stanisława Leśniewskiego i Ajdukiewicza.

Poza rozprawą doktorską w wersji niemieckiej („*Studia Logica*” 1956) oraz pracami, które ukazały się po angielsku („*Studia Logica*” 1958 i 1960) i na podstawie których uzyskał habilitację, opublikował wiele artykułów, których część weszła w skład tomu *Studia logiczne* (Lublin 1990) oraz *Pism o prawdzie i stanach rzeczy* (Lublin 1995). Zredagował angielski tom pism Łukasiewicza *Selected Works* (Amsterdam 1970). Był współautorem wielu podręczników logiki w tym, ze Słupeckim, wielokrotnie wznawianych *Elementów logiki matematycznej i teorii mnogości* (Warszawa 1963) oraz samodzielnie opracowanego *Wprowadzenia do logiki i teorii mnogości* (Lublin 1991).

Część III. Szkoła

Szkoła Twardowskiego. Ramy czasowo-przestrzenne

Nie ulega wątpliwości, że najznakomitszą szkołą filozoficzną, jaka powstała we Lwowie, jest szkoła stworzona przez Kazimierza Twardowskiego, zwana Szkołą Lwowską,

Szkołą Twardowskiego, a po tym, jak zyskała drugi podstawowy ośrodek w Warszawie, również Szkołą Lwowsko-Warszawską. Chociaż powstała na „peryferiach Europy” (jak to się mówi na Zachodzie kontynentu), to okazała się najsilniejszą w dziejach Polski formacją filozoficzną i jedną z największych w filozofii XX wieku w ogóle (por. Brożek 2020; Brożek, Stadler, Woleński, red., 2017).

Il. 25. Szkoła Lwowska (1913)

Siedzą od lewej: Feliks Kierski, Tadeusz Olejniczak, Zofia Paślawska-Drexler, Mścisław Wartenberg, Kazimierz Twardowski, Daniela Gromska, Jan Łukasiewicz i Maria Fränkl. Stoją od lewej: Marian Borowski, Edmund Gromski, Józef Brokman, Jan Ihnatowicz, Bronisław Bandrowski, Kazimierz Ajdukiewicz, Karol Frenkel, Stanisław Leśniewski i Alfons Baron

Wśród historyków filozofii panuje powszechna zgoda co do daty początku istnienia SLW: był to rok 1895, a dokładniej 15 listopada tego roku, kiedy Twardowski wygłosił swój wykład inauguracyjny na Uniwersytecie Lwowskim (Twardowski 2013). W tym samym roku akademickim Twardowski dał kursowy wykład z logiki. Zaledwie trzy lata później udało mu się uzupełnić Katedrę Filozofii utworzoną z jego inicjatywy Seminarium Filozoficznym. Twardowski był założycielem i *spiritus movens* Szkoły, a swoją pracę kontynuował przez 35 lat. Niewątpliwie bez zaangażowania Twardowskiego w sprawy dydaktyczne i organizacyjne powstanie silnego filozoficznego ośrodka we Lwowie nie byłoby możliwe.

Twardowski był jednak świadom tego, że nie może działać sam, i od początku poszukiwał młodych talentów filozoficznych. Już po kilku latach mógł się poszczycić pierwszymi wybitnymi doktorami: W. Witwickim (doktorat 1901) i Łukasiewiczem (doktorat 1902). W roku 1901 Twardowski opublikował także pierwszą swoją książkę

w języku polskim: *Zasadnicze pojęcia dydaktyki i logiki* – podręcznik przeznaczony dla nauczycieli szkół powszechnych (Twardowski 1901).

W pierwszych latach XX wieku także uczniowie Twardowskiego publikują swoje pierwsze prace. W. Witwicki ogłasza *Analizę psychologiczną ambicji* („Przegląd Filozoficzny” 1900) oraz pierwszy z serii przekładów Platona, tj. przekład *Uczty* (Lwów 1909). Łukasiewicz wydaje *Analizę i konstrukcję pojęcia przyczyny* („Przegląd Filozoficzny” 1906) oraz rozprawę *O zasadzie sprzeczności u Arystotelesa* (Kraków 1910). Zawirski doktoryzuje się w 1906 r. i parę lat później ukazuje się jego rozprawa *Przyczynowość a stosunek funkcjonalny* („Przegląd Filozoficzny” 1912). W roku 1912 doktoraty otrzymują trzech kolejni wybitni uczniowie Twardowskiego: Kazimierz Ajdukiewicz, Tadeusz Kotarbiński i Stanisław Leśniewski; a trzy lata później – Tadeusz Czeżowski. Z inicjatywy Twardowskiego powstają liczne instytucje filozoficzne.

Jasnym momentem wieńczącym pierwszą fazę działalności Twardowskiego we Lwowie było odzyskanie przez Polskę niepodległości. Moment ten jednak poprzedziły dramatyczne wydarzenia I wojny światowej, w tym rosyjska okupacja Lwowa i wojenny rektorat Twardowskiego (kiedy Uniwersytet Lwowski działał częściowo w Wiedniu). Z kolei niedługo po 11 listopada 1918 r. nastąpiły nie mniej dramatyczne, zwłaszcza dla Lwowa, fakty polityczno-militarne: obrona miasta w czasie walk polsko-ukraińskich oraz wojna polsko-bolszewicka. Mimo to rok 1918 można uznać za granicę między pierwszą fazą działalności Szkoły, „fazą krystalizacji”, a okresem następnym, który wolno nazwać „fazą ekspansji”.

Okazja do ekspansji Szkoły nastąpiła już w czasie wojny. W roku 1915 Niemcy, po zajęciu rusyfikowanej od dziesięcioleci Warszawy, zezwolili na otwarcie polskiego uniwersytetu. Z tej okazji skorzystali lwowscy wychowankowie Twardowskiego. Najpierw katedrę dostał Jan Łukasiewicz, a niedługo dołączyli do niego Tadeusz Kotarbiński, Stanisław Leśniewski, Władysław Tatarkiewicz i Władysław Witwicki. To był początek drugiej z dwóch głównych gałęzi SLW: gałęzi warszawskiej. Potem przybyły placówki SLW na Uniwersytecie Poznańskim (Błachowski), na Uniwersytecie Wileńskim (Czeżowski) i na Uniwersytecie Jagiellońskim (Zawirski).

Ekspansja, która się wtedy dokonała, dotyczyła zarówno zasięgu terytorialnego oraz wpływów instytucjonalnych, jak i liczebności SLW oraz rozkwitu twórczości jej przedstawicieli. Uczniowie Twardowskiego nie tylko zajęli tworzone wtedy katedry filozofii (i psychologii), lecz także wzięli udział w organizacji życia uniwersyteckiego: Twardowski jako współprojektodawca systemu akademickiego w Polsce, Czeżowski jako urzędnik ministerialny, Łukasiewicz jako minister w rządzie Ignacego Paderewskiego. Pojawiają się też nowe postacie. Doktoryzują się w tym czasie m.in.: u Twardowskiego – Dąbska (1927), Henryk Mehlberg (1926), Tadeusz Witwicki, syn Władysława (1927),

i Maria Lutman (1928); u W. Witwickiego – Eugeniusz Geblewicz (1931); u Łukasiewicza – Maria Ossowska (1922) i Bolesław Sobociński (1937); u Zawirskiego – Zbigniew Jordan (1936); u Leśniewskiego – Alfred Tarski (1924); u Kotarbińskiego – Stanisław Ossowski (1925), Janina Lindenbaum (1926), Jan Drewnowski (1927) i Janina Kotarbińska (1927); u Tatarkiewiczza – Jan Mosdorf (1934); u Czeżowskiego – Jan Rutski (1934); u Ajdukiewiczza – Stefan Świeżawski (1932). W tej fazie rozpoczęła się też recepcja wyników SLW za granicą.

Niestety, ten wspaniały okres rozwoju SLW zakończył się wraz z wybuchem II wojny światowej, toteż pierwsi historycy Szkoły Twardowskiego wskazywali ten moment jako po prostu koniec jej istnienia. Bez wątpienia był to kres lwowskiego ośrodka Szkoły. Twardowski zmarł w roku 1938, a rok później po wybuchu wojny UJK został zamknięty i następcy Twardowskiego musieli przerwać swoją oficjalną działalność akademicką. W 1945 r. w wyniku ustaleń jałtańskich Lwów stał się częścią Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich.

Wybuch II wojny światowej był straszliwym ciosem dla całej Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, również jej pozalwowskich ośrodków. Część przedstawicieli SLW poniosła śmierć, m.in. Walter Auerbach (1905–1944)¹⁴², Eugenia Ginsberg-Blaustein i Leopold Blaustein, Jan Gralewski, Salomon Igel, Janina Hosiasson-Lindenbaum i Adolf Lindenbaum, Jan Łempicki, Estera Markin (Markinówna), Bolesław Miciński, Mieczysław Milbrandt, Jan Mosdorf, Stepan Ołeksiuk (ukr. Степан Олексюк, pseud. Tudor) (1892–1941)¹⁴³, Antoni Pański, Mojżesz Presburger, Jakub Rajgrodzki, Jan Rutski, Jan Salamucha, Jerzy Siwecki, Mordechaj Wajsberg. Część zaś znalazła się na emigracji: Alfred Tarski wyjechał z Polski jeszcze przed wybuchem wojny, Józef M. Bocheński – po kampanii wrześniowej, Łukasiewicz – w 1944 r., Bolesław Sobociński w 1945, Mehlberg w 1949. W czasie wojny polskie instytucje naukowe zostały zamknięte, spłonęły cenne biblioteki, w tym niewydane rękopisy.

Mimo tych strat są pewne racje na rzecz poglądu, że sama SLW przetrwała wojnę, chociaż znacząco osłabiona. Wielu uczniów Twardowskiego powróciło ostatecznie do wykładow na powojennych uniwersytetach, a część spośród nich (w tym wiele kobiet) uzyskało katedry właśnie zaraz po zakończeniu wojny.

Dydaktyka

Formacje filozoficzne mają różny charakter. Szkoła Twardowskiego była szkołą *par excellence*. Podstawową relacją między jej członkami była relacja nauczyciel–uczeń (czy raczej: mistrz–uczeń), a także uczeń–uczeń.

¹⁴² ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 7, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_7_66728](#).

¹⁴³ ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 134, [AUWR_UA_001_P_119_0_1_134_53840](#).

Przed przyjazdem Twardowskiego do Lwowa istniało tam pewne środowisko filozoficzne: żyło sporo intelektualistów, toczyły się nieformalne dyskusje, istniały biblioteki (w tym Ossolineum) i archiwa. Nie było jednak poważnego ośrodka filozofii naukowej ani instytucji, które mogłyby służyć rozwojowi takiej filozofii. Wykłady odbywały się nieregularnie, słuchaczy miało niewielu. Ten stan rzeczy Twardowski postanowił zmienić i chociaż przybył do Lwowa jako młody profesor (objął katedrę w wieku 29 lat), zamysł ten udało mu się zrealizować.

Podstawą aktywności pedagogicznej Twardowskiego były wykłady. Aby dostarczyć studentom rzetelnej wiedzy z zakresu wszystkich podstawowych dyscyplin filozoficznych, postanowił wykładać w cyklu czteroletnim główne przedmioty filozoficzne (logikę, metafizykę, epistemologię, etykę, historię filozofii), aby każdy student w czasie studiów przez takie systematyczne kursy przeszedł.

Na wykłady Twardowskiego z początku przychodziło niewiele osób. Jednakże styl tych wykładów szybko zaczął przyciągać coraz liczniejsze rzesze słuchaczy. Po paru latach trzeba było wynajmować specjalną salę, by pomieścić chętnych. Legenda o tłumach na wykładach Twardowskiego znajduje potwierdzenie w dokumentach lwowskich. Na przykład w roku akademickim 1926/27 na wykład zapisało się ponad 2000 osób, podczas gdy sala, którą na ten cel przeznaczono, mieściła zaledwie 300. Na prośbę Twardowskiego o sfinansowanie wynajęcia większej sali ministerstwo odpowiedziało początkowo negatywnie. Sugerowano, żeby Twardowski swoje wykłady „dublował”¹⁴⁴. Ostatecznie udało się wynająć salę Towarzystwa Muzycznego.

Popularność tych wykładów jest dziś czymś niepojętym: rozpoczynały się w semestrze letnim o 7 rano, a profesor mówił o sprawach mało dziś popularnych, nie epatował patosem, zachowywał zawsze dostojną powagę. Jego sposób wykładania wyróżniał się klarownością: mówił jasno nawet o najtrudniejszych problemach filozoficznych.

Twardowski był bowiem przekonany, że aby stworzyć ośrodek filozofii naukowej, musi przede wszystkim nauczyć swoich studentów samodzielnej pracy naukowej. Dlatego drugim – po wykładach – elementem aktywności pedagogicznej Twardowskiego były posiedzenia seminaryjne, podczas których dyskutowano o dziełach filozoficznych, czytanych zawsze w oryginale, oraz przygotowywano samodzielne prace. Twardowski oddał do dyspozycji seminarzystów swój bogaty księgozbiór, umieściwszy go w pomieszczeniu-czytelnii, aby każdy mógł korzystać z książek przez cały dzień: od 6 rano do 22. Były to, jak na ówczesne czasy, idealne warunki do pracy naukowej. Jedyną ceną, którą seminarzyści musieli płacić za te warunki, było ścisłe przestrzeganie regulaminu lektorium; za jego łamanie były przewidziane w regulaminie i bezwzględnie stosowane kary.

¹⁴⁴ Pismo K. Twardowskiego w sprawie „dublowania” wykładów.

DALO, z. 26. op. 5, spr. 1860, k. 114, [AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655&view=single&p=109](https://auwr.ua.edu.pl/auwr/ua_000_26_0_5_1860_56655&view=single&p=109).

Twardowski znany był zresztą z tego, że rygorystycznie przestrzegał wszelkich zobowiązań studentów, np. terminów oddania prac, i dla nikogo nie robił wyjątków. Codziennie był do dyspozycji swoich uczniów, służąc im radą i wskazówkami; co najważniejsze, mogli oni liczyć na sprawiedliwą ocenę rezultatów swoich studiów. Dlatego też w ramach seminarium Twardowskiego powstawały prace na bardzo wysokim poziomie; często druga czy trzecia rozprawa mogła stanowić podstawę egzaminów nauczycielskich lub doktorskich (które w tamtym czasie wieńczyły studia uniwersyteckie).

Seminarium Filozoficzne mieściło się początkowo przy ul. św. Zofii. Obok czytelnicy ze stolikami do pracy mieścił się tam pokój profesorski. Po pozyskaniu dla uniwersytetu dawnego gmachu parlamentu galicyjskiego seminarium zostało tam przeniesione. W nowym gmachu udało się wygospodarować miejsce dla asystentów, a także stworzyć Pracownię Psychologii Eksperymentalnej.

W późniejszych latach, aby dostąpić przywileju uczestniczenia w spotkaniach seminaryjnych Twardowskiego, należało uprzednio przez rok brać udział w jego zajęciach proseminaryjnych. Liczba osób, które tak robiła, dochodziła w niektórych latach do 80. Głównym zadaniem uczestników proseminarium było cotygodniowe przygotowywanie streszczeń ze wskazanych przez profesora tekstów filozoficznych. Twardowski je wszystkie sprawdzał i omawiał. Studenci mieli kierować się zasadą, że autor streszczenia ma wykazać się lepszym zrozumieniem problemu niż autor, który ten problem stawia w streszczanym tekście. Dlatego uczniowie Twardowskiego żartowali niekiedy, że profesor każe im co tydzień przygotowywać rozprawę naukową, dla niepoznaki nazwaną „streszczeniem”. W każdym razie przez takie zajęcia przygotowawcze mogli przejść tylko nieliczni – obdarzeni wnikliwym intelektem i silną wolą.

Twardowski realizował we Lwowie swój plan dydaktyczny z „żelazną wolą”, sekundowali mu również inni profesorowie filozofii. Najdłużej drugą katedrą filozofii we Lwowie kierował Wartenberg. Członkowie SLW często wymieniają Wartenberga jako swojego drugiego nauczyciela filozofii. Problemy ze zdrowiem i bardziej introwertyczna osobowość nie predysponowały jednak Wartenberga do roli wybitnego pedagoga. Dzieluszycki zaś, choć popularnością dorównywał Twardowskiemu, to pod względem „fachowości” daleko mu było do wykładów twórcy SLW.

Przed wszystkim jednak do Twardowskiego zaczęli stopniowo dołączać jego uczniowie. Łukasiewicz wykładał we Lwowie jako docent prywatny od roku akademickiego 1906/07 do wyjazdu ze Lwowa (z przerwami – por. wyżej). Co roku prowadził wykład lub ćwiczenia z logiki, miał jednak także np. seminaria z Arystotelesa, wykłady z teorii poznania oraz monograficzne wykłady o filozofii Bronisława Trentowskiego i Henricha Bergsona.

Na swojego następcę Twardowski namaścił Ajdukiewicza. Ktoś mógłby pomyśleć, że zaważyły tu koligacje rodzinne (Ajdukiewicz, jak pamiętamy, ożenił się z córką Twardowskiego, Marią), ale byłaby to ocena niesprawiedliwa. Ajdukiewicz spełniał ważniejsze wymogi niż koligacje: zajmował się w zasadzie tą samą problematyką co Twardowski, ale w sposób idący bardziej z duchem czasu, zwłaszcza jeśli chodzi o stosowanie aparatu logiki matematycznej (którym Ajdukiewicz posługiwał się biegle i zarazem ostrożnie – co bardzo podobało się teściowi). Miał szerokie horyzonty filozoficzne, a mierząc się z problematyką naukową, udanie manewrował między logicznym a psychologicznym nurtem Szkoły. A że dodatkowo miał ujmujący charakter i grał na fortepianie (chętnie z Twardowskim na cztery ręce), to trudno byłoby wyobrazić sobie lepszego następcę.

Ajdukiewicz okazał się urodzonym pedagogiem, ale nie miał tyle szczęścia co Twardowski: w każdej uczelni (także po wojnie), w której był profesorem, wykładał nieco ponad dziesięć lat. Rekompensował to swoimi doskonałymi podręcznikami. Z niektórych *Zagadnienia i kierunki filozofii* (1949), *Logika pragmatyczna* (1965) uczyło się kilka pokoleń polskich filozofów. Warto dodać, że oddziaływanie Ajdukiewicza za pośrednictwem podręczników dotyczyło zarówno logiki, jak i filozofii.

Ajdukiewicz, podobnie jak Twardowski, łączył przy tym talent dydaktyczny z organizacyjnym. Przyciągał do siebie ludzi, starał się tworzyć i podtrzymywać różne środowiska filozoficzne.

Wierne grono słuchaczy, a nawet wielbicieli, miał we Lwowie również Ingarden, który w latach 30. prowadził wykłady i seminaria na najwyższym poziomie akademickim (zob. Kuliniak, Pandura 2022).

Innym wychowankiem Twardowskiego, który jednak swoją działalność dydaktyczną podjął w Warszawie, był Tadeusz Kotarbiński. Grono jego uczniów w Warszawie (a przez kilka lat po II wojnie światowej także w Łodzi) było porównywalne do lwowskiego kręgu skupionego wokół Twardowskiego. Kotarbiński – podobnie jak Twardowski – starał się mówić jasno i budzić w słuchaczach pasję badawczą. Był autorem wielu podręczników oraz prac na temat dydaktyki. Na czoło tych pierwszych wybijają się *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk* (Lwów 1929), dlatego nieprzypadkowo mówiono o jego uczniach, że przeszli „szkołę Elementów”.

Naśladowczynią Twardowskiego, zarówno w zakresie dydaktyki, jak i ogólniej: postawy życiowej, była bez wątpienia Dąmbska – ostatnia jego asystentka. Była ona nauczycielką z powołania. Toteż wielkim ciosem dla niej samej i dla skupionych wokół niej słuchaczy było to, że niedługo po habilitowaniu się i otrzymaniu katedry filozofii (co stało się tuż po II wojnie światowej) musiała się zadowolić prowadzeniem *privatisimów*, gdyż została jej pozbawiona przez władze, co było politycznym odwetem za nieugiętą postawę w sprawach akademickiej wolności słowa.

Filozofia w Szkole Lwowsko-Warszawskiej i jej rdzeń metodologiczny

Fenomenowi SLW nie da się zrozumieć bez uwzględnienia specyfiki uprawianej w niej filozofii, zwłaszcza zaś elementu metodologicznego. Filozof ze Szkoły Twardowskiego musiał ściśle przestrzegać postulatów obowiązujących w nauce: postulatu jasnego wypowiedziania się, postulatu należytego uzasadniania uznawanych tez oraz postulatu rzetelnej dyskusji, jako że w mniemaniu członków SLW wymiana myśli jest istotnym środkiem „dochodzenia do prawdy” w nauce, a zwłaszcza w filozofii. W SLW traktowano te metodologiczne postulaty niezwykle poważnie i to właśnie odróżniało jej przedstawicieli od innych szkół filozoficznych. Warto dodać, że drogi do realizacji postulatów metodologicznych bywały u różnych przedstawicieli SLW różne i powstawały między nimi niekiedy kontrowersje co do tego, jak owe postulaty realizować. Dotyczyły one przede wszystkim zasięgu metod formalnologicznych.

Przypomnijmy, że postulat jasności wymierzony jest we wszystkie przejawy mętności wypowiedzi, będącej przyczyną licznych nieporozumień i niekończących się sporów w filozofii. Orężem w walce z mętnością filozofii stała się w SLW przede wszystkim analiza języka jako narzędzia myślenia i poznania. Tez naukowych nie wystarczy jasno wysłowić; należy je jeszcze należycie uzasadnić. Zgodnie z obowiązującym w SLW postulatem w tym względzie – w nauce nie wolno uznawać ani głosić żadnego twierdzenia z siłą większą niż pozwala na to jego uzasadnienie. Stosowanie się do tego postulatu broni filozofów przed „bujającymi w obłokach” spekulacjami i fantazjami filozoficznymi. Przedstawiciele SLW dbali o ostrożność w formułowaniu tez filozoficznych, a także poświęcili wiele uwagi namysłowi teoretycznemu nad samymi metodami uzasadniania twierdzeń, pośrednimi (różne typy rozumowań) i bezpośrednimi (ekstraspekja, intuicja), i to zarówno w dyscyplinach przyrodniczych, jak i humanistycznych oraz *par excellence* filozoficznych.

Oba postulaty – jasności i uzasadnienia – mają swój aspekt negatywny: osoba stosująca się do nich odrzuca to, co postulatów tych w wystarczającym stopniu nie spełnia. Warto dodać, że krytycy SLW zarzucali niektórym jej przedstawicielom nadużywanie zarzutu niejasności i bezzasadności; skądinąd ostre kontrowersje w tej kwestii zdarzały się wśród jej przedstawicieli (por. np. Władysław Witwicki kontra Stanisław Leśniewski).

Jednym z problemów dręczących filozofów analitycznych, a wśród nich również przedstawicieli SLW – jest problem struktury filozofii oraz jej relacji do tzw. nauk szczegółowych i do światopoglądu.

Zgodnie z rozpowszechnioną w SLW koncepcją filozofia jest konglomeratem względnie samodzielnych dyscyplin, takich jak epistemologia (teoria poznania), ontologia (teoria przedmiotów), aksjologia (teoria wartości, obejmująca etykę i estetykę) oraz logika (a w jej ramach: logika formalna, metodologia i semiotyka logiczna); początkowo na liście dyscyplin znajdowała się jeszcze psychologia (deskryptywna). Przedstawiciele

SLW zdawali sobie doskonale sprawę, że ta polidyscyplinarność filozofii utrudnia uchwycenie jej relacji z „zewnętrznym światem” naukowym, zwłaszcza że kłopot sprawia rozgraniczenie samych subdyscyplin filozoficznych.

Do służebnych funkcji filozofii wobec nauk szczegółowych zaliczali oni namysł nad poznaniem naukowym (lub szerzej nad wiedzą naukową), przeprowadzanie analizy stosowanego w nauce języka, a niekiedy także dokonywanie *sui generis* syntezy wyników tych nauk. W SLW sprzeciwiano się przy tym stanowczo próbom rugowania problematyki filozoficznej poza obręb nauki czy też redukowania jej do problematyki jakichś innych dyscyplin niefilozoficznych. Nie ograniczano też zadań filozofii do analizy języka naukowego, jak to się zdarzało niektórym innym filozofom analitycznym.

Filozofię pojętą jako nauka odgraniczano w SLW od problematyki światopoglądowej, niekiedy określanej potocznie także mianem „filozofii”. Dominowało przekonanie, że metodami naukowymi nie da się rozstrzygnąć kwestii światopoglądowych – takich jak sens ludzkiego życia czy dziejów. Filozofia może jednak odgrywać właśnie rolę służebną wobec światopoglądu, analizując pojęcia występujące w tezach światopoglądowych i poddawać je krytyce, oceniając w szczególności sposób ich uzasadniania.

Ze względu na rolę analizy logicznej w filozofii warto dodać kilka słów na temat koncepcji logiki w SLW. Jak wspomniano, w SLW logikę uważano zazwyczaj za jedną z dyscyplin filozoficznych, chociaż niektórzy z jej przedstawicieli sytuowali ją także poza filozofią, jako dyscyplinę samodzielną – *organon* dla wszystkich nauk. Logikę nazywano w Szkole „moralnością myślenia”.

Ogólna koncepcja logiki u Twardowskiego i jego uczniów nie była jednak monolitem. Różnice w podejściu do problematyki logicznej wynikały zarówno z różnych zainteresowań członków SLW, jak i z tego, że nowoczesna logika była w okresie działalności pierwszych pokoleń Szkoły dopiero *in statu nascendi* i łatwo można było uznać potknięcia początkowego etapu rozwoju logiki za jej immanentne wady. Były jednak pewne elementy zasadniczo wspólne w podejściu członków SLW do logiki. Po pierwsze, przedstawiciele SLW pojmowali problematykę logiczną na ogół szeroko, jako obejmującą zarówno logikę formalną (matematyczną), jak i zagadnienia zaliczane do semiotyki logicznej i do metodologii nauk. Po drugie, w SLW powszechne było przekonanie o stosowalności logiki formalnej w filozofii, a wielu jej przedstawicieli wierzyło w ideał filozofii jako systemu formalnego.

Lwowska Szkoła Psychologiczna, Warszawska Szkoła Logiczna oraz skrzydła Szkoły Lwowsko-Warszawskiej

Twardowski oczekiwał od swoich uczniów przede wszystkim rzetelnej i systematycznej pracy (pod tym względem był też dla nich wzorem) i pewnej naukowej „kindersztuby” (jak to nazwał Ajdukiewicz), a więc respektowania stosownych zaleceń

metodologicznych. Tolerował natomiast poglądy niekiedy niezgodne z jego własnymi, byle tylko były jasno wyrażone i dostatecznie uzasadnione. Pragnął nauczyć swoich wychowanków jedynie (i aż) samodzielnego myślenia jako drogi do osiągnięcia wartościowych wyników filozoficznych. Często podrzucał problemy do rozwiązania, ale żadnych rozwiązań z góry nie narzucał.

Twardowski przyjął początkowo Brentanowską koncepcję, zgodnie z którą podstawową dyscypliną filozoficzną jest psychologia rozumiana jako analiza danych świadomości. Ale już w pierwszym wykładzie lwowskim oddał sprawiedliwość logice jako fundamentowi filozofii. Nic więc dziwnego, że dwaj pierwsi wielcy uczniowie Twardowskiego reprezentowali obie te dyscypliny: W. Witwicki – psychologię, a J. Łukasiewicz – logikę. W ten sposób już na początku XX wieku zaczęły się krystalizować dwa nurty przyszłej Szkoły Lwowsko-Warszawskiej: Psychologiczna Szkoła Lwowska i Warszawska Szkoła Logiczna. Oba te nurty, na szczęście, przenikały się w obrębie SLW, dlatego nie było sztywnego podziału na „psychologiczny” Lwów i „logiczną” Warszawę. Ponadto byli także tacy, którzy balansowali między oboma nurtami, byli – chciałoby się powiedzieć – filozofami środka.

Do głównych przedstawicieli nurtu psychologicznego w SLW zaliczani są, obok Twardowskiego i W. Witwickiego – Bronisław Bandrowski, Stefan Błachowski, Mieczysław Kreutz, Helena Słoniewska, Eugenia Ginsberg-Blaustein i Leopold Blaustein, Stefan Baley (ukr. Степан Бале́й) (1885–1952) (por. Ivanyk 2014) (wszyscy – poza Błachowskim – uczniowie Twardowskiego) oraz Walter Auerbach (uczeń Ajdukiewicza). Psychologia tej grupy miała pewne cechy, które odróżniały ją od psychologii dominującej w tym czasie w innych krajach. Psychologowie polscy należący do SLW uprawiali przede wszystkim analizę zjawisk psychicznych, kładli większy niż gdzie indziej nacisk na dyscyplinę pojęciową i w duchu „humanistycznym” sprzeciwiali się wszelkim redukcjonizmom (np. redukcji behawiorystycznej) zmierzającym do uproszczenia złożoności duchowego życia człowieka. Za główne osiągnięcia psychologów SWL z pierwszych dwóch faz jej istnienia uważa się Twardowskiego rozróżnienie czynności i wytworów (1912), W. Witwickiego koncepcję kratyzmu (1907) i Baleya psychologiczne analizy twórczości literackiej (1936). Warto dodać, że chociaż lwowscy psychologowie kładli nacisk na psychologię w ujęciu humanistycznym i antyredukcjonistycznym, to jednak Twardowski dość szybko doprowadził do powstania we Lwowie jednego z dwóch pierwszych na ziemiach polskich (obok krakowskiego) laboratorium psychologicznego.

Do głównych przedstawicieli nurtu logiczno-matematycznego w SLW należeli w dwóch pierwszych fazach aktywności SLW z pewnością: Łukasiewicz, Leśniewski, Tarski, Adolf Lindenbaum (współpracownik Tarskiego), a także Stanisław Jaśkowski i Bolesław Sobociński (uczniowie Łukasiewicza). Logicy ci podjęli bliską i owocną

współpracę z warszawskimi matematykami (Stefan Mazurkiewicz, Zygmunt Janiszewski, Waław Sierpiński). W swoich badaniach skupiali się na problematyce podstaw logiki matematycznej, metalogiki i semantyki logicznej. Najważniejsze osiągnięcia tej grupy to m.in. wspomniane wyżej logiki wielowartościowe Łukasiewicza, systemy logiczne Leśniewskiego i Tarskiego definicja „prawdy” dla języków sformalizowanych, a ponadto badania Jaśkowskiego odnoszące się do logiki intuicjonistycznej oraz Sobocińskiego rozwinięcie systemów Leśniewskiego.

Jednocześnie z tą dwubiegunową specjalizacją w SLW zaczęły się krystalizować, w samej filozofii, zwłaszcza w zakresie stosowanych metod, podejścia psychologizujące i logicyzujące. To pierwsze stopniowo ewoluowało w stronę podejścia semiotycznego (rozważania na temat myślenia, przedstawień, sądów itd. były stopniowo zastępowane rozważaniami na temat języka, nazw i zdań itd.).

Współistnienie w ramach filozofii SLW różnych nurtów było zgodne z nastawieniem filozoficznym Twardowskiego, które miało wszelkie znamiona programu interdyscyplinarnego. Nieprzypadkowo rozprawa Twardowskiego *O czynnościach i wytworach* nosiła podtytuł: *Kilka uwag z pogranicza psychologii, gramatyki i logiki*. W myśl tego programu sam Twardowski i wielu jego uczniów chętnie podejmowało zagadnienia leżące na styku różnych dyscyplin. Typowymi zagadnieniami „pogranicznymi” badanymi w SLW były m.in. problemy zależności między myślą a mową oraz między związkami logicznymi a rozumowaniami. Wielu spośród uczniów Twardowskiego podjęło ten interdyscyplinarny program badań (dodajmy bardzo aktualny współcześnie), inni natomiast wyspecjalizowali się w badaniach intradyscyplinarnych.

Część IV. Lwowskie środowisko filozoficzne

1. Instytucje

Życie filozoficzne we Lwowie między rokiem 1895 a 1939 bynajmniej nie było zamknięte w murach uniwersytetu. O problemach filozoficznych żywo dyskutowano na spotkaniach Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, uniwersyteckiego Kółka Filozoficznego, ale też w lwowskich kawiarniach – z kawiarnią Szkocką na czele – i podczas spotkań prywatnych.

Kółko Filozoficzne (pełna nazwa: Kółko Filozoficzne Czytelni Akademickiej) funkcjonowało na Uniwersytecie Lwowskim jeszcze przed przybyciem Twardowskiego. Zmieniło się to, że nowy profesor zaczął przychodzić na każde spotkanie Kółka i wkrótce stał się jego centralną postacią. Stamtąd „ściągnął” na filozofię m.in. Jana Łukasiewicza.

Jako „łowca dusz” Twardowski wykorzystywał posiedzenia Kółka nie tylko do podtrzymywania życia filozoficznego, lecz także do wyszukiwania talentów filozoficznych. Kółko istniało do roku 1917; w 1919 r. powołał do życia mające pełnić podobne funkcje Konwersatorium Filozoficzne Młodzieży Akademickiej.

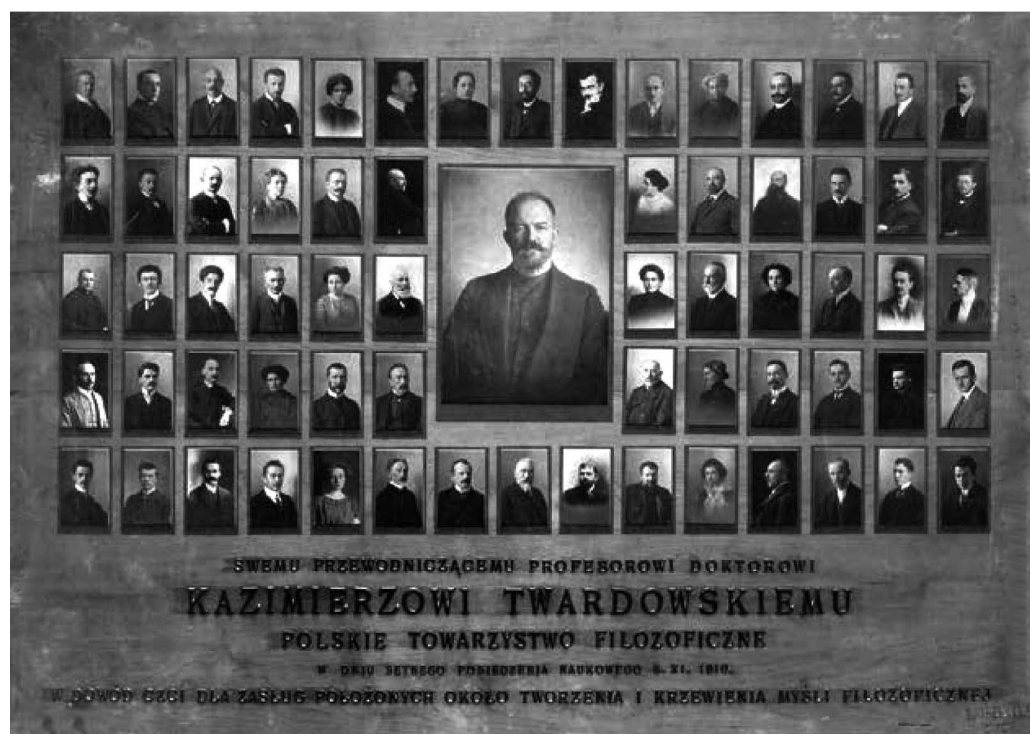
Il. 26. Ostatnie ćwiczenia Kazimierza Ajdukiewicza
jako docenta Uniwersytetu Lwowskiego (Lwów 1925)

Siedzą od lewej: Joachim Knossow, Eugenia Ginsberg-Blaustein, Roman Ingarden, Kazimierz Ajdukiewicz, Kazimierz Twardowski, Józefina Spinner, Maria Kokoszyńska. Stoją od lewej: osoba niezidentyfikowana, Seweryna Łuszczewska-Romahn, Izydora Dąmbaska, Maria Jędrzejewska, Jerzy Kirchner, Helena Słoniewska, Adam Bardecki, Walter Auerbach, Leopold Blaustein, Henryk Mehlberg

Bardzo ważną datą w lwowskim życiu filozoficznym było utworzenie w 1904 r. z inicjatywy Twardowskiego Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie. Pierwsze posiedzenie PTF odbyło się 12 lutego 1904 r. o 6 po południu w gmachu Zakładu Chemicznego przy ul. Długosza 6. Towarzystwo miało być forum naukowych dyskusji filozoficznych, otwartym na różne nurty i prądy filozoficzne, a jedynym jego dogmatem miał być antydogmatyzm. Założone we Lwowie PTF stało się wzorem dla kolejnych towarzystw powstających na ziemiach polskich (w Krakowie, w Warszawie, w Poznaniu, w Wilnie).

Po II wojnie światowej, w 1948 r., zostały one połączone w jedno Polskie Towarzystwo Filozoficzne, mające do dziś oddziały we wszystkich polskich ośrodkach akademickich.

Towarzystwo działało bardzo prężnie i już 6 listopada 1911 roku odbyło się setne posiedzenie Towarzystwa. Z tej okazji Twardowski jako założyciel otrzymał pamiątkowe tableau.

Il. 27. Tableau z okazji setnego posiedzenia Polskiego Towarzystwa Filozoficznego (1910)

Kolejnym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi środowiska filozoficznego były czasopisma. Kiedy w roku 1898 Władysław Weryho (1868–1916) założył w Warszawie pismo „Przegląd Filozoficzny” od początku utrzymywał kontakty ze Lwowem, a zwłaszcza z Twardowskim. Lwowscy filozofowie często publikowali w nim swoje teksty. Twardowski współorganizował również konkursy „Przeglądu Filozoficznego” na najlepsze prace filozoficzne na zadany temat. W jednym z tych konkursów pierwszą nagrodę otrzymał Łukasiewicz za rozprawę na temat pojęcia przyczyny.

Wkrótce jednak, zwłaszcza w związku z działalnością PTF, pojawiła się potrzeba założenia niezależnego pisma we Lwowie. Udało się doprowadzić do jego powstania w 1911 r. „Ruch Filozoficzny”, jak wskazuje nazwa, miał zdawać sprawę z wydarzeń filozoficznych we Lwowie, w innych polskich ośrodkach, a także za granicą. Oprócz artykułów można było w nim znaleźć sprawozdania z odczytów, dyskusji filozoficznych i kongresów, recenzje z bieżących publikacji itp. Lektura archiwalnych numerów daje znakomity obraz bogatego życia filozoficznego tamtych czasów.

W skład redakcji weszli, oprócz Twardowskiego i Mieczysława Tretera (1883–1943)¹⁴⁵ (jako sekretarza redakcji), Bronisław Bandrowski, Marian Borowski (1879–1938), Jan Łukasiewicz, Bolesław Mańkowski (1852–1921)¹⁴⁶, Witold Rubczyński, Adam Stögbauer (1881–1916), Mścisław Wartenberg, Władysław Weryho i Władysław Witwicki. Początkowo zakładano ambitnie, że „Ruch Filozoficzny” będzie się ukazywał 10 razy w roku (co miesiąc z wyjątkiem lipca i sierpnia). Udało się jednak zachować ten cykl jedynie przez parę lat. Życie filozoficzne okresu I wojny światowej oddają numery czasopisma za lata 1914–1919. Do rytmu miesięcznego nie udało się po wojnie powrócić, ale „Ruch Filozoficzny” ukazywał się ze względną regularnością do roku 1939. Po śmierci Twardowskiego obowiązki redakcyjne przejął jego uczennice Gromska i Dąbska. Na okładce pojawił się napis „Ruch Filozoficzny. Kwartalnik założony przez Kazimierza Twardowskiego wydawany przez Polskie Towarzystwo Filozoficzne”. Pismo – jako swoista kronika filozofii polskiej – było w tamtych czasach ewenementem. Kiedy Twardowski przesłał Rudolfowi Carnapowi numer pisma zawierający streszczenia jego wykładów wygłoszonych w Warszawie w 1930 r., Carnap odpisał z podziwem i zazdrością, iż chciałby, aby tego typu periodyk istniał dla filozofii niemieckiej.

Ciągłość „Ruchu Filozoficznego” przerwała II wojna światowa, jednakże już w 1948 r. Tadeuszowi Czeżowskiemu udało się wznowić działalność pisma. Po kolejnej przerwie spowodowanej sytuacją polityczną (1950–1958) ukazuje się ono do dziś (kolejni redaktorzy po Twardowskim: Leon Gumański (1921–2014) i Ryszard Wiśniewski (ur. 1947), chociaż ostatnio utraciło swój kronikarsko-bibliograficzny charakter.

Świętem filozofii polskiej był I Polski Zjazd Filozoficzny, który odbył się we Lwowie w 1923 r. Organizatorem było PTF, a do komitetu organizacyjnego weszli Wincenty Lutosławski (1883–1954), Łukasiewicz, Witold Rubczyński, Michał Sobeski (1877–1939) oraz Twardowski. Podczas Zjazdu wygłoszono 51 referatów plenarnych lub sekcyjnych. Gości powitał Twardowski, a wykład inauguracyjny wygłosił W. Witwicki. W zjeździe wzięło udział 123 uczonych ze Lwowa, z Warszawy, Krakowa, Poznania i Wilna. Wiele odczytów później opublikowano m.in. w „Przeglądzie Filozoficznym” lub „Ruchu Filozoficznym”.

2. Struktura społeczna

Na przełomie XIX i XX wieku 50% mieszkańców Lwowa stanowili Polacy, 28% Żydzi i 17% Ukraińcy, a społeczeństwo nie było wolne od napięć na tle narodowościowym. W jednym z lat akademickim na Uniwersytecie Lwowskim na 1460 studentów było 716 Polaków, 443 Ukraińców i 284 Żydów. Na Wydziale Filozoficznym było

¹⁴⁵ DALO, z. 26. op. 5, spr. 1898, [AUWR_UA_000_26_0_5_1898_56648](#).

¹⁴⁶ DALO, z. 26. op. 5, spr. 1194, [AUWR_UA_000_26_0_5_1194_56771](#).

77 Polaków, 36 Ukraińców i 19 Żydów. Struktura narodowościowa Uniwersytetu i Wydziału odzwierciedlała mniej więcej strukturę społeczną Lwowa. (Większą procentowo liczbę Ukraińców względem Żydów można tłumaczyć tym, że ludność ukraińska zamieszkiwała w większości okolice Lwowa). Kobiety zostały dopuszczone do studiów na Uniwersytecie Lwowskim w roku 1897 (na początku na Wydziale Lekarskim, później również na innych wydziałach). Ich liczba wśród ogółu studentów szybko rosła. W 1930 r. 30% uczących się na Wydziale Filozoficznym stanowiły kobiety.

Warto z tego punktu widzenia spojrzeć na środowisko Szkoły Twardowskiego. SLW cechowała się wielonarodową strukturą: we Lwowie na zajęcia do Twardowskiego uczęszczali przede wszystkim studenci narodowości polskiej, lecz nie brakowało studentów narodowości ukraińskiej i żydowskiej. Przez wiele lat wśród ukraińskich historyków filozofii dominowało przekonanie, iż Twardowski był ukrainofobem. Tymczasem nie ma żadnych świadectw, które by tę opinię usprawiedliwiały. Owszem, sprzeciwiał się utworzeniu ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie¹⁴⁷, ale był przekonany, że powinien on powstać nie we Lwowie (gdzie już istniał uniwersytet), ale w innym mieście galicyjskim, np. w Stanisławowie, oraz że założenie takiego uniwersytetu powinno być poprzedzone zebraniem dostatecznie wykwalifikowanej kadry. W swoich *Dziennikach* nieraz przyznawał, że studenci ukraińscy byli na ogół lepiej przygotowani do egzaminów niż studenci polscy. Swoich ukraińskich uczniów wspierał zawsze, gdy przemawiały za tym względy merytoryczne: tak było na przykład z poparciem dla Baleya w jego staraniach o stypendium naukowe, a następnie o uzyskanie habilitacji i katedry (Twardowski 1997; Twardowski 2001).

Twardowski był również zwolennikiem edukacji kobiet i stworzył dla niej ramy instytucjonalne. Był inicjatorem powstania we Lwowie Żeńskiego Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego. Należał też do organizatorów Kursów Akademickich dla Kobiet we Lwowie, przez kilka lat pełniąc funkcję sekretarza tych kursów i prowadząc w ich ramach regularnie wykłady. Był orędownikiem uczestnictwa kobiet w życiu akademickim. Z biegiem lat w seminariach Twardowskiego brało udział coraz więcej kobiet, co było w tamtych czasach rzadkością i w Polsce, i za granicą.

Chociaż Twardowski popierał edukację kobiet, wypromował wiele „doktorek”, a swoje uczennice zawsze oceniał sprawiedliwie, nie jest jednak jasny jego stosunek do habilitacji kobiet. Niektóre zachowane dokumenty sugerują, iż był im przeciwny. Faktem jest, iż żadna uczennica Twardowskiego nie uzyskała habilitacji (a więc tym bardziej katedry uniwersyteckiej) za jego życia. Pierwszymi kobietami z habilitacją w kręgu SLW, związanymi jednak z warszawską gałęzią Szkoły, były Maria Ossowska i Janina Kotarbińska.

¹⁴⁷ Sporowi wokół utworzenia ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie poświęcony jest artykuł w tomie drugim niniejszej monografii.

3. Relacje osobiste

Lwowskie środowisko filozoficzne było pełne osobistości nie tylko wybitnych, lecz także o wyrazistych temperamentach. Skutkowało to m.in. tym, że relacje personalne między tymi postaciami były zróżnicowane, niekiedy niewolne od gwałtownych spięć. W relacjach tych rolę odgrywały sprawy, które w oficjalnych stosunkach uniwersyteckich nie miały prawa się liczyć – takie jak sympatie i antypatie czy kwestie światopoglądowe.

Profesorowie uniwersyteccy cieszyli się w ogóle poważaniem lwowskiego społeczeństwa. Spośród lwowskich filozofów największym szacunkiem otaczany był, rzecz jasna, Twardowski. Jednakże i innych darzono atencją, chociaż może miała ona pozaakademickie źródło. Należał do nich na przykład Raciborski – bardzo zamożny, skoli-gaony z Gołuchowskimi, wieloletni poseł do galicyjskiego Sejmu Krajowego, członek wielu towarzystw ziemiańskich i pierwszy szermierz Galicji.

Szczególny stosunek do Twardowskiego jako nauczyciela i organizatora życia filozoficznego, stosunek pełen szacunku, wdzięczności, a nawet uwielbienia, mieli do Twardowskiego wszyscy jego uczniowie: także ci, których drogi intelektualne poszły w innym kierunku niż droga wskazywana przez mistrza.

Skądinąd pozauniwersyteckie relacje Twardowskiego z uczniami były bardzo różnorodne. Z wieloma wychowankami, na przykład z W. Witwickim, Ajdukiewiczem, Kotarbińskim, Gromską, Dąmską czy Kokoszyńską, łączyły go stosunki bardzo serdeczne, znajdujące wyraz w spotkaniach prywatnych i w korespondencji. Stosunek do innych, na przykład Łukasiewicza, Zawirskiego, Kreutza czy Słoniewskiej, był nieco chłodniejszy. Powodami tej powściągliwości były bądź różnice światopoglądowe (tak chyba było w wypadku Łukasiewicza), bądź sprawiony mistrzowi przez uczniów zawód.

Z kolei między uczniami Twardowskiego dochodziło zarówno do współpracy, jak i rywalizacji. Bardzo udaną spółkę naukową stworzyli Łukasiewicz i Leśniewski. Poza współpracą więzy przyjaźni połączyły Łukasiewicza z przedwcześnie zmarłym Bandrowskim, a Kotarbińskiego z Leśniewskim. Natomiast stosunki między Łukasiewiczem i W. Witwickim były napięte – panowie nie lubili się, a także nie cenili nawzajem swoich naukowych „wytworów”.

Napięte były też relacje Twardowskiego z Ingardenem. Twardowski czuł się urażony, że Ingarden wołał „ciemnego” Husserla od jego własnych wykładów, Ingarden zaś czuł się stale niedoceniany przez środowisko Twardowskiego, a Kazimierza Ajdukiewicza i Leopolda Blausteina nawet oskarżał o plagiat. Napięcia te udało się jednak nieco rozładować w drugiej połowie lat 30.

Warto dodać, że w kręgu seminarzystów Twardowskiego zawiązały się trzy małżeństwa: Władysław Witwicki i Helena Dubieńska, Henryk Mehlberg i Józefina Spinner

(Spinnerówna) oraz Leopold Blaustein i Eugenia Ginsberg (Ginsberżanka) – a jeden z uczniów, i to nie byle jaki, bo Ajdukiewicz, wzenił się, jak już wspomniano, w rodzinę profesora.

Zakończenie

Na zakończenie warto podkreślić raz jeszcze: złoty okres filozofii we Lwowie miał w dziejach filozofii polskiej znaczenie kluczowe, a w dziejach filozofii w ogóle znaczenie niebagatelne. We Lwowie żyli i tworzyli lub ze Lwowa wyszli najwybitniejsi polscy filozofowie XX w. We Lwowie miała początek największa w naszych dziejach szkoła filozoficzna, która okazała się formacją tak bardzo silną, że jej tradycji nie zniszczył nawet walec II wojny światowej i powojenny młot ideologiczny.

We Lwowie narodziły się idee, które stanowią trwały wkład w dzieje filozofii w ogóle. Wymieńmy choć kilka spośród nich: K. Twardowskiego koncepcja czynności i wytworów oraz jego krytyka relatywizmu, kratyzm W. Witwickiego, radykalny konwencjonalizm, gramatyka kategoryjna K. Ajdukiewicza, wielowarstwowa koncepcja dzieła literackiego R. Ingardena, teoria wielości rzeczywistości L. Chwistka. To we Lwowie zakiełkowały idee logik wielowartościowych J. Łukasiewicza, mereologia i prototypologia S. Leśniewskiego, prakseologia T. Kotarbińskiego itd. itd.

Jednym z czynników sprzyjających tej erupcji twórczej myśli filozoficznej był bez wątpienia intelektualny klimat miasta. Lwów zajmował też wyjątkowe miejsce w sercach swoich mieszkańców, a wielu spośród filozofów, o których była wyżej mowa, darzyło swoje „zawsze wierne” miasto i swoją „dostojną” *Alma Mater* wielkim sentymentem. Oto trzy przykłady.

Twardowskiemu po odzyskaniu przez Polskę niepodległości dwukrotnie proponowano objęcie katedry w Warszawie, dwukrotnie jednak odmówił. Co najmniej jednym z powodów było głębokie przywiązanie do Lwowa.

Chociaż Łukasiewicz większość życia spędził poza Lwowem, miasto to pozostało jego ukochanym miejscem na ziemi. W *Pamiętniku* wspominał, że w Warszawie czuł się zawsze obco. W 1923 r. miał zaproponować Twardowskiemu, by zamienił się z nim na katedry, gdyż chciał wrócić do Lwowa. (Twardowski propozycję odrzucił). Poczucie obcości w Dublinie było u Łukasiewicza jeszcze większe. Inskrypcja na grobie Łukasiewicza w Irlandii głosiła, że został pochowany „z dala od ukochanego Lwowa i Polski”.

Ajdukiewicz w czasie swojego dwuletniego pobytu w Warszawie w latach 20. czuł się tam również nieswojo. Kiedy odwiedzał w Warszawie W. Witwickiego, śpiewał mu „lwowskie piosenki”.

Twardowski zmarł w 1938 r. i nie widział instytucjonalnej destrukcji tego wszystkiego, co udało mu się stworzyć przez niemal 40 lat we Lwowie i na lwowskim uniwersytecie. Dla „twardowszczyków”, którzy wojnę przeżyli, utrata Lwowa jako ośrodka filozoficznego była ciosem: strasznym, ale na szczęście nieobezwładniającym. Wbrew nastawieniu nowych władz, które zainstalowane zostały w Polsce, próbowali ocalić chociaż częściowo przedwojenne lwowskie życie filozoficzne. Służyły temu celowi wznowienie przez Czeżowskiego „Ruchu Filozoficznego” w Toruniu, zainicjowanie czasopisma „Studia Logica” przez Ajdukiewicza, kontynuowanie działalności PTF, na którego czele stanął Kotarbiński. Przez pierwsze lata powojenne rzadko, ale jednak udało się publikować prace na temat lwowskiej filozofii, a z inicjatywy Dąbskiej zorganizować spotkanie poświęcone 50-leciu PTF. Zachowali też towarzyski wymiar ośrodka lwowskiego: wymieniali na przykład pocztówki z okazji kolejnych rocznic śmierci Twardowskiego,

Warunki sprzyjające badaniom nad filozofią lwowską i rozwojowi tradycji lwowsko-warszawskich nastąpiły po upadku komunizmu. Swego rodzaju symbolem powrotu Twardowskiego i jego szkoły do Lwowa jest utworzenie w 2016 r. w tym mieście, obecnie znajdującym się w granicach niepodległej Ukrainy, Towarzystwa Filozoficznego im. Kazimierza Twardowskiego. Z kolei w Warszawie w 2020 r. powstało Centrum Badań nad Tradycją Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Co istotne – obie te instytucje współpracują ze sobą w utrzymywaniu i rozwijaniu filozofii w duchu lwowsko-warszawskim zarówno w Polsce, jak i w Ukrainie. Pokazuje to dobitnie, że najistotniejszym warunkiem rozwoju myśli filozoficznej nie jest przynależność państwowa danego ośrodka (pamiętajmy, że w złotym okresie filozofii Lwów był najpierw w granicach Austro-Węgier, a potem Polski), lecz wola prowadzenia poważnych badań filozoficznych i niekrępowanie ich przez zewnętrzne czynniki polityczne.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- ALNUIF – Archiwum Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki (ukr. Аpxив Львівського національного університету імені Івана Франка)
- Zespół P-119, opis 1: Sprawy osobowe pracowników
- z. P-119, op. 1, spr. 7 – Auerbach Walter
- z. P-119, op. 1, spr. 11 – Banach Stefan
- z. P-119, op. 1, spr. 470 – Herzberg Jan
- z. P-119, op. 1, spr. 46 – Hirschler Jan
- z. P-119, op. 1, spr. 73 – Ingarden Roman
- z. P-119, op. 1, spr. 80 – Kleiner Juliusz

- z. P-119, op. 1, spr. 93 – Kreutz Mieczysław
- z. P-119, op. 1, spr. 94 – Krzemieniewski Seweryn
- z. P-119, op. 1, spr. 571 – Łuszczewska-Romahn Seweryna
- z. P-119, op. 1, spr. 116 – Mehlberg Henryk
- z. P-119, op. 1, spr. 134 – Ołęksiuk Stepan
- z. P-119, op. 1, spr. 145 – Pepis Józef
- z. P-119, op. 1, spr. 172 – Sośnicki Kazimierz
- z. P-119, op. 1, spr. 179 – Suchodolski Bogdan

DALO – Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (ukr. Державний архів Львівської області)

Zespół 26, opis 5: Sprawy personalne grona profesorskiego i urzędników

- z. 26, op. 5, spr. 8 – Ajdukiewicz Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 58 – Banach Stefan
- z. 26, op. 5, spr. 84 – Beck Adolf
- z. 26, op. 5, spr. 80 – Bednarowski Władysław
- z. 26, op. 5, spr. 126 – Błachowski Stefan
- z. 26, op. 5, spr. 146 – Borkowski Ludwik
- z. 26, op. 5, spr. 1983 – Chwistek Leon
- z. 26, op. 5, spr. 2059 – Czerkawski Euzebiusz
- z. 26, op. 5, spr. 2055 – Czeżowski Tadeusz
- z. 26, op. 5, spr. 603 – Dąbska Izydora
- z. 26, op. 5, spr. 605 – Domosławski Bernard
- z. 26, op. 5, spr. 570 – Dzieduszycki Wojciech
- z. 26, op. 5, spr. 1949 – Filarski Albert
- z. 26, op. 5, spr. 406 – Gerstmann Adam
- z. 26, op. 5, spr. 502 – Gromska Daniela
- z. 26, op. 5, spr. 365 – Hanusz Ignacy
- z. 26, op. 5, spr. 429 – Hirschler Jan
- z. 26, op. 5, spr. 468 – Horak Marcelli
- z. 26, op. 5, spr. 768 – Ingarden Roman
- z. 26, op. 5, spr. 2256 – Jaryna Józef
- z. 26, op. 5, spr. 654 – Jordan Jan
- z. 26, op. 5, spr. 2212 – Juryk Stefan
- z. 26, op. 5, spr. 812, 813 – Kasprowicz Jan
- z. 26, op. 5, spr. 847, 848 – Kleiner Juliusz
- z. 26, op. 5, spr. 968 – Kreutz Mieczysław
- z. 26, op. 5, spr. 1043 – Krzemieniewski Seweryn
- z. 26, op. 5, spr. 1145 – Laskowski Józef
- z. 26, op. 5, spr. 1065 – Lewicki Benedykt
- z. 26, op. 5, spr. 1110 – Lipiński Mikołaj

- z. 26, op. 5, spr. 1093 – Lody Piotr
- z. 26, op. 5, spr. 1136 – Lutman-Kokoszyńska Maria
- z. 26, op. 5, spr. 1050 – Ławrowski Jan
- z. 26, op. 5, spr. 1080 – Łempicki Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 1127 – Łukasiewicz Jan
- z. 26, op. 5, spr. 1132 – Łuszczewska-Romahn Seweryna
- z. 26, op. 5, spr. 1181 – Malinowski Ludwik
- z. 26, op. 5, spr. 1178 – Małeckie Antoni
- z. 26, op. 5, spr. 1194 – Mańkowski Bolesław
- z. 26, op. 5, spr. 1195 – Maramorosz Deodat
- z. 26, op. 5, spr. 1331 – Napadiewicz Mikołaj
- z. 26, op. 5, spr. 1332 – Narajewski Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 1436 – Ochrowicz Julian
- z. 26, op. 5, spr. 1602 – Raciborski Aleksander
- z. 26, op. 5, spr. 1645 – Roszkowski Gustaw
- z. 26, op. 5, spr. 1647 – Rubczyński Witold
- z. 26, op. 5, spr. 1655 – Ruziewicz Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 2134 – Schmierer Zygmunt
- z. 26, op. 5, spr. 1723 – Sierpiński Wacław
- z. 26, op. 5, spr. 1728 – Sinko Tadeusz
- z. 26, op. 5, spr. 1732 – Skibniewski Stefan
- z. 26, op. 5, spr. 1740 – Skórski Aleksander
- z. 26, op. 5, spr. 1752 – Słoniewska Helena
- z. 26, op. 5, spr. 1761 – Smolka Franciszek
- z. 26, op. 5, spr. 1762 – Smoluchowski Marian
- z. 26, op. 5, spr. 1784 – Sośnicki Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 2162, 2163 – Steinhaus Hugo
- z. 26, op. 5, spr. 1810 – Stepa Jan
- z. 26, op. 5, spr. 1830 – Stroński Franciszek
- z. 26, op. 5, spr. 1844 – Suchodolski Bogdan
- z. 26, op. 5, spr. 1690 – Świeżawski Stefan
- z. 26, op. 5, spr. 1898 – Treter Mieczysław
- z. 26, op. 5, spr. 1860, 1861 – Twardowski Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 198 – Voigt Michał
- z. 26, op. 5, spr. 1961 – Wais Kazimierz
- z. 26, op. 5, spr. 200 – Wałęga Leon
- z. 26, op. 5, spr. 210 – Wartenberg Mścisław
- z. 26, op. 5, spr. 196 – Weigl Rudolf
- z. 26, op. 5, spr. 268 – Witkowski Stanisław
- z. 26, op. 5, spr. 266 – Witwicki Tadeusz

- z. 26, op. 5, spr. 265 – Witwicki Władysław
z. 26, op. 5, spr. 696 – Zawirski Zygmunt
z. 26, op. 5, spr. 681 – Żukowski Jan

Opracowania. Źródła drukowane

- Biłat Andrzej, Żegleń Urszula (1994): *Ludwik Stefan Borkowski. W poszukiwaniu prawdy w logice*, „Ruch Filozoficzny” 51 (2), 111–124.
- Brożek Anna (2009): *Kazimierz Twardowski w Wiedniu*, Warszawa.
- Brożek Anna (2017): *Maria Kokoszyńska. Between the Lvov-Warsaw School and the Vienna Circle*, „Journal for the History of Analytical Philosophy” 5 (2), 17–36.
- Brożek Anna (2020): *Fenomen Szkoły Lwowsko-Warszawskiej*, [w:] *Historia filozofii*, cz. 1–3, red. S. Janeczek, A. Starościc, Lublin.
- Brożek Anna, Jadacki Jacek, red., (2022): *Intuition and Analysis. Roman Ingarden and the School of Kazimierz Twardowski*, Kraków.
- Brożek Anna, Jadacki Jacek (2023): *Kazimierz Twardowski. Filozof ze Lwowa*, t. 1–2, Warszawa.
- Brożek Anna, Stadler Friedrich, Woleński Jan, red., (2017): *The Significance of the Lvov-Warsaw School in the European Culture*, Wien.
- Czeżowski Tadeusz (1977): *Wspomnienia (Zapiski do autobiografii)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 20 (3), 427–440.
- Deręgowski Jan B. (2016): *Władysław Bednarowski (1908–2002)*, [w:] *Uncovering Facts and Values. Studies in Contemporary Epistemology and Political Philosophy*, red. A. Kuźniar, J. Odrowąż-Sypniewska, Leiden-Boston.
- Estreicher Karol (1971): *Leon Chwistek. Biografia artysty (1884–1944)*, Kraków.
- Finkel Ludwik (1894): *Historia Uniwersytetu Lwowskiego do r. 1869*, cz. 1, [w:] L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, cz. 1–2, Lwów, 3–351
[<https://polona.pl/item/historia-universytetu-lwowskiego,NDkxMDMz>] [dostęp online: 14.02.2024].
- Gan-Krzywoszyńska Katarzyna, Leśniewski Piotr (2016): *Kazimierz Ajdukiewicz (1890–1963)*, Poznań.
- Gut Przemysław (2001): *Stefan Świeżawski*, [w:] *Polska filozofia powojenna*, t. 2, red. W. Maciekiewicz, Warszawa, 288–308.
- Ivanyk Stepan (2014): *Filozofowie ukraińscy w Szkole Lwowsko-Warszawskiej*, Warszawa.
- Jadacki Jacek (1998a): *Kalendarium biograficzne [Jana Łukasiewicza]*, [w:] J. Łukasiewicz, *Logika i metafizyka. Miscellanea*, red. J. Jadacki, Warszawa, 531–546.
- Jadacki Jacek (1998b): *Pluralistyczna wizja Leona Chwistka*, [w:] J. Jadacki, *Orientacje i doktryny filozoficzne*, Warszawa, 211–259.

- Jakubec Tomasz (2009): *Wojciech Dzieduszycki. Pisarz, estetyk, filozof*, Kraków.
- Kuliniak Radosław, Pandura Mariusz (2022): *Jestem filozofem świata. Roman Witold Ingarden (1893–1970)*, Kęty.
- Legutko Ryszard (2000): *Daniela Gromska (1889–1973)*, [w:] *Złota księga Wydziału Filozoficznego*, red. J. Miklaszewska, J. Mizera, Kraków, 219–223.
- Longchamps de Berier Roman et al., (1938): *Kazimierz Twardowski: nauczyciel – uczony – obywatel*, Lwów.
- Lempicki Stanisław (1938): *Rola Kazimierza Twardowskiego w uniwersytecie i społeczeństwie*, [w:] Longchamps de Berier Roman et al., *Kazimierz Twardowski: nauczyciel – uczony – obywatel*, Lwów, 31–49.
- Łukasiewicz Jan (2013): *Pamiętnik*, Warszawa.
- Maciołek Michał M. (2011): *Aleksander Skórski*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 2, red. A. Maryniarczyk et al., Lublin, 555–557.
- Mackiewicz Witold, red., (2001): *Polska filozofia powojenna*, t. 2, Warszawa.
- Maryniarczyk Andrzej et al., red., (2011): *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 1–2, Lublin.
- Miklaszewska Justyna, Mizera Janusz, red., (2000): *Złota księga Wydziału Filozoficznego*, Kraków.
- Nowicki Andrzej (1982): *Witwicki*, Warszawa.
- Perzanowski Jerzy (2000): *Izydora Dąmbska (1904–1983)*, [w:] *Złota księga Wydziału Filozoficznego*, red. J. Miklaszewska, J. Mizera, Kraków, 317–346.
- Polak Ryszard (2011): *Witold Rubczyński*, [w:] *Encyklopedia filozofii polskiej*, t. 2, red. A. Maryniarczyk et al., Lublin, 469–471.
- Popowski Henryk (2006): *Szkic do portretu Witolda Rubczyńskiego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 51 (3–4), 7–37.
- Przeniosło Małgorzata, Przeniosło Marek (2019): *Mścisław Wartenberg (1868–1938). Filozof, profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 16 (3), 201–210.
- Rzepa Teresa, red., (1997): *Psychologia w Szkole Lwowsko-Warszawskiej*, Warszawa.
- Skład i program wykładów (1876/77–1918/19): *Skład Uniwersytetu i program wykładów [za lata 1877/1878–1918/1919]. C.K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie, Lwów [1876–1918]* [<http://www.wbc.poznan.pl/publication/37047>] [dostęp online: 25.09.2023].
- Skład i program wykładów UJK (1919/20–1938/39): *Skład Uniwersytetu i program wykładów [za lata 1919/20–1938/39]. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, [Lwów 1920–1938]* [<http://www.wbc.poznan.pl/publication/37047>] [dostęp online: 25.09.2023].
- Słoniewska Helena (1971): *Tadeusz Witwicki (1902–1970)*, „Ruch Filozoficzny” 29 (2), 119–122.

- Starzyński Stanisław (1894), *Historia Uniwersytetu Lwowskiego 1869–1894*, cz. 2, [w:] L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów, 3–417
[<https://polona.pl/item-view/de327a61-f268-4fa8-8814-b180ed6b1e83?page=0>] [dostęp online: 11.03.2025].
- Twardowski Kazimierz (1901): *Zasadnicze pojęcia dydaktyki i logiki*, Lwów.
- Twardowski Kazimierz (2013): *Wykład wstępny w Uniwersytecie Lwowskim*, [w:] K. Twardowski, *Myśl, mowa i czyn*, cz. 1, red. A. Brożek, J. Jadacki, Kraków, 457–467.
- Twardowski Kazimierz (2014): *Autobiografia*, [w:] K. Twardowski, *Myśl, mowa i czyn*, cz. 2, red. A. Brożek, J. Jadacki, Warszawa, 30–49.
- Twardowski Kazimierz (1997–2001): *Dzienniki*, cz. 1: 1915–1927; cz. 2: 1928–1936, Toruń.
- Twardowski Kazimierz (2023–2024), *Inedita*, t. 1–9, Lublin.
- Uklejska Maria (1959): *Kazimierz Twardowski*, „Kultura i Społeczeństwo” 3 (2), 267–268.

Spis ilustracji

1. Podanie Wojciecha Dziędzuszyckiego do grona profesorów Wydziału Filozoficznego o dopuszczenie do habilitacji (1892)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 570, k. 2.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_570_52188&view=single&p=4&browser=seadragon 36
2. Kazimierz Twardowski, „Ilustrowany Kurier Codzienny. Dodatek Literacko-Naukowy” 1938, 18
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1860, k. 153.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655&view=single&p=149&browser=seadragon 40
3. Pismo Kazimierza Twardowskiego w związku z nominacją na dyrektora Naukowej Komisji Egzaminacyjnej (1919)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1861, k. 3.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1861_56654&view=single&p=4&browser=seadragon 43
4. Wspomnienia pośmiertne Władysława Witwickiego o Kazimierzu Twardowskim, „Wiadomości Literackie” 1938, 18
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1860, k. 154.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1860_56655&view=single&p=150&browser=seadragon 44
5. Grób Kazimierza Twardowskiego. Cmentarz Łyczakowski (pole 27, grób nr 120) (autorka zdjęcia Roksolana Holovata, 2024) 44
6. Zaświadczenie o mianowaniu Mściława Wartenberga profesorem zwyczajnym filozofii (1920)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 210, k. 105.

- https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_210_51663&view=single&p=112&browser=seadragon 46
7. List Władysława Witwickiego w sprawie rezygnacji z posady na Uniwersytecie Lwowskim (1919)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 265, k. 16.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_265_75392&view=single&p=18&browser=seadragon 47
8. Okładka niemieckiego czasopisma matematycznego „Mathematische Zeitschrift”, w którym zamieszczono artykuł Leona Chwistka *Neue Grundlagen der Logik und Mathematik* (1929)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1983, k. 81.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1983_74832&view=single&p=86&browser=seadragon 51
9. Pierwsze wydanie *Teorii klas* Tadeusza Czyżewskiego (Lwów 1918)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 2055, k. 120.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=123&browser=seadragon 52
10. Odpis dyplomu doktorskiego Tadeusza Czyżewskiego (obrona 1914)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 2055, k. 172.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_2055_62788&view=single&p=174&browser=seadragon 53
11. Przyznanie Kazimierzowi Ajdukiewiczowi *venia legendi* z filozofii na Uniwersytecie Warszawskim (1921)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 2055, k. 1.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_8_48221&view=single&p=3&browser=seadragon 56
12. Kazimierz Ajdukiewicz (Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. Album Dwudziestolecia Uniwersytetu Wrocławskiego imienia Bolesława Bieruta we Wrocławiu 1945–1965. Fotografie: sygn. 6/4, poz. 3, s. 14) 57
13. Odpis dyplomu doktorskiego Romana Ingardena (1931)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 73, k. 10.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_73_53863&view=single&p=17&browser=seadragon 59
14. Mieczysław Kreutz (1934)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 93, k. 3.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_93_66682&view=single&p=7&browser=seadragon 60
15. Odpis dyplomu doktorskiego Mieczysława Kreutza (1924)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 93, k. 4.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_93_66682&view=single&p=8&browser=seadragon 61
16. Dwie pierwsze strony indeksu Heleny Słoniewskiej (1919) (Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, zespół 4/1) 65

17. Seweryn Krzemieniewski (1932)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 94, k. 2.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_94_66681&view=single&p=5&browser=seadragon 67
18. Odpis dyplomu doktorskiego Seweryny Łuszczewskiej (1932)
ALNUIF, z. P_119, op. 1, spr. 571, k. 4.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_001_P_119_0_1_571_66475&view=single&p=7&browser=seadragon 69
19. Maria Lutman [Kokoszyńska-Lutman] (Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, sygn. 138/7526 – Maria Lutman fot. s. 1) 72
20. Odpis dyplomu doktorskiego Marii Kokoszyńskiej (1928)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1136, k. 26 (1928)
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1136_56781&view=single&p=28&browser=seadragon 72
21. Tekst przyrzeczenia z podpisem Zygmunta Schmiera (1934)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 2134, k. 7.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_2134_62766&view=single&p=8&browser=seadragon 74
22. Odpis dyplomu doktorskiego Stefana Świeżawskiego (1932)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 1690, k. 12.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_1690_56704&view=single&p=14&browser=seadragon 75
23. Życiorys napisany odręcznie przez Władysława Bednarowskiego (1935)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 80, k. 1.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_80_56134&view=single&p=4&browser=seadragon 77
24. Zlecenie obowiązków asystenta młodszego dla Ludwika Borkowskiego (1938)
DALO, z. 26, op. 5, spr. 146, k. 21.
https://glam.uni.wroc.pl/index.php?s=AUWR_UA_000_26_0_5_146_56068&view=single&p=24&browser=seadragon 78
25. Szkoła Lwowska (1913)
Siedzą od lewej: Feliks Kierski, Tadeusz Olejniczak, Zofia Paślawska-Drexler, Mściśław Wartenberg, Kazimierz Twardowski, Daniela Gromska, Jan Łukasiewicz i Maria Fränkl. Stoją od lewej: Marian Borowski, Edmund Gromski, Józef Brokman, Jan Ihnatowicz, Bronisław Bandrowski, Kazimierz Ajdukiewicz, Karol Frenkel, Stanisław Leśniewski i Alfons Baron (ze zbiorów prywatnych, udostępnione za zgodą Centrum Badań nad Tradycją Szkoły Lwowsko-Warszawskiej).... 80
26. Ostatnie ćwiczenia Kazimierza Ajdukiewicza jako docenta Uniwersytetu Lwowskiego (Lwów 1925)
Siedzą od lewej: Joachim Knossow, Eugenia Ginsberg-Blaustein, Roman Ingarden, Kazimierz Ajdukiewicz, Kazimierz Twardowski, Józefina Spinner, Maria Kokoszyńska. Stoją od lewej: osoba niezidentyfikowana, Seweryna Łuszczewska-

-Romahn, Izydora Dąmbska, Maria Jędrzejewska, Jerzy Kirchner, Helena Słoniewska, Adam Bardecki, Walter Auerbach, Leopold Blaustein, Henryk Mehlberg (ze zbiorów prywatnych, udostępnione za zgodą Centrum Badań nad Tradycją Szkoły Lwowsko-Warszawskiej)	90
27. Tableau z okazji setnego posiedzenia Polskiego Towarzystwa Filozoficznego (1910) (ze zbiorów prywatnych, udostępnione za zgodą Centrum Badań nad Tradycją Szkoły Lwowsko-Warszawskiej).....	91